

UVOD

1. JAV. IN ZAS. PR.:

- **jav.:** razmerja med drž. in pos. → drž.= imperium (nosilka oblasti- izvršuje preko represivnega aparata/ prisile)
 - o **tipične veje:** upr. + kaz. + davki + ust.
 - o **kogentna pravila:** prepovedujejo + zapovedujejo ravnanja pr. subj. → ni mogoče Δ + omejujejo avtonomijo strank
 - o **jav. interes:** Δ z dnevno pol. → jav.pr. post. steče neodv. od oškodovanca
- **zas.** (širše od civ.): razmerja med pos. → noben (form.) nima obl. položaja
 - o **tipične veje:** oblig. + stv. + ded. + os. + druž. + delov. + gosp. ...
 - o **dispozitivna pravila:** popustljiva + subsidiarna (zavezujejo le, če se stranke ne dog. drugače- le dopolnjujejo voljo strank)
 - o **zas. interes:** civ.pr. post. steče na voljo oškodovanca
- **teorije o odnosu:**
 - o **interesna** (že Ulpijan): jav. pr. ureja interes drž., zas. pa interes državljanov
 - kritika: današnje inter. se ne da tako razvrstiti med te 2 sferi
 - o **subj.:**

Po tej teoriji se razmejuje civilno in javno pravo glede na udeležence v pravnih razmerjih. Javnopravne so vse tiste zadeve, kjer je stranka država, civilnopravne pa so zadeve med posamezniki. Kritika oz. nadgradnja te teorije je, da tudi država lahko nastopa v civilnopravnih zadevah kot posameznik (npr. kupuje pisarniški material). Zato je potrebna večja natančnost - za javno pravo gre samo takrat, ko država nastopa kot nosilka oblasti, za zasebnopravna razmerja pa gre takrat, ko gre za razmerja med posamezniki in za razmerja, v katerih nastopa država, ki tu **ni nosilec oblasti**.

- o **t. pr. varstva:** razdelitev glede na post. pr. varstva → civ.pr.= pravdni + nepravdni + stečajni + izvršilni post.; jav.pr.=jav. + upr. + kaz post.
 - **kritika:** ne določa kaj spada v katero sfero
- o **t. vsebine razmerja (integralna):**

- 4. Teorija vsebine razmerja

Teorija vsebine razmerja analizira vsebino posameznega razmerja in ga opredeli kot javnopravno ali kot civilnopravno. Pri tem upošteva tako interes, subjekte, kot tudi pravno varstvo v posameznem primeru. Za civilnopravno (zasebnopravno) sfero je značilna enakopravnost subjektov, ki v razmerja vstopajo – to pomeni da nobeden od subjektov nima pravno močnejšega položaja. Ta pravna enakopravnost pa ne izključuje ekonomske neenakopravnosti. Ta teorija je integralna, ker povezuje vse teorije.

2. UVOD V CIVILNO PRAVO

2.1. ZNAČILNOSTI CIVILNOPRAVNIH RAZMERIC

Značilna je avtonomija volje (volja je tista, ki vzpostavlja civilnopravna razmerja). Avtonomija volje je omejena s kogentnimi predpisi javnega prava, ki določajo okvir svobodnega delovanja strank v civilnopravnih razmerjih. Ta omejitev vzpostavlja

ravnotežje med voljo in pravnim redom. Značilna so tudi dispozitivna pravna pravila – to pomeni, da so pravila subsidiarna, zavezujejo le, če se stranke ne dogovorijo drugače, ne omejujejo volje strank, ampak jo dopolnjujejo in nadomeščajo. Velja načelo enakopravnosti strank – subjekti vstopajo v razmerje z enakimi možnostmi za porazdelitev pravic. Pravni red omogoča varstvo civilnopravnih razmerij – posameznik, ki je nosilec pravice, lahko uveljavlja svojo pravico, če zato izrazi ustrezno voljo (npr. z odškodninskim zahtevkom)

2.2. DELITEV ZASEBNEGA (CIVILNEGA) PRAVA

Delitev civilnega prava v Gajevih Institucijah: stvarno pravo, dedno pravo, obligacijsko pravo in rodbinsko pravo. Do danes se marsikatera od teh pravnih panog osamosvojila in postala samostojna pravna panoga civilnega prava. Civilno pravo se danes deli na dve skupini in sicer na:

- materialno zasebno pravo in
- civilno procesno pravo.

1. Civilno materialno pravo

Gre za vsebinsko urejanje pravnih razmerij med posamezniki, tako da se določijo njihove pravice in dolžnosti v medsebojnih razmerjih. Sestavljajo ga:

1.1. Splošni del civilnega prava

Je najpomembnejši skupni imenovalec vseh vej materialnega zasebnega prava. Vsebuje visoko abstraktne pravne norme s katerimi opredeljuje:

- pravila, ki urejajo položaj subjektov pravic in dolžnosti (npr. pojmi fizične osebe, pravne osebe, sposobnosti, itd.),
- pravila, ki urejajo položaj objektov zasebnega (civilnega) prava (npr. premoženje),
- pravila v zvezi z pravnimi posli (npr. veljavnost pravnih poslov, rok, pogoji, itd.),
- pravila, ki materialnopravno določajo vsebino civilnopravnih pravic in dolžnosti (npr. zastaranje),
- združevalna razmerja med subjekti,
- temeljna načela (npr. načelo vestnosti in poštenja).

1.2. Stvarno pravo

Stvarno pravo ureja:

- odnos med subjekti, ki nastopajo kot nosilci pravic in dolžnosti v razmerju do stvari,
- oblast nad stvarjo v odnosu do drugih posameznikov,
- način pridobitve, prenehanje in varstvo stvarnih pravic v času njihovega obstajanja.

Stvarne pravice so:

⇒ lastninska pravica: je dominantna stvarna pravica, imetniku pravice zagotavlja izvrševati oblast nad stvarjo, ta pravica je danes precej omejena z predpisi javnopravne narave, omejuje se jo javnem interesu

⇒ stvarne pravice na tuji stvari: služnost, zastavna pravica, stavbna pravica, zemljiški dolg, stvarno breme

Institut posesti: poseben institut, ki ni pravica, to je dejansko stanje, ki mu pravni red zagotavlja varstvo.

1.3. Obligacijsko pravo

Obligacijsko pravo ureja:

- pravna razmerja med subjekti, kjer se vzpostavljajo pravice in dolžnosti subjektov,
- predvsem pogodbene pravne posle in iz njih izhajajoče pravne posle med dvema posameznikoma.

Delitev obligacijskega prava:

⇒ pogodbeno pravo: kontrakti in pogodbe; dolžnik se zaveže k nekemu ravnanju v korist upnika; pogodbe imajo ponavadi tudi stvarnopravne učinke (prenos stvarne pravice),

⇒ odškodninska razmerja: ob kršitvi pravil civilnega prava nastane škoda, oškodovanec ima proti povzročitelju škode odškodninski zahtevek, kot osnovno oblika varstva v civilnem pravu; pogoj za uveljavitev odškodninskega zahtevka je, da škoda nastane; odgovornost za škodo je lahko subjektivna ali objektivna,

⇒ povračilne oz. reparacijske obveznosti: do povračilne obveznosti pride, če ima nek pravni posel na začetku pravno podlago, kasneje pa jo izgubi,

⇒ enostranski pravni posli: obligacija nastane na podlagi izjave volje ene stranke.

1.4. Dedno pravo ureja način prehoda premoženja po smrti zapustnika na njegove dediče.

dedič stopi v celo vrsto zapustnikovih pravic in dolžnosti. Deduje se lahko samo po fizični osebi, podeduje pa lahko fizična ali pravna oseba.

Posebno civilno (zasebno) pravo:

1.5. Družinsko pravo ureja razmerja med zakonci, zunajzakonskimi partnerji, odnos med starši in otroki, itd. Vprašanje je ali družinsko pravo še spada v področje civilnega prava, je že na meji z javnim pravom, ker država posega v družinskopravna razmerja z javnimi, kogentnimi predpisi.

1.6. Gospodarsko pravo ureja položaj gospodarskih subjektov, gospodarske posle, vrednostne papirje in pravno ureditev trga. Pri urejanju položaja gospodarskih subjektov se posebej ukvarja s statusom gospodarskih družb, ki imajo izoblikovana avtonomna pravila in ne spadajo več med subjekte v splošnem delu civilnega prava.

1.7. Osebnostno pravo varuje temeljne človekove pravice in svoboščine iz ustave v odnosu do države in do drugih posameznikov.

1.8. Delovno pravo ureja odnose med delavci in delodajalci. Danes se ta razmerja urejajo klasično, s pogodbo, ki ima elemente obligacijskega prava. Delovno pravo se zaradi omejevanja svobode volje in posega javnih interesov oddaljuje od civilnega prava

1.9. Pravo intelektualne lastnine

Predmet pravic je oblast nad intelektualno stvaritvijo. Za gospodarski razvoj so nujno potrebni novi postopki, novi izumi in patenti, ki so plod človekovega duhovnega razvoja, človekovega intelektualna stvaritev – čeprav nimajo lastnosti stvari jih je treba pravno zaščititi.

2. Civilno procesno pravo

Civilno procesno pravo zajema sklop pravil, ki zagotavljajo uveljavljanje materialnih razmerij. Določa način prisilnega zagotavljanja pravic zasebnega prava. Postavlja pravila po katerih se uresničujejo pravice in pravila, da se zagotovi uresničevanje dolžnosti.

2.1. Civilni (temeljni) pravdni postopek je skupek pravnih norm, ki urejajo sodno uveljavljanje pravic, ki posamezniku pripadajo. V njem se rešuje spor med dvema strankama zaradi nasprotja interesov in se varujejo pravice civilnopravnega razmerja s pomočjo sodnega postopka. Subjekti postopka so tožnik in toženec, med katerima poteka pravda in sodnik, ki kot avtoriteta odloči o sporu.

2.2. Civilni nepravdni postopek – v njem ne gre za nasprotje interesov strank, ampak za ureditev razmerja med strankama (to so ponavadi postopki za delitev solastnine, zapuščina, zadeve v zvezi z zemljiško knjigo, odvzem poslovne sposobnosti, itd.).

2.3. Stečajni postopek je poseben sodni postopek, ki ga opravi pristojno sodišče nad premoženjem dolžnika (pravne osebe), ki posluje z izgubo in ni sposoben izpolnjevati svojih obveznosti do upnikov.

2.4. Izvršilni postopek zagotavlja izvršbo ostalih postopkov. Gre za realizacijo odločb, zagotavlja pravno varstvo, če ena od strank ne izpolni svoje obveznosti prostovoljno.

3. ZNAČILNOSTI CIVILNOPRAVNEGA VARSTVA

Pravni red daje posamezniku, ki je nosilec pravice, možnost da uveljavlja in varuje svojo pravico. Varstvo pravic je odvisno od avtonomne volje posameznika – varstvo se uveljavlja če oškodovanec izrazi voljo, sicer pa ne, ker civilno pravo deluje samo v zasebnem interesu ne pa po uradni dolžnosti.

3.1. SODNO PRAVDNO CIVILNOPRAVNO VARSTVO

Varstvo je dvostopenjsko:

- ugotovitev terjatve oz. civilnopravnega razmerja (gre za spor o vsebini razmerja): Ugotoviti je potrebo ali neka pravica ali dolžnost sploh obstaja
- izvršba: Izvršbo določb zagotavlja država, ki proti posamezniku, ki se ne podredi vsebini določbe, nastopi s prisilnim aparatom, da pride do dejanske realizacije. Država ima sodni aparat, na katerega se lahko obrne posameznik, če želi zavarovati svoje pravice. Glavne značilnosti sodnega civilnopravnega varstva so:
 - velja načelo dispozitivnosti: tožnik se sam odloči ali bo vložil tožbo ali ne, saj ne obstaja noben poseben državni organ, ki bi preganjal tiste, ki ne spoštujejo civilnopravnih razmerij; če je tožnik država, nastopa kot posameznik, zanjo lahko tožbo sprožita vlada ali pa državno pravobranilstvo
 - velja načelo kontradiktornosti: tožnik in toženec lahko povesta svoje poglede na dejstva in na tožbo
 - krajevna pristojnost sodišča se načeloma ravna po prebivališču toženca (lahko se izjemoma dogovorita drugače)

- funkcionalna pristojnost sodišča: sodišče mora odločiti o zahtevku, če je pristojno (sicer zahtevek zavrže)
- sodišče je vezano na tožbeni zahtevek: lahko odloči samo v mejah postavljenega zahtevka (npr. A od B-ja zahteva 100, čeprav v pogodbi piše, da se mu je B zavezal za 200, sodišče odloča v mejah postavljenega zahtevka)
- sodišče lahko sodi tudi v odsotnosti toženca
- tristrani odnos: subjekti pravnega postopka so tožnik, toženec in sodišče

Tožnik sproži pravdo s tožbo, v kateri je postavljen zahtevek, o katerem naj sodišče odloči. Toženec od sodišča prejme tožbo, na katero mora odgovoriti in se izjaviti o tožbi in zahtevku tožnika. Sodišče zagotavlja sodno varstvo v pravdi, reši spor, tako da avtoritativno odloči o utemeljenosti zahtevka – izda:

- obsodilno (utemeljen zahtevek) ali
- zavrnilno sodbo (neutemeljen zahtevek).

Tožbe:

- **dajatvena tožba**: tožnik od toženca zahteva dajatev, storitev ali opustitev; sodišče izda dajatveno odločbo,
- **ugotovitvena tožba**: tožnik zahteva, da se ugotovi neka pravica ali pravno razmerje, izkazan mora biti pravni interes za ugotovitev (npr. ugotovitev očetovstva); sodišče izda ugotovitveno odločbo,
- **oblikovalna tožba**: sodišče na zahtevo tožnika vzpostavi, preoblikuje ali ukine pravno razmerje (npr. razveza zakonske zveze); sodišče izda oblikovalno odločbo.

Odločba sodišča je lahko sodba ali pa sklep. Sklep pride v poštev le v nekaterih redkih primerih kot končna odločba (npr. varstvo posesti), sodišče pa ga vedno uporabi, če ima postopek pomanjkljivosti (npr. s sklepom zavrže tožbo, če tožnik na zahtevo sodišča ne dopolni zahtevka). Možnosti sodišča so da:

- zavrne zahtevek,
- zahtevku ugoti,
- zahtevku delno ugoti, delno pa ga zavrne.

V odločbi mora sodišče odločiti še o:

- paricijskem roku: to je rok, ki ga toženec dobi za prostovoljno izpolnitev obveznosti, ponavadi je 8 ali pa 15 dnevni,
- stroških postopka: o njih se odloči po uspehu – tista stranka, ki z zahtevkom ni uspela, nosi stroške, vendar pa mora tožnik stroške in zamudne obresti zahtevati posebej, saj sodišče sledi zahtevku (če tožnik tega ne zahteva, mora stroške kriti sam, tudi če zmaga v pravdi).

Sodna poravnava

Tekom postopka se lahko stranki sporazumno dogovorita, da bosta rešili spor z vzajemnim popuščanjem. Stranki v postopku skleneta pogodbo, s katero na novo uredita razmerje. S tem se stranki izogneta dolgotrajnosti postopka in nejasnosti, ki jo prinaša odločitev sodišča ter stroškom. Sodna poravnava ima značaj pravnomočne odločbe, zoper njo ni rednih pravnih sredstev.

3. 2. SODNO NEPRAVDNO CIVILNOPRAVNO VARSTVO

Pri nepravdnem varstvu ne gre za spor, ampak stranki želita urediti pravno razmerje v korist obeh. Nepravdno varstvo se uveljavlja, kadar zakon to izrecno določa ali kadar je glede na naravo postopka primerno. V njem se urejajo osebna stanja (odvzem poslovne sposobnosti) in družinska razmerja (odvzem roditeljske pravice, pridržanje v psihiatrični bolnišnici)

4. SPECIALNI POSTOPKI SODNEGA CIVILNOPRAVNEGA VARSTVA

Gre za postopke, ki urejajo predvsem premoženjska razmerja: vpis v zemljiško knjigo, registrski postopek, dedni postopek, postopek prisilne poravnave in stečaja, postopek izvršbe, itd.

Izvršilni postopek

Izvršilni postopek je oblika nepravdnega varstva, v katerem država s prisilnimi sredstvi omogoči, da je pravnomočna sodba izvršena. Če se zavezanec v paricijskem roku prostovoljno ne podredi pravnomočni odločbi sodišča ali dokončni odločitvi arbitraže ali izvršljivemu notarskemu zapisu, se poslužimo izvršilnega postopka. Pri nas je sistem izvršbe premoženjski (ne poznamo dolžniških zaporov). Če je predmet izvršbe denarna dajatev, problemov ni, ti pa nastanejo, če je predmet obveznosti nadomestna ali pa nenadomestna storitev.

Če dolžnik nima premoženja velja, da mora upnik iskati denar in predlagati sodišču na kaj naj poseže (npr. na 1/3 plače). Poseči je mogoče na vse premoženje. Če pa dolžnik nima ničesar, se izda sklep o izvršitvi, sodni izvršitelji zasežejo stvari in te se potem prodajo.

5. IZVENSODNO CIVILNOPRAVNO VARSTVO

Arbitraža

Ker civilnopravna razmerja temeljijo na volji, se stranki lahko dogovorita, da njun spor razreši arbitraža in ne sodišče. Za arbitražo mora vedno obstajati soglasje strank. Z njo se lahko urejajo samo razmerja oz. pravice s katerimi stranki prosto razpolagata (premoženjske pravice). V nekaterih primerih pa sploh ni dovoljena (npr. glede lastninske pravice na nepremičninah).

Arbitraže so:

- ad hoc arbitraže: arbitraža se oblikuje za posamezen primer, vsaka stranka imenuje enega arbitra, ta dva arbitra pa skupaj imenujeta predsednika, ta oblika je redka,
- stalne arbitraže:
 - ⇒ pojavlja se predvsem v gospodarskih sporih, pogoste pa so tudi v mednarodnih razmerjih
 - ⇒ obstaja lista arbitrov, vsaka stranka si izbere enega, ta dva arbitra pa skupaj izbereta predsednika arbitražnega senata

Prednosti arbitraže so:

- hitrejši postopek,
- bolj strokoven postopek,
- ožji sistem rešitve
- odločajo tisti, ki so strokovno usposobljeni za določeno področje (na sodišču velja pravica do naravnega sodnika),

- odločitev je dokončna, pritožbe ni (enostopenjsko razsojanje).

Slabost arbitraže pa je v tem, da so arbitražne takse še enkrat višje od sodnih taks.

6. PRAVNI VIRI CIVILNEGA PRAVA

1. Razvoj civilnega prava

Zgodovinska osnova civilnega prava so Gajeve Institucije, v katerih se rimsko civilno pravo deli na 4 temeljne skupine: stvarno pravo, dedno pravo, obligacijsko pravo in rodbinsko pravo. Konec srednjega veka so začela nastajati nova, vedno bolj zapletena razmerja, vendar pa srednjeveško pravo ni bilo dovolj kvalitetno in zato so začeli ponovno uporabljati rimsko pravo (recepција rimskega prava). Prišlo je do potreb po kodifikaciji prava, zato so začetek 17. stoletja začele nastajati velike civilne kodifikacije.

2. Ureditev civilnega prava pri nas

Tri nosilna področja civilnega prava, ki predstavljajo skelet civilnega prava, urejajo trije zakoni:

- *stvarno pravo*, ki ga ureja SPZ,
- *obligacijsko pravo*, ki ga ureja OZ,
- *dedno pravo*, ki ga ureja ZD.

Pri nas še vedno ni enotne kodifikacije civilnega prava, zato je splošni del civilnega prava urejen v vsaki panogi posebej, zato imajo vsi trije zakoni splošni in posebni del.

Obči državljanski zakonik – ODZ, 1811

ODZ je po vsebini tako kot večina kodifikacij civilnega prava sledil klasifikaciji Gajevih Institucij:

- I. del: O osebnem pravu
- II. del: O stvarnem pravu
- III. del: O skupnih določbah osebnih in stvarnih pravic

Za tiste čase je bil ODZ zelo moderen in napreden zakonik, v Avstriji z manjšimi popravki velja še danes, pri nas se je neposredno uporabljal do leta 1918.

Leta 1945 je bil izdan zakon o razveljavitvi vseh predpisov, ki so nastali pred in med okupacijo in ki so nasprotovali novi ureditvi, ker pa ni bilo drugih pravil so se določbe ODZ uporabljale kot pravna pravila.

Splošne uzance za blagovni promet – SUBP, 1954

Ne gre za pravo zakonodajnega organa, ampak za zbirko običajev, sprejetih v okviru gospodarske zbornice. SUBP veljajo samo, če se stranki tako dogovorita, vendar je veljala domneva, da se stranki vnaprej podvržeta predpisom SUBP, razen če jih nista izrecno izključili s pogodbo. SUBP so bile zelo kvalitetne, so zbirka modernih gospodarskih pravil, veliko rešitev iz modernih zakonodaj.

Zakon o obligacijskih razmerjih – ZOR, 1978

Gre za prvi pomembnejši predpis, ki je celovito uredil področje civilnega prava pri nas. Za ZOR je značilen *monistični pristop*, ker je celotno področje obligacijskega

prava urejeno enotno ne glede na to, ali je subjekt razmerja gospodarski ali negospodarski subjekt. V njem je sicer 11 določb, ki veljajo samo za gospodarske pogodbe, vendar to se ne pomeni dualizma. Ureja pravno poslovne obveznosti, odškodninske in reparacijske obveznosti, ne ureja pa nekaterih klasičnih pogodb (darilne pogodbe, dedne pogodbe, posodbene pogodbe...), za to se je še naprej uporabljal ODZ. ZOR je bil relativno ideološko čist. Po osamosvojitvi ni bilo potrebe po hitrem nadomeščanju ZOR, zato je veljal do uveljavitve OZ leta 2002.

Obligacijski zakonik – OZ, 2002

V celoti nadomešča ZOR. OZ sledi tradiciji na jugoslovanskem teritoriju, v njem je prevzet koncept ZOR, ki je bil izredno moderen in kvaliteten, poleg tega pa smo prevzeli še izkušnje iz tujih zakonodaj. Razen manjkajočih pogodb in sklepanja pravnih poslov v njem praktično ni nobenih razlik v primerjavi z ZOR.

Zakon o temeljnih lastninskih razmerjih – ZTLR, 1980

Uredil je stvarnopravno področje civilnega prava. V njem so bila urejena temeljna lastninska razmerja, več klasičnih razmerij pa je ostalo neurejenih. V celoti je odgovarjal modernim konceptom stvarnega prava, le posamezni instituti niso bili izpeljani do konca. Uporabljal se je do leta 2003, kljub temu da je bila primarna družbena lastnina.

Stvarnopravni zakonik – SPZ, 2003

Po osamosvojitvi ni bilo potrebe po spreminjanju ZTLR, tako da se je nov SPZ uveljavil šele z letom 2003.

Zakon o dedovanju – ZD, 1976

Ureja dedno področje civilnega prava. Ker je bil to v celoti republiški predpis, ga uporabljamo še danes, razen nekaterih zastarelih določb. Dedovanje je delno urejeno še v Zakonu o dedovanju kmetijskih gospodarstev (posebno obravnavanje kmetij je značilnost alpskih držav, ker je kmetija nosilec gospodarske obveznosti). Pomembna je novela iz leta 2001.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih – ZZZDR, 1976

Pomembna je novela iz leta 2004.

Drugi viri civilnega prava so:

- *dobri poslovni običaji* (12. člen OZ)
- *poslovni običaji* (12. člen OZ)
- *uzance*: Uzance so zbrani in sistemizirani trgovinski običaji, ki so sprejeti in objavljeni s strani pooblaščenih oseb, in so pogosto odobreni od državnih organov. Najpogosteje jih sprejemajo gospodarske zbornice. Poznamo posebne (npr. gostinske uzance) in splošne uzance (npr. SUBP).
- *sodna praksa*: V našem pravu sicer ne velja moč precedensa, vendar imajo stališča višjih sodišč neko veljavo in pomen. Na področju civilnega prava se kreativnost sodišč pokaže predvsem v *konkretiziranju abstraktnih pojmov*, na katere pravo veže določene posledice, zakonodajalec pa pojma ni (hotel) opredeliti (npr. pojem nevarne stvari). Te opredelitve so pomembne pri načelih, pravnih standardih, generalnih klavzulah in pravnih prazninah.
- *Ustava RS*

- Zakon o zemljiški knjigi
- Zakon o varstvu potrošnikov
- Zakon o društvih
- Zakon o ustanovah
- Stanovanjski zakon

3. Razvojni trendi civilnega prava

3.1. Delovno pravo

Delovno pravo je samostojno področje, ki ne sodi več v civilno pravo. V rimskem pravu je bila pogodba o delu (locatio conductio) del civilnega prava. Iz te pogodbe so izšle 3 zelo pomembne pogodbe: najemna in zakupna pogodba, delovna pogodba in podjetniška pogodba. Danes je za večino pravnih sistemov značilno, da delovno pravo ni več izraz avtonomnega urejanja med delavcem in delodajalcem:

- omejitve svobode pri urejanju razmerij: ob zaposlitvi so pogoji ostro določeni, saj delovno pravo določa npr. delovni čas, letni dopust, združevanje v sindikate, itd,
- zelo močan javni element.

Pravne praznine na področju delovnega prava pa se kljub temu zapolnjujejo s predpisi civilnega prava.

3.2. Stanovanjsko pravo

V vsaki družbi so pogoji bivanja izredno pomembni, zato vsi sodobni pravni sistemi, ki temeljijo na človekovih pravicah, striktno in prisilno določajo okvirje, v katerih lahko subjekti urejajo svoja stanovanjska razmerja. Nekatere pravne ureditve imajo poseben zakon, ki ureja to materijo, ali pa je stanovanjsko pravo vsebovano kot del civilnega zakonika. V Sloveniji imamo poseben Stanovanjski zakon (SZ-1, 2003)

Omejitve avtonomije so potrebne predvsem zaradi zavarovanja pravic šibkejšega, to je iskalec stanovanja, saj je ponudba praviloma manjša od povpraševanja.

SZ je v klasično civilistiko vnesel številne omejitve, ki kažejo vpliv javne sfere na sicer zasebno urejanje stanovanjskih odnosov. Ta zakon se nanaša predvsem na vrste stanovanjskih stavb, pogoje za vzdrževanje stanovanjskih stavb, pogoje za načrtovanje stanovanj, stanovanjska najemna razmerja, lastninskopravna razmerja in upravljanje v večstanovanjskih stavbah (bloki, stolpnice) in na pojav t.i. etažne lastnine. Pri njej pride do odstopanja od načela, da je na eni stvari možna le ena lastninska pravica. Skupni deli večstanovanjskih stavb so v solastnini etažnih lastnikov, ki morajo glede solastninskih stvari skleniti pogodbo. Tu ne gre le za obvezno sklenitev pogodbe, ampak je okvirno določena celo vsebina pogodbe.

3.3. Splošni pogoji pogodbe ali formularne pogodbe (120. in 121. člen OZ)

Pogodba je v klasičnem civilnem pravu usklajevanje volj dveh avtonomnih strank. Pogodba je sklenjena, ko ti dve stranki dosežeta sporazum. V modernem pravu pa so zelo razširjeni **splošni pogoji pogodbe**, pri katerih ena stranka vnaprej postavi pogoje za sklenitev pogodbe (npr. pogodba z banko, zavarovalnico). Predstavljajo zbir klavzul, ki so vnaprej pisno formulirane in ki bodo postavljale temelj pravic in obveznosti pogodbenih strank ob sklepanju konkretne pogodbe v prihodnosti. Praviloma so v interesu tistega, ki jih postavlja, ta stranka je praviloma tudi bolj vešča

prava in se s to vrsto pogodb poklicno ukvarja. Njihov cilj je, da olajšajo sklepanje pogodbe. Druga stranka pa se mora odločiti ali bo predlagane klavzule sprejela ali zavrnila (take it or leave it).

Zakon posebej poudarja, da v primeru neskladnosti med splošnimi pogoji in (konkretno) pogodbo, velja slednja. Splošni pogoji so lahko dani kot priloga h konkretni pogodbi, lahko so natisnjeni na hrbtni strani konkretne pogodbe, itd. Da bi obveljali, morajo biti objavljeni na običajen način.

Nična so določila splošnih pogojev, ki nasprotujejo samemu namenu sklenjene pogodbe ali dobrim poslovnim običajem, in to celo, če je splošne pogoje, ki jih vsebujejo, odobril pristojni organ (122/1 OZ).

Sodišče lahko zavrne uporabo posameznih določil splošnih pogojev, ki:

- drugi stranki jemljejo pravico ugovorov, ali
- tistih določil, na podlagi katerih izgubi pravice iz pogodbe ali roke ali
- so sicer nepravilna ali pretirano stroga zanj (122/2 OZ):

Formularne pogodbe so pogodbe, ki so natisnjene na nekem obrazcu (formularju) in kamor se vpisujejo le določene variable (npr. ime, priimek, poklic, itd.), medtem ko so vsi ostali pogoji določeni kot splošni pogoji pogodbe.

3.4. Objektivizacija odgovornosti

Klasična ideja civilnega prava izhaja iz ideje »nikomur škodovati« (neminem laedere). Odškodninska odgovornost pomeni dolžnost vrniti škodo, ki je posledica delovanja povzročitelja škode. Temelj za odškodninsko odgovornost je krivda (ki pa je v civilnem pravu drugačna kot v kazenskem) – povzročitelj škode mora škodo povrniti le, če je kriv (če je ravnal naklepno oz. malomarno). Že zelo zgodaj so se pojavili principi, da nekdo odgovarja za škodo ne glede na svojo krivdo – gre za t.i. objektivno odgovornost (npr. v rimskem pravu objektivna odgovornost gostilničarjev, brodnikov in imetnikov hlevov). Čeprav se je pojavila v rimskem pravu, pa je imela takrat, kot tudi v civilnih kodifikacijah 19. stoletja majhen pomen.

V današnjem času pa so se zaradi tehničnega napredka pojavile stvari, ki so same po sebi nevarne (npr. razstrelivo) in pomenijo večjo nevarnost za nastanek škode tudi brez krivde. Bremena škode pa ne moremo kar naprtiti komurkoli, ampak odgovarja za:

- **škodo od nevarne stvari** tisti, ki je imetnik nevarne stvari,
- **škodo od nevarne dejavnosti** pa tisti, ki se z njo ukvarja (150. člen OZ).

3.5. Potrošniško pravo

Potrošnik potrebuje v sodobnem pravnem prometu posebno varstvo nasproti ekonomsko močnejšim proizvajalcem. V Sloveniji je sprejet Zakon o varstvu potrošnikov. Del varstva se nanaša tudi na odškodninsko odgovornost. Če potrošnik utрпи škodo zaradi napake kupljene stvari, je prodajalec odškodninsko odgovoren. Po klasičnem pravu je moral potrošnik prodajalcu dokazati, da je prišlo do napak pri proizvodni, skratka moral mu je dokazati krivdo. Moderni pravni razvoj pa je prinesel objektivno odgovornost in »odvzem« dokaznega bremena potrošniku. Prodajalec mora dokazati, da ni kriv – gre za t.i. obrnjeno dokazno breme. V našem odškodninskem pravu je načelo obrnjenega dokaznega bremena generalni princip.

4. Pravne norme civilnega prava

Za civilno pravo je temelj načelo avtonomije strank (prosta volja strank), ki je utemeljeno v OZ in pa načelo dispozitivne narave zakonskih določb.

Kogentne norme (ius cogens) prepovedujejo in zapovedujejo kako naj se pravni subjekti vedejo in ravnajo, določajo okvir v katerem se lahko subjekti civilnega prava gibljejo. So različno močne na različnih področjih civilnega prava, najmočnejše so na področju stvarnega prava, pri izključujočih pravicah, ki učinkujejo proti vsem.

Dispozitivne norme (ius dispositivum) so pravna pravila, za katera se dogovorijo subjekti, so popustljiva in subsidiarna. Zaradi načela pacta sunt servanda so dogovori, ki jih stranki skleneta obvezni in učinkujejo kot če bi bili kogentno določeni z zakonom.

Temeljna načela so pravni standardi, navedeni v OZ, ampak niso konkretizirani, vsebino jim da sodišče. Temeljna načela so:

- ⇒ dispozitivna narava zakonskih določb,
- ⇒ prosto urejanje razmerij,
- ⇒ enakopravnost udeležencev,
- ⇒ načelo vestnosti in poštenja,
- ⇒ ravnanje v skladu z dobrimi poslovnimi običaji,
- ⇒ skrbnost,
- ⇒ prepoved zlorabe pravic,
- ⇒ načelo enake vrednosti dajatev,
- ⇒ prepoved povzročanja škode,
- ⇒ mirno reševanje sporov.

Odločbe in sodbe vrhovnega sodišča, ki konkretizirajo temeljna načela so zelo pomemben pravni vir.

5. Sodna praksa

Če obstaja spor, sodi o njem sodišče. Če manjka, ali pa sploh ni urejen bistven del spora, tj. če ni zakonsko urejen, ali pa se niti stranki ne dogovorita oz. pogodita, govorimo o nastanku pravne praznine. Slednjo rešujejo sodišča z analogijo. Sodišča po analogiji poiščejo pravna pravila, ki ustrezajo takemu razmerju in zapolnijo pravne praznine. S tem vzpostavi sodišče dispozitivno zakonsko določbo. Sodna praksa ima na civilnopravnem področju velik pomen

CIV.PR. RAZMERJE

SPLOŠNO O CIVILNOPRAVNIH RAZMERJIH

Civilnopravno razmerje ni enoten pojem. Večino avtorjev ga opredeljuje kot pravno razmerje med dvema ali več subjekti, kjer obstaja vsaj ena pravica in tej pravici odgovarjajoča dolžnost. Civilnopravni subjektom pravimo stranke, ki so lahko fizične ali pravne osebe (izraz lahko pokriva tudi več oseb npr. solastniki), izraz 3. oseba pa pokriva subjekte, ki v določeno pravno razmerje niso neposredno vključeni, vendar pa obstajajo pravila o obnašanju teh oseb, včasih pa te osebe lahko posegajo v pravna razmerja. V civilnopravnem razmerju velja enakopravnost strank, čeprav je pogosto le formalna.

Splošne značilnosti civilnopравnih razmerij

Pravna urejenost

Civilnopravno razmerje urejajo civilnopravni predpisi, ki so kogentni ali dispozitivni. Dogovor med strankama ima zaradi avtonomije volje v civilnem pravu pomembno veljavo, volja velja kot zakon oz. nadomešča zakon. V obeh primerih je zagotovljeno sodno varstvo (izjema je le, če je obveznost naturalna in sodnega varstva ni).

Pravno razmerje je za eno stranko pravica, za drugo pa dolžnost (oz. pravna zaveza)

Za vsako razmerje je značilen obstoj vsaj ene pravice (ta je tudi osrednji element vsakega civilnopravnega razmerja). Za današnje civilno pravo je značilna kompleksnost, ki predstavlja preplet številnih pravic in dolžnosti med dvema subjektoma (npr. pri najemnem razmerju je najemodajalec dolžan prepustiti uporabo stvari in vzdrževati stvar, upravičen pa je do plačila najemnine).

ELEMENTI CIVILNOPRAVNEGA RAZMERJA

BISTVENI ELEMENTI:

1. Odnos med dvema subjektoma

Pri civilnopravnem razmerju je bistveno, da gre za razmerje med dvema subjektoma. V razmerju lahko nastopajo fizične ali pravne osebe, če imajo poslovno oz. pravno sposobnost.

2. Pravice in dolžnost

V vsakem civilnopravnem razmerju obstaja vsaj ena pravica in njej odgovarjajoča dolžnost. Za današnje civilno pravo je značilna prepletenost številnih pravic in dolžnosti med dvema subjektoma (stranki sta medsebojno zavezani in upravičeni).

DODATNI ELEMENTI:

3. Breme

Breme je hipotetična dolžnost oz. dolžnost manjše intenzivnosti. Zakon stranki, ki ima pravico, nalaga tudi breme kot določeno ravnanje v korist drugega subjekta. Nosilec bremena se lahko odloči ali bo naloženo breme izpolnil ali ne. Opustitev ali neizpolnitev bremena za posledico nima protipravnega položaja, posledica je samo

to, da nosilec bremena izgubi svoj dosednji ugodnejši pravni položaj. Primer bremena je notifikacija napake – kupec nosi breme grajanja napak, nihče ga ne more prisiliti v to, da jih graja, vendar če jih ne, prodajalec za napake ne odgovarja in kupec izgubi ugodnejši položaj.

4. Pristojnost

Pristojnost pove, kdo je pristojen, da opravi določeno dejanje. Pristojnost opraviti določeno dejanje ima lahko stranka sama, ali pa je zato določena pooblaščen oseba. Primer: Pri pogodbenih obveznostih je treba veljavno sprejeti izpolnitev dolžnosti, za kar je pristojen upnik, ampak upnik lahko pooblasti nekoga drugega za sprejem izpolnitve dolžnosti.

TIPI CIVILNOPRAVNIH RAZMERIJ

Dva osnovna tipa civilnopравnih razmerij sta:

ERGA OMNES RAZMERJA

- so razmerja, ki učinkujejo nasproti nedoločenemu krogu subjektov
- pravicam, ki izhajajo iz takšnega razmerja pravimo izključujoče pravice, ker ima nosilec izključujoče pravice možnost, da izključi ostale subjekte od poseganja v svojo pravico
- vsebini pravice odgovarja dolžnost vseh, da spoštujejo upravičenje, ki ga takšna pravica zagotavlja (gre za dolžnost pasivnega ravnanja)
- velja numerus clausus (omejeno število) položajev erga omnes, ki jih načeloma določa zakon, volja posameznika pride tu manj do izraza

Primer: Lastninska pravica. Lastnik stvari ima nad stvarjo določeno oblast. Lastninska pravica deluje proti nedoločenemu krogu oseb oz. proti vsem 3. osebam v določenem pravnem prostoru, ki morajo lastninsko pravico spoštovati in ne smejo posegati vanjo. Do vzpostavitve pravnega razmerja pride šele, ko nekdo poseže v lastninsko pravico (npr. stvar odvzame). Pravno razmerje je torej vzpostavljeno na abstraktnem nivoju in je prikrito (latentno) do konkretizacije (to so latentne pravice). Pri lastninski pravici gre za razmerje med lastnikom stvari in vsemi ostalimi subjekti in ne za razmerje med lastnikom stvari in stvarjo.

INTER PARTES RAZMERJA

- so razmerja, ki učinkujejo nasproti enemu ali več subjektov
- pravicam, ki izhajajo iz takšnega razmerja pravimo relativne pravice
- za udeležence inter partes razmerij je značilna medsebojna upravičenost in zavezanost
- navadno gre za razmerje med dvema točno določenima osebama (razmerje med upnikom in dolžnikom)
- upnik lahko od dolžnika terjaja neko individualno ravnanje – dajatev, storitev, opustitev ali dopustitev
- upnik lahko terjaja tako ravnanje samo od dolžnika in od nikogar drugega
- za razmerja inter partes velja, da je dovoljeno vse, kar ni prepovedano z zakonom
- v razmerjih inter partes je zelo pomembno načelo pacta sunt servanda

VMESNI POLOŽAJI

Gre za pojav ko se:

- **erga omnes** razmerje **relativizira**: erga omnes preraste v razmerje inter partes, če neupravičeni subjekt v razmerju erga omnes poseže v izključujočo pravico drugega subjekta, postane to razmerje inter partes
- **inter partes** razmerje **objektivizira**: razmerja inter partes dobijo značilnosti razmerij erga omnes, če se npr. najemna pogodba, ki normalno učinkuje inter partes, vpiše v zemljiško knjigo, potem pa učinkuje erga omnes

VARSTVO CIVILNOPRAVNIH RAZMERIJ

Zahtevek je glavna oblika pravnega varstva civilnopравnih razmerij. Iz vsake pravice izvira določen zahtevek, vendar pa je varstvo te pravice odvisno od nosilca pravice.

Poznamo:

- opustitveni zahtevek: temeljni zahtevek za varstvo pravic iz erga omnes razmerij, nosilec pravice zahteva opustitev ravnanja, ki pomeni poseg v njegovo pravico erga omnes
- odškodninski zahtevek: če zaradi poseganja v pravico nastane škoda
- izpolnitveni zahtevek: temeljni zahtevek za varstvo pravic iz inter partes razmerij, nosilec pravice zahteva določeno ravnanje

ČASOVNA KOMPONENTA

Civilnoppravna razmerja obstajajo predvsem v času, imajo svoj časovni začetek in časovni konec. Pravno razmerje ni niti telesna stvar, niti miselni konstrukt, ampak neko dejstvo, ki nastane ob pogojih, ki jih določa pravni red. Ti pogoji se izpolnijo v določenem časovnem trenutku, nato pravno razmerje traja in na koncu ugasne. Glede na čas ločimo:

1. TRENUTNA RAZMERJA

- njihov cilj je izpolnitev, časovni obstoj je le pot za dosego namena
- to so predvsem obligacijska razmerja – ko se izpolnita obe obveznosti, razmerje, ki je nastalo s pogodbo ugasne
- za njih je značilno stalno nastajanje in ugašanje obveznosti
- trajajo relativno kratek čas

2. TRAJAJOČA RAZMERJA

- trajajoča razmerja ne prinašajo le enkratne izpolnitve, ampak se ta izpolnitev ponavlja v času (npr. najem)
- dokler obstaja pravno razmerje, nastajajo izpolnitvene dolžnosti vedno na novo
- vendar so tudi trajajoča razmerja postavljena glede na določen konec
- že ob ustanovitvi so mišljena zgolj za določen čas in prenehajo s potekom tega časa
- lahko pa prenehajo tudi na temelju medsebojnega ali enostranskega ravnanja

3. TRAJNA RAZMERJA

- trajna razmerja so časovno neomejena razmerja
- značilna so za izključujoče pravice, ki obstajajo do tistega trenutka, ko ugasnejo za nosilca pravice

- namen pravice se izpolnjuje z obstojem v času, ne gre za dosego cilja
- njihov cilj je »uživanje razmerja«

PRAVICA

Pravica je element vsakega civilnopravnega razmerja. V vsakem razmerju imamo pravico in njej pripadajočo dolžnost.

Poskus opredelitve pravice

Teorija skuša opredeliti pojem pravice, vendar so definicije zaradi mnogih pojavnih oblik pravice preveč abstraktne. Definicija pravice je pomembna zaradi sistematike civilnega prava, v praksi pa si z njo ne moremo dosti pomagati. Sodobna teorija skuša pravico opredeliti tako, da našteva njena upravičenja, vendar pa je meja med pravico in upravičenjem včasih težko določljiva.

Pravice in upravičenja

Pravica je sestavljena iz različnih kategorij upravičenj (npr. lastninska pravica je sestavljena iz ius utendi, ius fruendi in ius abutendi – lastnik je upravičen do rabe, do plodov in do uničenja stvari). Pravice imajo možnost samostojnega obstoja in samostojnega pravnega prenašanja, so trajno prenosljive. Upravičenja so ožja od pravice, vendar so tudi lahko predmet pravnega prometa, so le začasno prenosljiva. Temeljno upravičenje, ki izvira iz vsake civilnopravne pravice je tožbeno upravičenje, ki imetniku omogoča, da pod določenimi pogoji doseže prisilno vzpostavitev pravice.

TEMELJNI POGLEDI NA OPREDELITEV POJMA PRAVICE

1. Voljna teorija (Windscheid)

Ta teorija pravi, da je pravica je od pravnega reda podeljena voljna oblast. Pravica je povezana z voljo subjekta – subjekt lahko na podlagi pravice z voljo oblikuje določen položaj. Pravica je izraz volje posameznika in tej moči volje se morajo podrediti vsi, ki so s to pravico zavezani. Volja je pomembna tudi pri uresničevanju pravnega razmerja – subjekt sam odloči, ali bo pravico uporabljal ali ne.

Kritika te teorije je, da pravico priznavamo tudi nekaterim subjektom, ki niso sposobni oblikovati volje, ki bi bila upoštevana v pravu (npr. pravice nerojenega otroka). Voljni element tako ne more biti temeljni element pravice. Ta teorija velja le za oblastvene, terjatvene in premoženjske pravice (ne pride pa v poštev pri osebnostnih pravicah – te pravice se nanašajo na varovanje osebne sfere, zato težko rečemo, da z voljno oblastjo varujemo lastno pravico).

2. Interesna teorija (Jhering)

Ta teorija pravi, da je pravica pravno zaščiten interes (pravica je usmerjena je k varovanju interesa). Ta teorija danes prevladuje, vendar pa pravne interese ščitijo tudi drugi instituti, ne le pravica, zato pravno varstvo ne more biti opredelilni element pravice. Opredelitev pravice lahko vežemo na njeno vsebino.

Kritika te teorije je, da je presplošna, saj vsaka pravica varuje nek interes, poleg tega pa pravne interese ščitijo tudi drugi instituti, ne samo pravica – pravno varstvo interesov ne more biti temeljni element pravice.

3. Integralna ali voljno-interesna teorija (Jellinek)

Ta teorija poskuša združiti pozitivna spoznanja interesne in voljne teorije, vendar se ni prijela. Pravi, da je pravica pravno priznana in pravno zavarovana moč volje, ki je usmerjena k določeni dobrini ali interesu. Poudarja individualizem.

4. Kolektivistična teorija (Duguit)

Ta teorija pravi, da je pravica socialni pojem, opozarja na socialno funkcijo pravice. Vse prej naštete teorije so bile zelo individualistične, ta pa opozarja na socialno funkcijo pravice. Pravica ni sama sebi namen, saj služi posamezniku in družbi. Ni je mogoče izvrševati in gledati zgolj individualistično, posameznik mora upoštevati tudi pravice drugih. Ta pristop so izrabili vsi totalitarni režimi v Evropi.

OSNOVNA DELITEV PRAVIC

Absolutne ali izključujoče pravice (učinkujejo v razmerjih erga omnes) so:

- ⇒ oblastvene pravice,
- ⇒ osebne pravice in
- ⇒ pravice intelektualne lastnine.

Relativne pravice (učinkujejo v razmerjih inter partes):

- ⇒ terjatve,
- ⇒ zahtevki,
- ⇒ ugovori,
- ⇒ oblikovalne pravice.

IZKLJUČUJOČE ALI ABSOLUTNE PRAVICE

Izključujoče pravice so pravice, ki nastajajo v erga omnes razmerjih in učinkujejo nasproti nedoločenemu krogu subjektov. Njihova glavna značilnost je, da upravičencu zavarujejo dobrino napram vsem 3. osebam.

Glavne značilnosti izključujočih pravic so:

- nosilec pravice lahko izključi ostale subjekte od poseganja v pravico,
- dolžnost 3. oseb je negativna, vzdržati se morajo posegov v pravno zavarovano dobrino - imajo dolžnost pasivnega ravnanja (opustitvena dolžnost)
- so statične narave, ker določajo neko stanje in ga varujejo pred nedopustnimi posegi
- se konkretizirajo, če nekdo 3. poseže v njih (poseg ustvarja relativno razmerje in to razmerje je običajno terjatev)
- velja načelo numerus clausus – poznamo samo toliko izključujočih pravic, kolikor jih pozna zakon in nihče ne more ustanovljati novih izključujočih pravic
- praviloma so premoženjske narave in so prenosljive, lahko pa so tudi osebne pravice, ki so nepremoženjske narave in niso prenosljive

Izključujoče pravice so:

1. oblastvene pravice,
2. osebne pravice,

3. pravice intelektualne lastnine.

1. OBLASTVENE PRAVICE

Oblastvene pravice zagotavljajo imetniku oblast nad stvarjo in omogočajo njeno podreditev ter prisvajanje njene vrednosti. Sem sodijo predvsem pravice stvarnega prava. Oblastvene pravice imajo publicitetni učinek, kar pomeni, da morajo biti navzven spoznavne. Poznamo dve temeljni vrsti oblastvenih pravic:

- lastninsko pravico in
- stvarne pravice na tuji stvari.

1.1. LASTNINSKA PRAVICA (37. člen SPZ)

Lastninska pravica lastniku zagotavlja oblast nad stvarjo in zagotavlja uporabo stvari proti vsakomur. Je najosnovnejša premoženjska pravica. Predmet lastninske pravice kot oblastvene pravice je lahko samo stvar. Po načelu specialnosti ne moreta obstajati dva izključna lastnika na isti stvari, lahko pa obstaja solastnina.

Včasih so iz lastninske pravice izhajala 3 osnovna upravičenja, ki jih je imel imetnik lastninske pravice na stvari: ius utendi, ius fruendi, ius abutendi (pravica do rabe, plodov in uničenja). Danes pa lastninska pravica ni več tako absolutna, ampak je relativizirana, omejena je s predpisi javnega prava. Lastnik lahko izvršuje oblast nad stvarjo samo v kolikor ga ne omejuje zakon zaradi javnega interesa (npr. gozd). Lastninsko pravico imamo lahko na premečninah ali nepremečninah.

Lastninska pravica omogoča lastniku:

- stvar uporabljati,
- razpolagati z njo,
- imeti jo v posesti.

1.2. STVARNE PRAVICE NA TUJI STVARI

Stvarne pravice na tuji stvari so omejene oblastvene pravice. So pravice, ki omejujejo lastnika pri oblasti, pomenijo omejitve lastninske pravice. Ne dosejajo obsega lastninske pravice, ker se omejujejo le na del lastnine, vendar je v tem delu njihov položaj močnejši od lastninske pravice. Velja načelo numerus clausus glede stvarnih pravic na tuji stvari (5).

Zastavna pravica je prednostna poplačilna pravica, ki učinkuje erga omnes in se deli na zastavno pravico na premečninah (ročna zastava ali pignus) in na zastavno pravico na nepremečninah (hipoteka). Bistvo zastavne pravice je, da se upnik poplača iz vrednosti zastavljene stvari, če dolžnik pravočasno ne poravnava svojega dolga. Upnik stvar lahko proda brez dolžnikovega soglasja. Pri nas je zastavna pravica izključno poplačilna pravica, saj zastavni upnik ne more postati lastnik stvari. Za ročno zastavo je značilna tudi nezmožnost uporabe zastavljene stvari, čeprav jo ima upnik v svoji posesti. Hipoteka je čista poplačilna pravica, saj zastavljena stvar ostane v posesti in uporabi dolžnika. Zastavna pravica je prenosljiva skupaj s stvarjo, ki je zastavljena.

Služnost je pravica, pri kateri služnostni upravičenec stvar uporablja, čeprav ni njen lastnik, ampak je z lastnikom sklenil poseben pravni posel, ki mu tako uporabo dovoljuje. Služnosti delimo na:

- stvarne služnosti: so ustanovljene v korist določenemu zemljišču, prenosljive so skupaj z zemljiščem in veljajo erga omnes,
- osebne služnosti (užitek, raba, stanovanje): so ustanovljene v korist določeni oseb, niso prenosljive, ker so vezane na določeno osebo in veljajo erga omnes.

Lastnik služečega zemljišča mora trpeti izvrševanje služnosti na svojem zemljišču. Dokler obstaja služnost na stvari je lastninska pravica omejena, lastnik ima samo še golo lastninsko pravico.

Zemljiški dolg je pravica zahtevati poplačilo določenega denarnega zneska iz vrednosti nepremičnine pred drugimi upniki s slabšim vrstnim redom. Je posebna oblika zastavne pravice, pomeni drugačen način izvršitve poplačila.

Stavbna pravica je pravica imeti v lasti zgradbo na tujem zemljišču, je časovno omejena (ne sme trajati več kot 99 let) in je prenosljiva.

Stvarno breme je pravica na podlagi katere je lastnik obremenjene nepremičnine zavezan k bodočim dajatvam in storitvam. Pomembna je bila v fevdalizmu, danes jo srečamo bolj poredko. Je mešanica zastavne pravice in služnosti.

Značilnosti oblastvenih pravic:

- so predvsem premoženjske pravice,
- njihov predmet je lahko le stvar, ne pa tudi njen del,
- prenosljivost (zemljiška služnost je prenosljiva le skupaj z gospodujočim oz. služečim zemljiščem, zastavna pravica pa le skupaj s terjatvijo)
- na njih obstaja publiciteta: na nepremičninah se izraža z vpisom v zemljiško knjigo, na premičninah pa s posestjo stvari (število premičnin je neomejeno, zato je njihov register nemogoč)
- podedljivost,
- s spremembo subjekta se prenese vsa oblast na stvari, ni vsebinske spremembe pravice.

Oblastvene pravice prenehajo:

- s prenosom stvari,
- z uničenjem stvari,
- s smrtjo subjekta.

2. OSEBNOSTNE PRAVICE

Osebnostne pravice pomenijo zavarovanje nedotakljivosti osebne sfere in njenega temelja ter pravico do svobodnega razvoja posameznikove osebnosti – te pravice varujejo eksistencialne dobrine. Te pravice so najmlajše, saj so se v pravu pojavile šele na prelomu 19. v 20. stoletje, ko je se začel boj za človekove pravice in svoboščine, pred tem so bili namreč mnenja, da človekova osebnost ne more biti predmet pravic. So izraz človekovih pravic in svoboščin v civilnem pravu.

Osebnostne pravice spadajo med temeljne človekove pravice, ne moremo pa trditi obratno, torej da so temeljne človekove pravice osebnostne pravice. Razlika je v tem, da so temeljne človekove pravice po svoji naravi usmerjene proti državi, osebnostne pravice pa učinkujejo proti državi in proti posamezniku.

Delimo jih na:

- **splošno osebnostno pravico:**

⇒ prva jo je uvedla Bonnska ustava po 2. svetovni vojni

⇒ pri nas jo uvaja 35. člen Ustave RS: zagotovljena je nedotakljivost človekove telesne in duševne celovitosti, njegove zasebnosti ter osebnostnih pravic

- **posebne osebnostne pravice** so se razvile v okviru splošne osebnostne pravice (npr. nedotakljivost človekovega življenja, telesna in osebnostna integriteta, itd.)

Osebnostne pravice gredo osebi kot taki, sedaj pripadajo tako pravnim (npr. pravica do dobrega imena, nedotakljivosti pisarne, pravica do pisemske tajnosti, itd.) kot fizičnim osebam. Še vedno pa gredo določene pravice le fizičnim osebam, npr. pravica do življenja.

Osebnostne pravice so po svoji naravi:

- izključujoče pravice,
- nepremoženjske pravice,
- neprenosljive pravice, saj so povezane z osebnostjo nekega subjekta,
- nepodedljive pravice, čeprav lahko učinkujejo tudi po smrti (npr. pravica do časti in dobrega imena).

ODŠKODNINSKO VARSTVO OSEBNOSTNIH PRAVIC

Glede osebnostnih pravic govorimo v okviru civilnega prava predvsem o varstvu osebnostnih pravic – v civilnem pravu je mogoče zahtevati odškodnino za nastale posledice (v kazenskem pravu to ni mogoče). Najpogostejše je odškodninsko varstvo, pri katerem pride do prehoda iz razmerja erga omnes v inter partes. Temelj za odškodninsko varstvo osebnostnih pravic je 134. člen OZ – zahteva za prenehanje s kršitvami osebnostnih pravic (vsak ima pravico zahtevati od sodišča, da odredi prenehanje dejanja, s katerim se krši kakšna osebnostna pravica, da prepreči tako dejanje ali da odstrani njegove posledice, kršitelj mora prenehati z dejanjem sicer mora plačati odškodnino).

Temeljni elementi odškodninskega zahtevka oz. predpostavke za odškodninsko odgovornost so:

- škoda: ni dovolj da škoda grozi, ampak mora že nastati
- protipravnost ravnanja, ki je povzročilo škodo - protipravnost je izključena če gre za:
 - ⇒ silobran
 - ⇒ skrajno silo
 - ⇒ samopomoč
 - ⇒ privolitev
- krivda: potrebna je subjektivna odgovornost, samo ponekod je dovolj že objektivna odgovornost

- vzročna zveza med ravnanjem in škodo (protipravno ravnanje mora povzročiti škodo)

OBLIKE PRAVNO PRIZNANE ŠKODE

Premoženjska ali gmotna škoda je škoda, ki nastane na premoženjskih dobrinah:

- zmanjšanje premoženja: dejanska škoda (damnum emergens),
- preprečitev povečanja premoženja: izgubljeni dobiček (lucrum cessans), to je hipotetična škoda, pri kateri se upošteva normalni potek dogodkov.

Nepremoženjska ali negmotna škoda je škoda, ki je rezultat posega v posameznikovo osebnost ali v ugled pravne osebe. Upoštevajo se le v zakonu naštet primeri:

- za telesne bolečine: posledice posegov v človekovo telesno integriteto
- za duševne bolečine: dogodki, ki povzročijo neprijetne psihične občutke in psihično trpljenje (duševne bolečine zaradi zmanjšane življenjske aktivnosti, zaradi skaženosti, zaradi razžalitve dobrega imena in časti, zaradi okrnitve svobode ali osebnostne pravice, zaradi smrti bližnjega, zaradi kršitve dostojanstva, zaradi kršitve spolne nedotakljivosti...)
- za strah: strah pred posledicami, ki lahko nastanejo in strah zaradi samega škodnega dogodka
- za okrnitev ugleda pravne osebe: gre za novo določbo, sodišče lahko prisodi pravni osebi odškodnino, tudi če premoženjske škode ni, če spozna, da okoliščine primera to opravičujejo; pri pravnih osebah večinoma ne gre za odškodnino, temveč za objavo sodbe

Razlika med premoženjsko in nepremoženjsko škodo se kaže v nadomestilu:

- premoženjska škoda se nadomesti v obsegu, kolikor znaša (popolna odškodnina ali restitucija), pri čemer so možna rahla odstopanja zaradi upoštevanja premoženjskih razmer oškodovanca; oškodovanec ima lahko pravico do subjektivne ocene vrednosti stvari – precijnska odškodnina (praetium affectionis), kjer se ne upošteva le objektivni ampak tudi subjektivni element pri ugotavljanju škode. Pogoji zanjo je, da je škoda nastala naklepno in da subjektivni element obstaja (npr. vaza dejansko ni nič vredna, vendar ima oškodovanec nanjo vezane spomine na umrlo mater),
- nepremoženjska škoda je neizmerljiva, pri njej gre za satisfakcijo, za kompenzacijo neprijetnega občutka; satisfakcija je lahko denarna (večinoma se za nepremoženjsko škodo izplačujejo premoženjska nadomestila), ali moralna (opravičilo oškodovancu); sodišče mora v vsakem konkretnem primeru ugotavljati stopnjo prizadetosti.

3. PRAVICE INTELEKTUALNE LASTNINE

Pravo intelektualne lastnine je skupen izraz za avtorske in sorodne pravice ter pravice industrijske lastnine. Predmet pravice intelektualne lastnine je imaterialna dobrina, stvaritev človekovega duha, duhovna stvaritev. Problem je v tem, ker imaterialna dobrina ni stvar na kateri bi bilo omogočeno izvrševanje oblasti, kljub temu pa avtor potrebuje oblast nad izkoriščanjem svoje imaterialne dobrine.

Tudi imaterialnim dobrinam je treba zagotoviti pravno varstvo. Pravo intelektualne lastnine skuša varovati interese avtorja, ustvarjalca imaterialne dobrine. Avtorja oz. ustvarjalca je treba varovati, ker ima človekovo duhovno ustvarjanje velike gospodarske vrednosti. Pravni red mora avtorju omogočati prilaščanje gospodarske vrednosti, ki izhaja iz njegovega duhovnega ustvarjanja (izumi imajo veliko gospodarsko vrednost, izumiteljem je treba omogočiti, da si prilastijo vrednost, ki jo izum ustvarja). Problem nastane, ko avtor in lastnik stvari nista ista oseba (npr. ponavadi lastnik zgradbe in arhitekt nista ista oseba, lastnik lahko zunanost zgradbe spreminja le s soglasjem arhitekta pod določenimi pogoji).

Pravice intelektualne lastnine predstavljajo nekakšen most med premoženjskimi in osebnostnimi pravicami. Imajo *dvojno naravo*, ki se kaže v tem, da so sestavljene iz osebnih ali moralnih upravičenj in iz premoženjskih ali materialnih upravičenj:

- **osebna ali moralna upravičenja:** avtor je moralni nosilec produkta, tudi če materialno komponento prenese na koga drugega (založnika), moralno upravičenje še vedno ostane njemu (avtor dela je slaven, ne založnik),
- **premoženjska ali materialna upravičenja:** avtor je kot ustvarjalec varovan ne glede na to, kdo njegov produkt premoženjsko izkorišča.

Pravice intelektualne lastnine so *časovno omejene* (kar je značilno za premoženjske pravice), po določenem času postanejo pravice intelektualne lastnine public domain, avtorska upravičenja trajajo še 70 let po smrti avtorja. Pravice intelektualne lastnine imajo *omejeno prenosljivost*, prenosljivo je samo premoženjsko upravičenje z avtorsko pogodbo. Osnovna oblika varstva pravic intelektualne lastnine je *opustitveni zahtevki* (zahteva se prenehanje kršitve). Poleg tega poznamo še *odškodninsko varstvo* (povrnitev škode avtorju), kar je tipično za razmerja inter partes. Pravice intelektualne lastnine lahko razdelimo na dve kategoriji:

- avtorske pravice in avtorskim sorodne pravice,
- pravice industrijske lastnine.

3.1. AVTORSKE PRAVICE

Avtorske pravice ureja Zakon o avtorskih in sorodnih pravicah (ZASP), ki v generalni klavzuli podaja opredelitev avtorskega dela, v nadaljevanju pa eksemplifikativno našteva tipične primere avtorskih del. Predmet varstva je avtorsko delo. Avtorsko delo je individualna intelektualna stvaritev s področja književnosti, znanosti in umetnosti, ki mora biti na nek način izražena navzven, da je zaščiten.

Avtorskopravno *niso* varovane:

- ideje (ideja kot taka nima možnosti zaščite, idejo je treba preliti v neko materialno stvar, pa še takrat je ni možno zaščititi absolutno, zaščiten pa je način, na katerega je ideja izražena),
- načela, odkritja,
- uradna besedila z zakonodajnega, upravnega in sodnega področja,
- ljudske književne in umetniške stvaritve.

Avtor je oseba, ki ustvari avtorsko delo, to je lahko le fizična oseba (pravna oseba je lahko le nosilec materialnih upravičenj).

Pridobitev avtorskih pravic

Velja domneva, da avtor postane nosilec avtorske pravice v trenutku, ko je avtorsko delo dokončano (vprašanje je, kdaj je avtorsko delo dokončano, pri nas ni potrebna formalnost, v ZDA dodajo znak ©). Odprt ostaja problem dokazovanja avtorskega dela.

Vsebina avtorske pravice

a) Moralna ali osebna upravičenja

- so vezana na osebo avtorja in varujejo avtorja glede njegovih duhovnih in osebnih sfer
- moralna upravičenja so:
 - pravica odločanja o prvi objavi (avtor sam odloča ali bo delo dal v javnost ali ne, včasih pa je delo javnosti predstavljeno že z nastankom npr. jazz improvizacije)
 - pravica do priznanja avtorstva (to pravico ima tudi v primeru, da je materialno upravičenje preneseno)
 - pravica do spoštovanja avtorskega dela (avtor se lahko upre skazitvi in posegu v svoje delo)
 - pravica do skesanja (avtor ima pravico umakniti svoje delo, če da primerno odškodnino imetniku materialnega upravičenja, vendar pa ta pravica ne velja za filmska, avdiovizualna in računalniška dela)
- niso prenosljiva, ostanejo avtorju ne glede na to, komu gredo materialna upravičenja
- niso časovno omejena, so tudi podedljiva po omejenem številu generacij

b) Materialna ali premoženjska upravičenja

- so tista, ki ustvarjalcu zagotavljajo, da zajame vrednost, ki jo prenese duhovna stvaritev
- varujejo premoženjske pravice avtorja
- omogočajo, da se avtor sam odloči na kakšen način se bo delo uporabilo in za kaj
- materialnih upravičenj je več, odvisna so od narave dela:
 - pravica do reproduciranja,
 - pravica do distribuiranja,
 - pravica do javnega izvajanja,
 - pravica do prevoda, do predelave, avdiovizualne priredbe
- materialna upravičenja so samostojno prenosljiva delno ali v celoti, avtor z njimi razpolaga, jih spreminja, prenaša, obremeni
- so časovno omejena, trajajo do avtorjeve smrti in še 70 let po njej

c) Druga opravičenja

Druga upravičenja so:

- pravica do dostopa do avtorskega dela (npr. če slikar proda sliko, lahko zahteva od novega lastnika, da si sliko ponovno ogleda, jo pošlje na razstavo)

- sledna ali zasledovalna pravica (če prihaja do nadaljnjih prenosov lastninske pravice na likovnem delu ima avtor pravico do 3% maloprodajne cene za vsak prenos)
- pravica avtorja zaradi fotokopiranja, avdiovideo tehnike (od prodaje vsakega videorekorderja, fotokopirnega stroja, itd. se plačuje določena pristojbina avtorskim organizacijam)

3.2. AVTORSKIM SORODNE PRAVICE

Sorodne pravice pomenijo duhovne stvaritve, ki so blizu avtorskim in pomagajo, da avtorske pravice zaživijo. Sorodne pravice so:

- pravice izvajalcev avtorskih del,
- pravice proizvajalcev fonogramov,
- pravice filmskih producentov,
- pravice radiodifuznih organizacij (npr. prenos nogometne tekme ni duhovna stvaritev, vendar je televizijska hiša zavarovana pred krajo svojih programov)
- pravice RTV organizacij, pravice založnikov, itd.

3.3. PRAVICE INDUSTRIJSKE LASTNINE

Pravice industrijske lastnine so po strukturi in lastnostih so zelo podobne avtorskim pravicam, vendar je tu bolj kot moralna poudarjena premoženjska komponenta.

Premoženjska komponenta obsega izključno pravico gospodarskega izkoriščanja in razpolaganja s tem predmetom. Monopol je primarno pri nosilcu pravice, vendar pa ga je mogoče prenašati s pravnimi posli, da se doseže optimalno gospodarsko izkoriščanje. Premoženjska komponenta je poudarjena pri vseh pravicah, razen pri izumu (tam je bolj poudarjena moralna komponenta).

Moralna komponenta se nanaša na priznanje ustvarjalnosti. Ustvarjalci se označujejo v prijavi in v vseh listinah, ki se nanašajo na patente, modele in vzorce, na samem izdelku pa je le številka patenta.

Za razliko od avtorske pravice je tu pridobitev teh pravic drugačna. Za pridobitev pravice industrijske lastnine ne zadošča dokončanje, ampak je potrebna registracija na Uradu za industrijsko lastnino (to je konstitutiven pogoj). Pravice se pridobijo šele z izdajo odločbe, vendar pa odločba učinkuje od dne, ko je bila prijava vložena (ex tunc). Pravica pripade vložniku zahteve po registraciji, to pa je lahko pravna ali fizična oseba. V zahtevi za registracijo je potrebno navesti, kdo je izumitelj, to pa je lahko le fizična oseba.

a) Pravica patenta

Patent je pravica, ki varuje izum kot rezultat človekovega ustvarjanja. Pogoji za izum so:

- izum mora biti nekaj novega (ni mogoče zaščititi nečesa, kar je v tujini že zaščiteno),

- doseči ga je treba z ustvarjalnim delom na področju izumiteljstva (za ustvarjalno delo gre, če izum očitno ne izhaja iz znanega znanja tehnike; če nekaj nastane po naključju, ni patentibilno, ker ne nastane z ustvarjalnim delom),
- biti mora industrijsko uporabljiv (mora se ga dati izkoriščati v industrijske namene).

Patent se pridobi na podlagi patentne prijave (kdor prvi prijavi patent, se šteje, da je prvi izumil določeno stvar). Prijavo je potrebno vložiti povsod po svetu, kjer »izumitelj« želi varstvo (v drugih državah tega izuma sicer ne bo mogoče patentirati, lahko pa se gospodarsko izkorišča, če prijava ni vložena). Patentna prijava učinkuje za nazaj (ex tunc), torej od vložitve patentne prijave. Ko je izum enkrat patentiran ima izumitelj monopol nad postopkom in nad produkti. Čas trajanja patenta je 20 let, po tem času večina izumov zastari in postanejo dostopni vsem.

Omejitve - ni patentibilno, če:

- je uporaba patenta v nasprotju z zakonom ali moralo (npr. genska tehnologija) ali
- gre za področja, ki so pomembna iz občečloveškega gledišča.

b) Pravica vzorca in modela

- pomeni zaščito novega modela, risbe, slike, ki se uporablja v industrijski proizvodnji
- varuje zunanj videz produkta, ki je podlaga za prepoznavnost industrijskega ali obrtnega izdelka (npr. steklenica Coca-Cole)

Omejitve:

- državni simboli
- simboli mednarodnih organizacij.

c) Pravice blagovne in storitvene znamke

- varuje znak, ki je namenjen razlikovanju blaga iste ali podobne vrste (npr. znak za Nike)
- znak je lahko sestavljen iz kombinacije črk, besed, risb in drugih elementov, ki služijo prepoznavnosti
- znaki morajo biti dovolj različni od ostalih, ne smejo povzročati zmede na trgu, ne smejo biti nemoralni
- najbolj uspešne so tiste znamke, ki so postale pojem (npr. Vileda za krpo za čiščenje)
- značilnost blagovne znamke je, da se štiti le za določeno kategorijo proizvoda
- določena blagovna znamka se pridobi za določen razred produktov (Boss za konfekcijo, parfume, cigarete)
- prepovedana je zaščita svetovno znanih znakov (Mercedes) ali znaka, ki generično predstavlja produkt (miza)
- pravica blagovne znamke traja 10 let z možnostjo podaljševanja

d) Pravica do geografskega porekla

Ni klasična pravica industrijske lastnine, saj ni rezultat človekovega individualnega ustvarjanja, je pa sorodna tem pravicam in potrebuje pravno varstvo. Blago je lahko prepoznavno po tem, da prihaja iz določenega področja (kraški pršut, kraški teran,

šampanjec...). To je pomembno za razpoznavnost blaga, stopnjo kvalitete in za tržno komunikacijo. Sankcije: kršitelj mora opustiti proizvodnjo, uničiti produkte, zoper kršitelja se uveljavi odškodninski zahtevek.

RELATIVNE PRAVICE

Glavne značilnosti relativnih pravic so:

- izhajajo iz razmerij inter partes
- pravni temelj na podlagi katerega nastajajo je pravni posel, predvsem pogodba
- učinkujejo nasproti enemu ali več subjektov, nimajo pa učinka proti 3. osebam
- ponavadi gre za razmerje med dvema točno določenima strankama, med upnikom in dolžnikom
- so *dinamične narave*, to pomeni da večinoma ne gre za trajna razmerja
- razmerje inter partes in z njim relativna pravica ugasne, ko se *obveznost izpolni*
- relativni pravici odgovarja *dolžnost aktivnega ravnanja* – upnik terja od dolžnika neko ravnanje, in sicer:
 - dajatev ali storitev (dolžnik je aktivno zavezan)
 - opustitev ali dopustitev (dolžnik je pasivno zavezan)
- vsebina razmerij inter partes je zelo široka in neobvladljiva, zato zanje *ne velja načelo numerus clausus*
- mogoče jih je oblikovati voljno, meje avtonomije strank postavlja zakon
- nekatere pogodbe sploh niso določene in jih stranki ustvarita z dogovorom, praksa je zelo kreativna (zato je zelo pomembno načelo pacta sunt servanda – dogovor med strankama, ima veljavo pravnega vira)
- so načeloma *premoženjske narave*
- v določenih primerih se absolutizirajo, kar pomeni, da dobijo učinek erga omnes – to se zgodi v primeru, ko se *relativna pravice vpiše v javni register* (npr. v zemljiško knjigo)

Relativna pravica dobi znake izključnosti (se absolutizira) le, če ima za to *podlago v zakonu* in sicer če:

- *se vpiše v zemljiško knjigo*: če je relativna pravica vpisana v zemljiško knjigo zagotavlja to publiciteto in erga omnes efekt (v zemljiško knjigo se lahko vpisujejo le pravice, ki so določene v zakonu – numerus clausus):
 - najem
 - predkupna pravica
 - odkupna pravica
 - prepoved razpolaganja
- *to izhaja iz zakonske določbe*:
 - najem (ima učinek erga omnes že po zakonu)

TERJATEV

Terjatev je temeljni model relativne pravice. **Terjatev** je *pravica proti točno določeni osebi, je zaveza dolžnika, na temelju katere zahteva upravičenec od zavezanca izpolnitev terjatve*. Terjatev lahko zajema pozitivno (dajatev, storitev) ali negativno ravnanje (dopustitev, opustitev). Predmet terjatve je lahko neka:

- *dajatev* (npr. plačilo kupnine),

- storitev (dolžnik se zaveže, da bo upniku opravil neko delo, npr. zastopanje),
- opustitev (dolžnik se zaveže, da bo opustil neko ravnanje),
- dopustitev (dolžnik se zaveže upniku, da mu bo nekaj dopustil kar je sicer prepovedano, npr. služnost pešpoti čez njegovo zemljo).

Pravni temelj za nastanek terjatve je **pravni posel** ali **zakon**. Relativna narava terjatve se kaže v tem, da upnik lahko terja izpolnitev samo od dolžnika in nikogar drugega, izključujoča narava terjatve pa se kaže v tem, da terjatev izključi vse 3. osebe iz upnikovega razmerja do dolžnika. Za izpolnitev terjatve odgovarja dolžnik z vsem svojim premoženjem. Vsi zahtevki iz terjatve se izpolnijo le toliko, kolikor to dopušča premoženjska masa dolžnika (npr. stečaj). Tako lahko pride le do sorazmernega in ne celotnega poplačila upnika.

Terjatev je tipična premoženjska pravica in jo je mogoče prenašati, vendar pa določene terjatve niso podedljive ali prenosljive. Take terjatve so:

- terjatve glede osebnostnih pravic in
- terjatve za nepremoženjsko škodo (npr. odškodnina za duševne bolečine).

Upnik lahko zahteva od pravosodja, da s prisilnimi sredstvi vpliva na dolžnika, da izpolni vsebino terjatve. Terjatev ugasne:

- z izpolnitvijo,
- s pobotanjem (stvari morajo biti istovrstne in iste kvalitete; terjatvi, ki se pobotata, morata biti zapadli (dospeli), če je terjatev zastarala, preden so stekli pogoji za pobot, je ni možno pobotati),
- s pologom stvari pri sodišču,
- z nezmožnostjo izpolnitve.

OBLIKOVALNE PRAVICE

Oblikovalna pravica je pravica upravičenega subjekta, da z enostranskim oblikovalnim ravnanjem samostojno oblikuje razmerje, ki obstaja med njim in drugim pravnim subjektom, bodisi da gre za ustanovitev, spremembo, ново vsebinsko opredelitev ali prenehanje pravnega razmerja. Oblikovalne pravice oblikujejo pravna razmerja, lahko jih imenujemo tudi pravotvorna upravičenja.

Med oblikovalnim upravičencev in oblikovalnim udeležencem že od prej obstaja pravni odnos (npr. najemna pogodba). Delujejo v razmerjih inter partes, vendar imajo lastnost, ki velja za erga omnes pravice. Imajo tri osnovne značilnosti:

- ⇒ ena stranka z enostransko izjavo volje ustvari posledice, ki zavezujejo drugo stranko (razdor najemne pogodbe),
- ⇒ druga stranka ima dolžnost, da učinke oblikovalne pravice sprejme, preoblikovanega razmerja ne more zavrniti,
- ⇒ posegajo v materialno pogodbeno načelo, ki zahteva soglasje med strankama (ni soglasja).

Pravni temelj oblikovalnih pravic je v:

- zakonu ali
- pravnem poslu.

- so časovno omejene, sicer bi vnašale negotovost v pravno razmerje
- prenehajo s svojo uveljavitvijo ali s potekom časa
- so samostojno prenosljive, če obstaja interes za to
- so premoženjske pravice, ker vplivajo na premoženjsko razmerje na katerega so vezane

Delitve oblikovnih pravic:

1. po posledicah, ki izhajajo iz razmerij
2. glede na samostojnost
3. glede na odnos do razmerja
4. glede na način njihovega uveljavljanja

1. Delitev oblikovalnih pravic po posledicah, ki izhajajo iz razmerij

1.1. Nastanek novega pravnega razmerja

Pravice, ki so usmerjene v nastanek novega pravnega razmerja imenujemo tudi opcije. Opcije se nanašajo na vzpostavitev novega pravnega razmerja med imetnikom opcije in zavezancem, ki bo zavezovalo obe stranki, vzpostavitev dvostranskega razmerja je prepuščena izjavi samo ene stranke. So oblikovalne pravice s katerimi je mogoče samostojno razpolagati.

Tipične opcije so:

- ponudba,
- predkupna pravica,
- prodajne opcije,
- nakupne opcije,
- futuresi.

Primer: Kdor ima predkupno pravico, lahko takrat ko se stvar prodaja, z enostransko izjavo volje spremeni predkupno pravico v kupoprodajno pogodbo, ki zavezuje tudi lastnika.

1.2. Prenehanje obstoječega pravnega razmerja

Najpogostejše so oblikovalne pravice, ki so usmerjene v prenehanje obstoječega pravnega razmerja, to so:

- **odpoved razmerja:** Velja za trajajoča razmerja inter partes, tako pogodbo lahko ena stranka kadarkoli odpove z določenim odpovednim rokom, druga stranka pa mora sprejeti odpoved (npr. najemna pogodba – najemodajalec ali najemnik lahko odpovesta pravno razmerje na podlagi zakona ali pogodbe).
- **odstop od pogodbe:** Kupec ima določen čas po sklenitvi pogodbe pravico od nje odstopiti, ne da bi navedel razlog za to, plačati pa mora skesnino (znesek, ki se plača za odstop). V potrošniškem pravu se ta institut imenuje »cooling off« (stvar je mogoče vrniti v 15 dneh). Pogoji izvrševanja te pravice so odvisni od narave stvari, zato je včasih ta pravica izključena (npr. ko stvar porabiš), drugje pa sploh ni dovoljena (npr. časopisi, srečke, itd.).

- **razdor pogodbe:** Pogodba preneha z razlogom, npr. zaradi pomanjkljive izpolnitve ali kršitve pogodbe ene stranke.

1.3. Sprememba obstoječega pravnega razmerja

Obstoječa, že izoblikovana pravna razmerja se spreminjajo z **aneksi**. Stranki se z aneksom sporazumeta, da bo prišlo do spremembe vsebine obstoječega pravnega razmerja. Nosilec oblikovalne pravice z enostransko izjavo volje spremeni vsebino pravnega razmerja.

Primer: Jamčevanje za napako. Pri kupoprodajni pogodbo prodajalec jamči za napake stvari. Kupec, ki notificira napako, ima pravico, da od prodajalca zahteva: odpravo napake ali zmanjšanje kupnine ali odstopi od pogodbe. Prodajalec ne more preprečiti notifikacije in njenih posledic; Notifikacija je breme kupca, stvar mora pregledati in napake sporočiti, če tega ne stori, izgubi ugodnejši položaj.

1.4. Ohranitev obstoječega pravnega razmerja

Oblikovalne pravice, ki so usmerjene v ohranitev obstoječega pravnega razmerja, so tipične za primere, v katerih razdor pogodbe nastopi po zakonu. Zakon določa, da se pogodba razdre, če ni izpolnjena pravočasno, za tak razdor ni potreba izjava druge stranke. Gre za pogodbe, pri katerih je čas bistvena sestavina pravnega posla in je dogovorjen med strankama.

Včasih pa ima izpolnitev kljub prekoračenemu roku še vedno pomen za kupca – kupec dobi oblikovalno pravico, s katero lahko zahteva, da se ohrani pravno razmerje, če je to v njegovem interesu. Kupec mora takoj po poteku roka sporočiti prodajalcu, da pogodba še vedno velja.

Primer: Kupec in prodajalec se dogovorita, da bo prodajalec do 22.12. dobavil 100 smrekic. Čas je tu bistvena sestavina, jasno je, da kasnejša dobava ne bo imela več nobenega smisla. Če prodajalec ne dostavi smrečic do 22.12. se pogodba po zakonu razdre. Vendar pa kupec lahko sporoči prodajalcu, da pogodba še vedno velja, če mu prodajalec dostavi smrečice naslednji dan, ker ima interes, da bi smrečice prodal naprej.

1.5. Natančnejša določitev pravnega razmerja

Tu gre predvsem za izbirne pravice pri alternativnih obligacijah. Primer: Za dogovorjeno je dati 2 stvari, plačati pa eno – odločitev katera stvar se bo plačala se prepusti eni stranki. Med natančnejšo določitvijo pravnega razmerja in spremembo obstoječega pravnega razmerja je težko določljiva meja.

2. Delitev oblikovalnih pravic glede na samostojnost

Delimo jih na:

- samostojne oblikovalne pravice: te obstajajo neodvisno od drugega pravnega razmerja (to so npr. predkupna pravica, priglasitev, opcije, itd.),

- nesamostojne oblikovalne pravice: te lahko obstajajo le vzporedno z nekim pravnim razmerjem (npr. izbirne oblike, itd.).

Samostojne oblikovalne pravice se praviloma lahko odtujijo in tudi podedujejo. Enako velja tudi za nesamostojne, čeprav ta možnost dolgo ni obstajala. Sedaj velja, da so tudi te pravice prenosljive in podedljive, če to terja pravni interes in to dopušča njihova narava.

3. Delitev oblikovalnih pravic glede na odnos do razmerja

Delimo jih na:

- ustanavljaljoče oblikovalne pravice: ustanavljajo neko novo pravno razmerje (npr. opcije),
- spreminjaljoče oblikovalne pravice: spreminjajo neko pravno razmerje (npr. znižanje kupnine),
- ukinjajoče oblikovalne pravice: ukinjajo neko pravno razmerje (npr. odpoved najemnega razmerja).

4. Delitev glede na način njihovega uveljavljanja

Delimo jih na:

- tožbene oblikovalne pravice: za njihovo uveljavljanje je potrebno vložiti tožbo
- prave oblikovalne pravice: za njihovo uveljavljanje zadošča enostranska izjava oblikovalnega upravičenca, ena stranka z enostranskim ravnanjem (izrecno ali konkludentno) ustvari posledice, ki zavezujejo drugo stranko

PRILASTITVENE PRAVICE

Prilastitvene pravice so podobne oblikovalnim pravicam, vendar imajo za razliko od njih učinek erga omnes. Dajejo upravičenje subjektu, da z enostranskim ravnanjem vzpostavi erga omnes razmerje (največkrat gre za vzpostavitev lastninske pravice s prilastitveno pravico). So izključujoče narave.

Primer: Okupacija. Subjekt vzame v posest ničijo stvar, z namenom pridobiti lastninsko pravico na tej stvari. Ničija stvar je stvar, nad katero lastnik po svoji volji odpove oblast, opraviti mora pravni posel derelikcije (npr. kosovni odvoz). Izgubljena stvar se ne šteje za ničijo, ker se lastnih ni odpovedal oblasti nad stvarjo po svoji volji. Prilastitev ničije stvari je pri nas možna le na premičninah.

Prilastitev divjadi in rib je **privilegirana prilastitvena pravica**, po naših predpisih so vse prosto živeče živali last Republike Slovenije, njihovo prilaščanje s strani posameznikov omogočajo privilegirani prilastitveni položaji, to so dovolilnice s katerimi lovci in ribiči smejo pridobiti divjad in ribe, ki so sicer v lasti države.

SODELOVALNE PRAVICE

Nosilec sodelovalnih pravic je omogočeno sodelovanje pri oblikovanju volje pravne osebe in udeležbo pri delovanju pravne osebe (sodelovanje pri upravljanju družbe, pri vodenju poslov, pri odločanju – glasovanje...) Pri njih ne gre za izključno uveljavljanje lastne pravice, ni jih mogoče ločiti od pravnega položaja upravičenih

subjektov. So prenosljive, in sicer samostojno ali pa s korporacijsko pravico (delnica). Veljajo v razmerju inter partes in so premoženjske narave. Srečamo jih v gospodarskem pravu.

Razlika med sodelovalnimi in oblikovalnimi pravicami je v tem, da so sodelovalne pravice za pravne osebe, oblikovalne pravice pa za fizične osebe. Ne gre za pravice, ki bi zasledovale izključno uveljavljanje lastne pravice, gre za oblikovanje nove skupne volje.

PRIČAKOVALNE PRAVICE

Pri pričakovalnih pravicah gre za pričakovanje določene pravice, pričakovanje pravice v nastajanju. Izpolnjeni so vsi bistveni elementi za nastanek določene pravice, niso pa še izpolnjeni čisto vsi pogoji. Povezane so s časom (npr. pričakovanje dedne pravice – dedič čaka da zapustnik umre). Veljajo v razmerju inter partes in so vezane na pogoj. Pogojni pravni posel je sicer sklenjen, vendar njegov učinek nastopi šele z izpolnitvijo pogoja. Pravo daje varstvo določenemu pričakovanju - pričakovalca pravo varuje tako, da omejuje tistega, ki bi skušal preprečiti kasnejši učinek pričakovalne pravice. Pričakovanje je mogoče prenesti na drugega. Tipična pričakovalna pravica je dedna pravica.

PRAVICE NA PRAVICAH

V začetku je bila ideja o pravici na pravici zavrnjena, danes pa obstajajo nekatere pravice na pravicah. Tak primer je zastavna pravica, danes je poleg stvari mogoče zastaviti tudi pravico, če je prenosljiva in ima premoženjsko vrednost (mogoče je zastaviti terjatev).

PROTIPRAVICE ALI UGOVORI

Protipravice dajejo imetniku možnost, da se zoperstavi pravici, ki jo uveljavlja nek drug subjekt. Imenujemo jih ugovori – nosilec protipravice lahko proti drugemu nosilcu pravice nastopi s svojim ugovorom. Ugovor je lahko trajen ali začasen, z njim se popolnoma ali deloma odvzame učinek uveljavljeni pravici. Če ena stranka postavi zahtevek, lahko nasprotna stran ukrepa z ugovorom. Treba ga je uveljavljati, sodišče ugovora ne upošteva po uradni dolžnosti, ampak le če ga vloži upravičenec.

ZAHTEVEK

Zahtevek je materialnopravno upravičenje za varstvo položaja, ki izvira iz pravice – uresničitev tega položaja je mogoče sodno uveljavljati. Namenjen je uveljavljanju pravice in doseganju pravnega položaja, ki ga ta pravica vsebuje. Pomeni pravico zahtevati od koga drugega storitev ali opustitev. Vedno obstaja proti točno določeni osebi – gre za razmerje inter partes med tistim, ki zahtevek postavi in naslovnikom zahtevka.

Zahtevek je konkretizacija terjatve, saj je vsaka terjatev zahtevek, vendar pa ni vsak zahtevek terjatev. Zanj veljajo splošna obligacijska pravila o zastaranju (razen če ni

določeno drugače, nekateri stvarnopravni zahtevki ne zastarajo), saj zahtevki s potekom časa spremenijo svojo vsebino in tako z zastaranjem ugasne možnost učinkovitega sodnega uveljavljanja zahtevka.

Pri relativnih pravicah se zahtevki pokriva s samo pravico (po vsebini), pri drugih pravicah pa zahtevki ne more biti identični pravici (npr. pri lastninski pravici imamo lahko vindikacijski in negatorni zahtevki).

1. Oblike zahtevka glede na samostojnost:

- **samostojni zahtevki**: so prenosljivi in neodvisni od neke določene pravice (npr. terjatve),
- **nesamostojni zahtevki**: vezani so na določeno pravico, značilni so za izključujoče pravice, saj se v primeru, da 3. oseba poseže npr. v lastninsko pravico neke osebe, vzpostavi zahtevki – to vzpostavi subjektivno vsebino zahtevka in objektivno vsebino zahtevka.

2. Oblike zahtevkov po vsebini so:

- **vrnitveni ali vindikacijski zahtevki**
 - ⇒ ta zahtevki se nanašajo na vrnitev točno določene stvari
 - ⇒ tipičen je za oblastvene pravice
 - ⇒ uveljavlja ga lastnik nasproti posestniku (actio rei vindicatio)
- **splošni opustitveni ali negatorni zahtevki**
 - ⇒ s tem zahtevkom nosilec pravice zahteva opustitev ravnanja, ki posega v njegovo pravico
 - ⇒ mogoča je tudi preventivna prepoved bodočih istovrstnih ravnanj
 - ⇒ značilen je za izključujoče pravice (actio negatoria)
- **izpolnitveni ali institucijski zahtevki**
 - ⇒ s tem zahtevkom upnik terja od dolžnika ravnanje, za katero se je dolžnik zavezal (primer: prodajalec zahteva kupnino)
 - ⇒ usmerjen je lahko v aktivno ali pa pasivno ravnanje
 - ⇒ značilen je za relativne pravice, odgovarja vsebini pravice
- **odškodninski zahtevki**
 - ⇒ s tem zahtevkom se zahteva povrnitev, nadomestitev škode, ki je nastala s kršitvijo pravice
- **obogatitveni ali reparacijski zahtevki**
 - ⇒ s tem zahtevkom se zahteva vrnitev stvari, na račun katere je bil nekdo neupravičeno obogaten (kondicije)
- **ločitveni in izločitveni zahtevki**

3. Vrste zahtevkov po obliki so:

- izpolnitveni zahtevki: značilni so za relativne pravice
- opustitveni oz. negatorni zahtevki
- odškodninski zahtevki:
 - restitucijski
 - institucijski
 - odškodninski

KONKURENCA ZAHTEVKOV

Konkurenca zahtevkov nastane, ko iz istega dejanskega stanja izhaja več zahtevkov.

1. Normativna ali zakonska konkurenca zahtevkov (Konkurenca izpodrivanja pravnih norm oz. konkurenca splošne in specialne norme)

Za njo gre, ko se isto dejansko stanje odraža v 2 ali več zakonskih določbah. V takih primerih velja načelo, da specialnejši zahtevek stopi na mesto splošnejšega zahtevka (velja enako kot pri zakonih - specialnejši zakon razveljavi splošnega)

Primer: Škodo se praviloma povrne enkratno, če pa gre za poseg v avtorsko pravico se škoda povrne dvakratno. Zaradi specialnosti velja drugo pravilo.

2. Alternativna konkurenca zahtevkov

Za njo gre, če nekomu iz istega dejanskega stana pripada več zahtevkov z različno vsebino. Imetnik teh zahtevkov lahko alternativno izbira med njimi – ko se uveljavi en zahtevek, ostali ugasnejo (npr. če ima stvar napako, kupec lahko zahteva odpravo napake, dopolnitev ali znižanje kupnine, zahteva lahko samo eno od teh stvari, ne pa vseh treh).

3. Kumulativna konkurenca zahtevkov

Za njo gre, če nekomu iz istega dejanskega stana pripada več zahtevkov, ki se jih lahko uveljavlja hkrati (npr. odškodninski zahtevek se lahko uveljavlja kumulativno, hkrati s temeljnim zahtevkom).

4. Konkurenca enakovrednih pravnih podlag (konkurenca normativnega izpodrivanja zahtevkov)

Za njo gre, ko iz istega dejanskega stanja izhaja več zahtevkov, ki so po vsebini enaki oz. usmerjeni v isto posledico. Isto dejansko stanje ima različne pravne podlage za uveljavljanje zahtevka. Načeloma velja, da upravičena oseba lahko uporabi katerikoli zahtevek ali pa več zahtevkov, vendar pa v trenutku, ko z enim zahtevkom uspe, vsi ostali zahtevki ugasnejo.

Primer: Lastnik lahko zahteva vrnitev najete stvari na podlagi lastninske pravice ali pa na podlagi najemne pogodbe.

UGOVOR

Ugovor je sinonim za protipravico, je obrambno sredstvo proti zahtevku. Ugovor se pod določenimi pogoji lahko uveljavlja zoper neko pravico, ki se uveljavlja z zahtevkom. Lahko ga daje oseba, ki ji zakon daje to možnost. Pravici do ugovora se na splošno ni mogoče vnaprej odreči. Ne upošteva se po uradni dolžnosti, temveč vedno le na zahtevo njegovega nosilca (upravičenec ga mora uveljavljati po svoji volji v pravdi).

Vrste ugovorov so:

- **trajni ugovori:** so ugovori, ki trajno izključujejo zahtevek, zanikajo obstoj zahtevka

Primer: Ugovor zastaranja (zahtevki obligacijskega prava ponavadi zastarajo v 5 letih). A proda B-ju nek predmet in mu ga tudi izroči, B pa A-ju 5 let ne plača kupnine. A toži B-ja in sodnik spozna, da je zahtevek zastaral, zato ga A-ju ne prizna. To ne pomeni, da je ugasnila A-jeva terjatev zoper B-ja. Če se B ne bi skliceval na protipravico zastaranja, mu je sodišče ne bi priznalo. Poznamo še npr. ugovor neutemeljenega zahtevka.

- **začasni ugovori:** obstajajo, dokler za njih obstajajo pogoji, nato ugasnejo (začasno preprečujejo uveljavljanje zahtevka), glej 101 OZ

Primeri:

⇒ ugovor predkupne pravice

⇒ ugovor nezapadle terjatve

⇒ ugovor roka nedospelosti (pride v poštev, če upnik toži dolžnika na izpolnitev prej kot bi smel, npr. pred iztekom odložnega pogoja)

⇒ ugovor vrstnega reda (ta ugovor ima porok, upnik mora najprej terjati od dolžnika, šele potem lahko terja od poroka)

- **ugovori, ki omejujejo zahtevek:** ugovori, ki odlagajo pravno moč zahtevka

So ugovori, ki:

- zanikajo obstoj zahtevka (npr. ugovor pasivne legitimacije),

- izničujejo učinek zahtevka:

⇒ ugovor pobotanja (medsebojne terjatve se poračunajo)

⇒ ugovor zastaranja (po določenem času pravica zastara in zahtevek za izpolnitev ugasne),

- odlagajo pravo moč zahtevka.

Omenja se še ena delitev ugovorov in sicer na:

- **pravozavorne ugovore:** ugovor predstavlja oviro zahtevka (začasno zanikanje zahtevka) in

- **pravozatorne ugovore:** negacija zahtevka (zahtevka ni).

DOLŽNOST

Vsaki pravici odgovarja dolžnost, ki se pokriva z vsebino te pravice. Dolžnost je prav tako temelj civilnopravnih razmerij. Primarno je etična zaveza, saj se mora vsak držati dolžnosti, ker mu etična pravila narekujejo, da ne krši pravic drugih subjektov. Če etična zaveza odpove, lahko prizadeta stranka na podlagi tožbenega upravičenja doseže izvrševanje dolžnosti z uporabo državnega aparata prisile, saj gre tudi tu za pravno zavezo, ki je aktivnega ali pasivnega ravnanja, ki je iztožljiva. V grobem ločimo 3 tipe dolžnosti:

- **dolžnost ravnanja:** gre za zagotovitev aktivnega ravnanja, značilna je za obligacijsko pravo,

- **dolžnost opustitve:** prisotna je tako v obligacijskem kot v stvarnem pravu – vsakdo se je dolžan vzdržati posega v lastninsko pravico in v osebno integriteto; gre predvsem za razmerje do nedoločenega kroga subjektov,
- **dolžnosti, ki izhajajo iz oblikovalnih pravic:** gre za t.i. **akceptiranje pravne posledice** – nasprotna stranka se mora sprijazniti z oblikovanjem razmerja, kot ga oblikuje upravičena stranka.

Dolžnost lahko izhaja tudi iz zakona. Tako npr. OZ v 10. členu določa, da se je vsakdo dolžan vzdržati ravnanja, s katerim bi utegnil drugemu povzročiti škodo.

DRUGE SESTAVINE PRAVNEGA RAZMERJA

1. Pričakovanje oz. pravica v nastajanju

Za nastanek pravnega razmerja morajo biti izpolnjeni določeni pogoji. Če kakšen od teh pogojev manjka, govorimo o pričakovanju. Pri pričakovanju niso še izpolnjeni vsi pogoji (elementi) za nastanek pravice, vendar pa je že zagotovljenih toliko elementov, da pravni red to pravico v nastajanju varuje. Takemu pravnemu razmerju se ne da zagotoviti enakega varstva kot kompletnemu pravnemu razmerju, vendar pa ga v določenih primerih pravo vseeno varuje (npr. pravni posel, sklenjen pod odložnim pogojem; obljuba darila). Pogojna pravica je varovana že od trenutka, ko je ustanovljena kot pogojna pravica, čeprav terjatev nastane šele z izpolnitvijo pogoja.

2. Gola nada oz. nadejanje

Za nadejanje gre takrat, ko se obeta nastanek pravice, ni pa še izpolnjen noben pogoj.

RAZLIKA MED ABSOLUTNIMI IN RELATIVNIMI PRAVICAMI

Najlepše se razlika med izključujočimi in relativnimi pravicami pokažejo pri stečajnem postopku pravne osebe. Stečaj nastopi ko premoženje pravne osebe ne zadošča za poplačilo njenih obveznosti. Stečajni upravitelj ugotovi kolikšno je premoženje stečajnega dolžnika na dan uvedbe stečaja (stečajna masa). Vsi upniki prijavijo svoje terjatve. Stečajna masa predstavlja aktivo, terjatve pa pasivo. Razmerje med stečajnim upraviteljem in upniki je razmerje inter partes, lahko pa deluje tudi erga omnes.

Kdaj razmerje deluje inter partes?

Razmerje deluje inter partes, če glede plačila terjatev upnikov velja načelo sorazmernosti plačila. Primer: Vsak upnik dobi enak delež iz stečajne mase glede na svojo terjatev (vsak dobi poplačanih 10% svoje terjatve).

Kdaj razmerje deluje erga omnes?

Razmerje deluje erga omnes, če ima kateri od upnikov privilegirano terjatev (ločitveno ali izločitveno pravico):

- **izločitvena pravica:** podlaga za izločitveno pravico je lastninska pravica, ki učinkuje erga omnes

Primer 1: Stečajni dolžnik je sklenil najemno pogodbo, najemnina je terjatev, ki spada v stečajno maso; glede te terjatve je najemodajalec poplačan enakomerno iz

stečajne mase; najeto stanovanje pa ne spada v stečajno maso, ker ima najemodajalec na stanovanju lastninsko pravico in zahteva da se stanovanje izloči iz stečajne mase.

Primer 2: Prodajalec proda stečajnemu dolžniku stvar s pridržkom lastninske pravice, to pomeni, da kupec postane lastnik šele ko je kupnina plačana; kupnina zapade v plačilo in stečajni dolžnik pride v stečaj, prodajalec zahteva izločitev stvari iz stečajne mase, ker ima še lastninsko pravico na stvari.

- **ločitvena pravica:** podlaga za ločitveno pravico je zastavna pravica, ki učinkuje erga omnes

Primer: Stečajni dolžnik si sposodi pri upniku denar, upnik pa svojo terjatev zavaruje z nepremičnino stečajnega upnika. Upnik ni lastnik nepremičnine in po stečaju ne more zahtevati izločitev nepremičnine iz stečajne mase, ampak zaradi zastavne pravice lahko zahteva ločeno poplačilo svoje terjatve. Nepremičnina se loči od stečajne mase, se proda in z izkupičkom se poplača zastavni upnik, ostanek pa gre v stečajno maso.

Ločitvena pravica ima prednost pred izločitveno pravico.

IZVRŠEVANJE PRAVIC

1. Vsebina in meje pravic

Vsebina in meje pravic sta določeni:

- pri izključujočih pravicah z zakonom: vsebina je natančno določena v zakonu,
- pri relativnih pravicah s pravnim poslom: v zakonu so navedena samo temeljna načela, iz njih ne moremo razbrati natančne vsebine pravice, ker so preveč abstraktna, pravica se konkretizira šele s pravnim poslom.

2. Avtonomija volje pri izvrševanju pravic

Avtonomija volje pomeni, da subjekti svobodno vstopajo v civilnopravna razmerja, na temelju svoje volje. Vse pravice je treba izvrševati v skladu z njihovo vsebino, ki jo določita stranki po svoji avtonomni volji. Vendar je avtonomna volja omejena s splošnimi načeli, ki določajo meje izvrševanja pravic. V civilnopravnih razmerjih mora vsakdo ravnati v skladu s temi načeli.

3. Načela, ki veljajo pri izvrševanju pravic

Načelo vestnosti in poštenja (5. člen OZ)

(1) Pri sklepanju obligacijskih razmerij in pri izvrševanju pravic in izpolnjevanju obveznosti iz teh razmerij morajo udeleženci spoštovati načelo vestnosti in poštenja.

(2) Udeleženci v obligacijskih razmerjih morajo v prometu ravnati v skladu z dobrimi poslovnimi običaji.

Takšno ravnanje se pričakuje od vsakogar, ki stopa v civilnopravno razmerje. Načelo vestnosti in poštenja se dostikrat prekriva z moralnimi in prisilnimi predpisi. Nanj se je možno sklicevati tudi pri izvrševanju pravic in pri pravnih poslih. Zaradi načela vestnosti in poštenja je pravico nedopustno izvrševati na način, ki drugemu povzroča škodo.

Sodišče lahko zaradi kršenja načela vestnosti in poštenja razveljavi pogodbo, ki je pravilno sestavljena, ampak ima izrazito nepošteno vsebino ali če je vsebina pogodbe v nasprotju z moralnimi in prisilnimi predpisi.

Prepoved zlorabe pravic (7. člen OZ)

(1) Pravice iz obligacijskih razmerij so omejene z enakimi pravicami drugih. Izvrševati jih je treba v skladu s temeljnimi načeli tega zakonika in z njihovim namenom.

(2) Udeleženci v obligacijskem razmerju se morajo pri izvrševanju svojih pravic vzdržati ravnanja, s katerim bi bila otežena izpolnitev obveznosti drugih udeležencev.

(3) Za navidezno izvrševanje pravice gre, če njen nosilec ravna z izključnim ali očitnim namenom, da drugemu škoduje.

4. Okoliščine, ki izključujejo protipravnost izvrševanja pravic

4.1. Silobran (138. člen OZ)

Če je oseba, ki je v silobranu povzročila škodo ne odgovarja zanjo. Pri prekoračenem silobranu (ni sorazmerja med povzročeno škodo in škodo, ki je grozila) pa je odškodninska odgovornost.

4.2. Odvrnitev škode od drugega (138. člen OZ)

Komur nastane škoda pri tem, ko odvrta od drugega škodno nevarnost, ima pravico zahtevati od njega povrnitev škode, kateri se je smotno izpostavil.

4.3. Stiska (138. člen OZ)

Če posameznik povzroči škodo v nevarnosti, ki je ni povzročil sam, ne odgovarja za škodo. Oškodovanec lahko zahteva odškodnino od tistega, ki je odgovoren za nastanek nevarnosti ali od tistega od katerega je bila škoda odvrnjena.

4.4. Samopomoč (139. člen OZ)

(1) Kdor pri dovoljeni samopomoči povzroči škodo tistemu, ki je povzročil potrebo po samopomoči, je ni dolžan povrniti.

(2) Z **dovoljeno samopomočjo** je mišljena pravica vsakogar, da odvrne kršitev pravice, ko grozi neposredna nevarnost, če je takšna zaščita nujna in če način odvrta kršitev ustreza okoliščinam, v katerih nastaja nevarnost.

Samopomoč je začasno zavarovanje zahtevka. Elementi samopomoči:

- grozi neposredna nevarnost kršitve pravice oškodovanca,
- zaščita je nujna,
- način odvrta ustreza okoliščinam.

NASTANEK, PRENOS IN PRENEHANJE PRAVIC

IZVIRNI NAČIN PRIDOBITVE PRAVIC

Pri izvirnem načinu pridobitelj pridobi pravico ne glede na voljo predhodnika.

1. Okupacija je izvorni način pridobitve lastninske pravice na nikogaršnjih stvareh. Izvede se tako, da pridobitelj pravice vzame nikogaršnjo stvar v posest z namenom prilastitve.

2. Priposestvovanje

Pridobitev lastninske pravice je pravna posledica dobroverne posesti, ki je trajala daljše časovno obdobje. Dobroverni posestnik je posestnik, ki ne ve in ne more vedeti, da stvar, ki jo ima v posesti, ni njegova. Dolžina priposestvovalnega roka je od 3 do 20 let (odvisno ali gre za premičnino ali nepremičnino, ali je posest zakonita ali ne).

3. Izdelava nove stvari

Najbolj pogosto se izdelava nova stvar iz posameznikove lastne stvari. Če se izdelava nova stvar iz tujega materiala, gre za predelavo. Če predelovalec ve, da stvar ni njegova, potem je lastnik predelane stvari lastnik materiala. Če pa je predelovalec v dobri veri, da je material njegov, na predelani stvari nastane solastnina v sorazmerju vrednosti materiala lastnika in vrednosti vloženega dela predelovalca. Če je delo predelovalca občutno več vredno kot material, predelana stvar pripade predelovalcu, vendar mora lastniku materiala povrniti nastalo škodo.

4. Spojitev, zmešanje in pomešanje

Če pomešanih stvari ni možno ločiti brez znatnih stroškov, nastane na njih solastnina. Če je nekdo pomešal stvari nedobroverno, lahko ostali njihovi lastniki zahtevajo pomešano stvar zase ali pa mu jo prepustijo, pomeševalec pa mora povrniti škodo.

5. Gradnja na tujem zemljišču

Graditelj postane lastnik stavbe, če gradi v dobri veri, če lastnik zemljišča ve za gradnjo in če se lastnik gradnji ne upre, sicer pa graditelj ne postane lastnik stavbe zaradi načela superficies solo cedit.

6. Pridobitev naravnih plodov

Plodovi pripadajo lastniku matične stvari. Po ločitvi plodov od matične stvari na plodovih izvorno pridobita lastninsko pravico še užitek in zakupnik.

IZVEDENI NAČIN PRIDOBITVE PRAVICE

Pri izvedenem načinu pridobitelj izvaja pravico od druge osebe in postane nosilec pravice le, kadar je odsvojitelj imetnik pravice (bistveno je soglasje volje med odsvojiteljem in pridobiteljem). Velja načelo, da nihče ne more prenesti na drugega več pravic, kot jih ima sam (nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habere). Po obsegu so izvedene pridobitve:

- posamične ali singularne: predmet pridobitve je posamezna pravica (kupoprodajna pogodba),
- vesoljne ali univerzalne: predmet pridobitve je cel kompleks pravic (dedovanje).

Pridobitev lastninske pravice

Stvar je potrebno pridobiti od lastnika, če pa se stvar pridobi od nelastnika, postane pridobitelj lastnik samo, če:

- je stvar kupljena na dražbi,
- nelastnik stvar proda na podlagi svoje dejavnosti, pri čemer pridobitelj ne ve, da ni lastnik.

Pogoj za pridobitev lastninske pravice na nepremičnini kot izključujoče pravice je vpis v zemljiško knjigo. Za pridobitev lastninske pravice na premičnini je potrebno soglasje in izročitev (traditio). Pri izročitvi gre lahko za **nadomestno izročitev**, ki pomeni označitev prenosa stvari (izročitev avtomobilskih ključev). Bodoči kupec ima lahko stvar že v posesti, zato izročitev ni potrebna – gre za **izročitev na kratko roko (brevis manu traditio)**. Če nekdo želi prodati stvar, ki je v posesti nekoga drugega, lastninska pravica na stvari nastane s pravnim poslom.

Prenehanje pravice

Pravica lahko preneha:

- **absolutno**: pravica ugasne in ne obstaja za nikogar več,
- **relativno**: pravica preneha le v sferi enega subjekta s tem ko preide v sfero drugega subjekta.

Pravica lahko preneha tudi z odpovedjo - pri izključujočih pravicah je odpoved lahko enostranska, pri relativnih pravicah pa je potrebno soglasje druge stranke. Če so pravice vezane na osebo, prenehajo z njeno smrtjo.

Oblastvene pravice lahko prenehajo z uničenjem stvari, oblikovalne pravice pa prenehajo z izpolnitvijo ali po preteku določenega časa.

OBJEKTI CIVILNOPRAVNEGA RAZMERJA

PREDMETI PRVE KATEGORIJE

Predmeti I. kategorije so objekti oblastvenih pravic, so objekti samo v civilnopravnih razmerjih. Predmeti I. kategorije so:

- stvari,
- ravnanja in
- imaterialne dobrine.

1. STVARI

Stvar je osnovna oblika objekta I. kategorije, je telesni del narave, ki je lahko obvladljiv s človekovimi ravnanji. Stvari so predmet oblastvenih stvarnopravnih pravic. Za stvari štejejo tudi energije in valovanja, ki sicer nimajo telesnosti, ko tipične lastnosti stvari.

Žival imajo pri nas lastnost stvari, lahko so predmet lastninske pravice, zaščitene so s posebnimi zakoni, če pa takih zakonov ni, se smiselno uporabljajo določbe, ki veljajo za stvari.

1.1 Enostavne in sestavljene stvari

Enostavne stvari so enotne, enovite po naravi (kamen), takih stvari je danes vedno manj. **Sestavljene stvari** so sestavljene iz več enovitih stvari, povezanih, spojenih skupaj v novo enotno stvar. S spojitvijo v sestavljeno stvar nastopijo določene pravne posledice – deli sestavljene stvari, so bili pred spojitvijo samostojni, zdaj pa je predmet lastninske pravice le sestavljena stvar, njeni deli pa ne (izgubijo pravno samostojnost). Če obstaja tuja lastninska pravica na delu stvari, je ni možno uveljavljati, dokler del ne postane samostojen (glej tudi točko 1.9).

Zbirne stvari imajo obče priznane lastnosti stvari samo kot celota (set kart, par čevljev), samo kot celota so lahko predmet lastninske pravice.

1.2. Pritikline

Pritiklina je premičnina, ki je v skladu s splošnim prepričanjem namenjena gospodarski rabi ali oplešanju glavne stvari. V dvomu pritiklina deli usodo glavne stvari.

Pritiklina je povezana z glavno stvarjo, ne da bi bila njena sestavina. Določena je za trajno doseganje gospodarskega namena glavne stvari. Gospodarska zvezanost je manj tesna, kot če gre za sestavino stvari.

Primer: pritiklina je ključ, glavna stvar pa vrata.

1.3. Telesne in netelesne stvari

Telesne stvari so stvari, ki zavzemajo prostor, vse tisto kar lahko primemo, netelesne stvari pa so stvari, ki ne zavzemajo prostora (dediščina, terjatve, pravice).

1.4. Premičnine in nepremičnine

Premičnine so stvari, ki lahko brez škode za svoje bistvo spreminjajo kraj, na katerem so, **nepremičnine** pa so stvari, ki brez škode za svoje bistvo, ne morejo spreminjati kraja na katerem so. Osnova nepremičnin je zemljišče, tj. z mejami določen del zemeljske površine, označen z parcelnimi števkami, razdeljen na katastrske občine in zapisan v zemljiško knjigo. Tudi ladje in letala se pravno štejejo za nepremičnine. K zemljišču spada zračni prostor nad njim in zemlja pod njim. Po načelu superficies solo cedit je vse, kar je trdno in trajno spojeno z zemljiščem sestavni del zemljišča. Dejansko ne moremo biti lastniki hiše, lahko smo samo lastniki zemljišča. Odstop od tega načela je etažna lastnina v večnadstropnih stavbah.

Nadaljnje razlike med nepremičninami in premičninami se pokažejo v:

- publicitetni funkciji: publiciteta lastninske pravice je pri premičninah posest, pri nepremičninah pa vpis v zemljiško knjigo,
- pri nepremičninah je zelo važna obličnost pravnega posla,
- zastavna pravica na premičninah se imenuje pignus (ročna zastava), pri nepremičninah pa hipoteka
- pristojnost sodišča
- čas priposestovanja: pri nepremičninah je čas priposestovanja daljši kot pri premičninah.

1.5. Individualno in generično določene stvari

Individualno določene stvari (species) so tiste stvari, ki same po sebi predstavljajo neko posebnost in so zato točno določene ter ji ni mogoče nadomestiti (npr. slika Mona Lisa). **Generično določene stvari (genus)** pa so stvari, katerih obstaja veliko število in jih med sabo sploh ni mogoče ločiti (npr. 1 kg pšenice). Razlikovanje med species in genus je pomembno, če pride do nezmožnosti izpolnitve. Velja načelo: species perit ei cui debetur, genus perire non consetur (individualno določena stvar propade tistemu, komur je dolgovana, medtem ko se šteje, da generično določena stvar ne more propasti). V zvezi z generičnimi stvarmi je pomembna njihova individualizacija (specializacija), saj lahko pod določenimi pogoji generična stvar preide v individualno stvar. Individualizacijo opravi stranki že pri sami sklenitvi pogodbe (npr. Pogodba, pri kateri bo prodajalec dobavil kupcu 100 kg pšenice iz točno določenega skladišča. Če to točno določeno skladišče pogori, prodajalec ne more več izpolniti obveznosti).

1.6. Nadomestne in nenadomestne stvari

Nadomestne stvari so ponavadi generične stvari (genus). Določene so po vrsti, v gospodarskem življenju pojavljajo v večjih količinah, lahko jih med seboj zamenjamo, določamo jih s štetjem, merjenjem in tehtanjem. **Nenadomestne stvari** so ponavadi individualno določene stvari (species). Določene so kot enkratna stvar, ki je ni mogoče nadomestiti.

1.7. Potrošne in nepotrošne stvari

Potrošne stvari so stvari, ki se z enkratno rabo porabijo, ta poraba je lahko naravna (hrana, pijača) ali pravna (denar). Glede potrošnih stvari se sklepajo posojilne pogodbe - posojilodajalec mora vrniti posojilodajalcu enako količino istovrstnih stvari enake kvalitete (tantundem eiusdem generis et qualitatis). **Nepotrošne stvari** so stvari, ki se z uporabo ne iztrošijo, glede njih se sklepajo najemne in posodbene pogodbe.

1.8. Deljive in nedeljive stvari

Deljive stvari so stvari, ki jih je možno razdeliti na enakovredne dele, ne da bi pri tem trpelo njihovo bistvo in vrednost. Delitev stvari je lahko realna oz. fizična. **Nedeljive stvari** pa je možno deliti le miselno, stvar pripada več osebam kot solastnikom, solastnik ima na stvari miselni ali idealni delež (pars pro indiviso).

1.9. Plodovi, koristi

Plod je neposredni proizvod stvari, ki je sestavina stvari, po ločitvi pa postaneje samostojna stvar. Ločimo neposredne (naravne) plodove, to so proizvodi stvari, ki jih pridobivamo od stvari glede na njeno naravo (volna ovc, mleko, zemeljski plodovi, ki jih je mogoče z obdelovanjem zemljišča znova pridobiti) in pa posredne (pravne) plodove, to so donosi, ki jih prinaša stvar na temelju določenega pravnoposlovnega

razmerja (najemnina, zakupnina). O pravnih plodovih govorimo, kadar gre za doprinose, ki jih ustvarja določena pravica za upravičenca. Take so obresti.

Plodovi podjetja – dohodki so neposredni plodovi podjetja, kadar je lastnik sam gospodar, če pa da podjetje v zakup, predstavlja zakupnina posredne plodove, dohodki pa so neposredni plodovi zakupnika.

1.10. Sestavine

Stvar je lahko enotna ali sestavljena iz posameznih stvari. Posamezni deli (sestavine) stvari delijo usodo celotne stvari. Prodaja in izročitev posamezne stvari obsega tudi vse njene sestavine.

Posamezne sestavine se lahko tako spojijo, da trajno izgubijo svojo samostojnost kot posamična stvar (npr. tram, ki se vzida). Postanejo neoddeljivi sestavni deli ali bistveni sestavni deli stvari. Ločimo torej:

- bistvene sestavine in
- nebistvene sestavine.

Bistvene sestavine so tiste, katerih izločitev, odvzem od celote bi bil negospodaren. Lastnosti:

- ne morejo biti predmet (objekt) posebnih pravic, dokler niso dejansko določene,
- ne morejo biti v lastnini drugega subjekta, kot je lastnik celotne stvari,
- na njih niso možne zastavne pravice in pravice uporabe,
- ni jih mogoče ločiti od glavne stvari, ne da bi ta bila poškodovana ali spremenjena.

Primeri: Stvari, ki so z zemljiščem trdno povezane (zgradbe, proizvodi zemljišča, dokler so združeni z zemljiščem, seme, zidovi, vodnjaki, mostovi, zemljiške služnosti

Nebistvene sestavine pa so lahko samostojen predmet pravic.

2. IMATERIALNE DOBRINE

Imaterialne dobrine so vsi ostali objekti izključujočih pravic, ki niso stvari. To je predvsem intelektualna lastnina, ki jo varujejo pravice intelektualne lastnine in človekova osebnost, ki jo varujejo osebne pravice.

3. RAVNANJE

Ravnanje je tipičen objekt obligacijskega razmerja, ki zajema zelo širok spekter:

- dajatve: dolžnost nekaj dati v korist upnika,
- storitve: dolžnost nekaj storiti v korist upnika, fizično ali umsko delo,
- opustitve: dolžnik v korist upnika opušča nekaj, kar mu je sicer dovoljeno,
- dopustitve: dolžnik upniku dopusti nekaj, kar bi bilo sicer prepovedano.

PREDMETI DRUGE KATEGORIJE

Predmeti II. kategorije so pravice in pravna razmerja, ki so lahko objekt drugih pravic in pravnih razmerij. Za njih je značilno, da so lahko predmet razpolagalnih pravnih poslov, s katerimi pravica nastane, se spremeni ali ugasne.

1. PRAVICE IN PRAVNA RAZMERJA

Tipičen primer predmeta II. kategorije je premoženje.

PREMOŽENJE

Premoženje pomeni celoto vseh pravic in pravnih razmerij, ki pripadajo določenemu pravnemu subjektu. Sem sodijo le pravice, ki imajo neko vrednost in jih lahko izrazimo v obliki denarnih enot. Pomembno je zaradi premoženjske odgovornosti, saj subjekt za svoje obveznosti odgovarja s celotnim premoženjem. Če subjekt noče prostovoljno izpolniti obveznosti se lahko prisilno poseže v premoženje z izvršilnim postopkom, vendar pa se ne sme poseči v celotno premoženje (v prežिवninskih terjatvah se poseže v 1/2 premoženja, v ostalih terjatvah pa v 1/3 premoženja).

Premoženje kot celota ni predmet pravic in pravnih razmerij, razen pri univerzalnem pravnem nasledstvu (univerzalna sukcesija), predmet pravic in pravnih razmerij so ponavadi posamezne pravice, ki izvirajo iz premoženja.

Načeloma ima vsak pravni subjekt samo eno premoženje. Poleg glavnega premoženja pa poznamo še različna **posebna premoženja**. Razlog za nastanek posebnega premoženja je lahko zadovoljitev upnika, namen, da se upravlja posebno premoženje za določenega lastniškega naslednika, pri ustanovitvi premoženjske skupnosti zakoncev lahko vsak zakonec ohrani posebno premoženje.

Skupno premoženje pa je, ko gre za premoženje več oseb (npr. skupnost dedičev, skupno premoženje zakoncev, itd.).

Lastnosti premoženja sta:

- **enovitost (identičnost)**: pomeni, da premoženje ostaja ves čas enako, ne glede na to, da se posamezni deli premoženja izločajo ali pa vanj prihajajo na novo,
- **enotnost**: vsak subjekt ima načeloma samo eno premoženje, ne glede na to, katere pravice ga sestavljajo (ne more ga razčleniti na različne segmente); izjema je samo pri zakoncih - ti imajo skupno in posebno premoženje.

RAZLIKA MED PREDMETI PRVE IN DRUGE KATEGORIJE

Razliko je mogoče prikazati na primeru lastninske pravice: ko lastnik proda stvar kupcu predmet kupoprodajne pogodbe ni stvar ampak lastninska pravica, stvar se ne prenese kot objekt I. kategorije, temveč se prenese lastninska pravica kot objekt I. kategorije.

FIZIČNA OSEBA

Fizična oseba je vsak posameznik, človek, ki se v procesnem pravu imenuje stranka. Osebna sposobnost fizične osebe je sestavljena iz:

- pravne sposobnosti, ki je splošna in posebna,
- voljne sposobnosti, ki je poslovna in deliktna.

PRAVNA SPOSOBNOST FIZIČNIH OSEB

Pravna sposobnost je sposobnost biti in postati in subjekt pravic in dolžnosti. Pomeni zmožnost subjekta, da ima katerekoli pravice in dolžnosti, ki so pravno dovoljene. Pravno sposobnost ima vsak, ne glede na spol, starost ali duševno stanje. Je torej abstraktna, za konkretno pridobivanje pravic, pa morajo biti izpolnjeni določeni pogoji. Kako in ali bo subjekt pridobil določene pravice in dolžnosti, je odvisno od njegove poslovne sposobnosti. Danes velja načelo, da ima tisti, ki ima voljno sposobnost tudi pravno sposobnost (vedno pa ni bilo tako, npr. v rimskem pravu je suženj imel poslovno sposobnost, ni pa imel pravne sposobnosti).

Splošna pravna sposobnost - osebi ni treba izpolnjevati nikakršnega pogoja, da bi lahko postala nosilec nekaterih pravic in dolžnosti.

Posebna oz. delna. oz. parcialna pravna sposobnost – oseba mora izpolnjevati določene pogoje, zato da bi lahko postala nosilec nekaterih pravic in dolžnosti. To velja za:

- **oporočna sposobnost:**

- ⇒ je sposobnost napraviti oporoko, jo spremeniti ali uničiti,
- ⇒ starost oporočnika mora biti nad 15 let, biti mora razsoden,
- ⇒ volje zapustnika ne more nihče nadomestiti, zato zastopanje tu ni mogoče

- **ženetna sposobnost**

- ⇒ vezana je na določeno starost (18 let)

- **dedna sposobnost:**

- ⇒ sposobnost dediča, da stopi v položaj zapustnika,
- ⇒ načeloma je dedič lahko vsak razen, če je dedno nevreden, ker s svojim zavržnim ravnanjem do zapustnika zapravlja možnost, da bi po njem dedoval

- **sposobnost za uresničevanje z ustavo določene pravice o svobodi odločanja glede rojstev otrok:**

- ⇒ zahteva se razsodnost, drugi posebni pogoji pa so vprašljivi (zdravje, starost, primerna za rojevanje, psihične in moralne lastnosti)

- **sposobnost otroka, da izvršuje pravice določene s Konvencijo o otrokovih pravicah:**

- ⇒ vezana je na določeno starost, za otroka se šteje človek do 18. leta starosti oz. otrok, ki ni poslovno sposoben

Pridobitev pravne sposobnosti

Pravna sposobnost se pridobi z rojstvom. Pri tem se postavi vprašanje koga smatramo za že rojenega. Po naši zakonodaji pravno sposobnost priznavamo samo živorojenemu otroku. Otrok mora ob rojstvu kazati znake življenja (pogoj za življenje je, da otrok diha), ni pa potrebno, da je sposoben za življenje (tudi spačku se pripozna pravna sposobnost). V dvomu velja pravna domneva, da je bil otrok živ rojen.

Varstvo zarodka (nasciturusa)

Po našem pravu nasciturus nima pravne sposobnosti, ni samostojno bitje s pravicami in svoboščinami. Nima absolutne pravice do življenja, ustava sicer zagotavlja nedotakljivost življenja, a to ne velja za nasciturusa. Njegovo življenje je varovano posredno preko življenja njegove matere, vendar je hkrati odvisno od njene volje. Vendar se tudi nasciturusu prizna določeno pravno varstvo, kadar gre za njegove pravice in koristi (ne pa ko gre dolžnosti). Nasciturus šteje za že rojenega, kadar gre za njegove pravice, vendar se mora roditi živ, sicer te pravice odpadejo, kakor da ne bi nikoli nastale (pravilo: nasciturus pro iam nato habetur, quotiens de commodis eius agitur). Pravice nasciturusa so:

- dedna pravica: nasciturus lahko deduje
- pravica do povračila škode, ki je bila povzročena s škodnim ravnanjem v času, ko je bil še nasciturus

Prenehanje pravne sposobnosti

Pravna sposobnost človeka preneha s **smrtjo** (pravno relevantna je možganska ali cerebralna smrt). S smrtjo ugasnejo vse tiste pravice, ki so vezane na umrlo osebo, vendar pa se večina pravic lahko z dedovanjem prenese na dediče (ugasne npr. zakonska zveza). Smrt ugotovi zdravnik, nato pa se to dejstvo pravno registrira v osebnih registrih (rojstna matična knjiga). Da lahko matičar vpiše smrt v matično knjigo, mora imeti potrdilo o smrti ali mrliški list, če pa tega ni mogoče predložiti, se smrt ugotavlja na druge načine.

Tako npr. sodišče lahko v nepravdnem postopku pogrešano osebo spozna za mrtvo, če so izpolnjeni določeni pogoji. Sodišče določi dan in uro, ki velja za dan smrti. V tem primeru se vzpostavi domneva smrti z vsemi pravnimi posledicami. Ta domneva je izpodbojna – če se pogrešani vrne, mora sodišče vzpostaviti prejšnje stanje ter mu vrniti vse pravice in dolžnosti, edino zakonska zveza z vrnitvijo pogrešanega ne oživi. Sodišče pogrešanega razglasi za mrtvega, če:

- o njem zadnjih 5 let ni nobenega poročila in je njegovega rojstva poteklo 70 let ter je verjetno, da ni več živ,
- je izginil v požaru, potopu ladje, letalski nesreči ali drugi katastrofi, pa o njem več kot 6 mesecev ni glasu,
- je pogrešan v vojni, pa o njem 1 leto ni glasu.

Vprašanje komorience se postavi v primeru, ko umreta 2 osebi v istem dogodku in se ne da natančno določiti, katera je umrla prej, samo dejstvo pa je pomembno npr. zaradi dedovanja. Tisti, ki zaradi uveljavljanja koristi trdi, da je ena oseba preživela drugo, mora to dokazati, to pa je največkrat zelo težko (gre za hudičev dokaz, probatio diabolica).

VOLJNA SPOSOBNOST FIZIČNIH OSEB

Voljna sposobnost pomeni sposobnost za zavestno in preudarno tvorjenje lastne volje. Voljna sposobnost je sestavljena iz:

- deliktne sposobnosti in
- poslovne sposobnosti.

1. Poslovna sposobnost

Poslovna sposobnost je sposobnost subjekta, da sam ustvari voljo, ki se zahteva za sklepanje pravnih poslov. Poslovna sposobnost pomeni zavest in voljo pravnega subjekta:

- sklepati pravne posle,
- se zavezovati na podlagi teh poslov,
- pridobivati pravice iz teh poslov in
- prevzemati obveznosti iz teh poslov.

Človek sicer z rojstvom postane pravni subjekt, vendar mora preteči nekaj časa, da je človek sposoben presoditi pomen in posledice dejanj in zanje prevzeti odgovornost. Poslovna sposobnost se deli na:

a) Poslovna nesposobnost (od rojstva pa do 15. leta starosti)

- popolnoma poslovno nesposoben je mladoletnik do 15. leta starosti
- otrok je popolnoma nesposoben, ker ne more izjaviti pravno relevantne volje
- vsak posel, ki ga sklene otrok, je **ničen** – kljub temu pa včasih takšnih pravnih poslov ne štejemo za nične (npr. če otrok kupi malico), ampak smatramo, da je otrok sel svojih staršev, ki ni nujno poslovno sposoben
- tisti, ki jim je bila poslovna sposobnost v celoti odvzeta, ne morejo sklepati pravnih poslov, taki pravni posli so **nični**, so v enakem položaju kot otroci do 15. leta starosti (veljavni pa so pravni posli, ki jih sklene oseba z odvzeto poslovno sposobnostjo, ki je bila v trenutku sklenitve pravnega posla razsodna, ki je imela svetel trenutek - *lucidum intervallum*)

b) Delna ali omejena poslovna sposobnost (od 15. do 18. leta starosti)

Omejeno poslovno sposobnost ima mladoletnik od 15. do 18. leta, ki je pod roditeljsko ali skrbniško pravico. Taka oseba lahko praktično sklepa vse posle, razen pomembnejših pravnih poslov, za katere je potrebna avtorizacija (odobritev) staršev ali skrbnika (kot pomembnejši pravni posli se štejejo tisti pravni posli, ki bistveno vplivajo na njegovo življenje pred in po polnoletnostjo npr. prodaja nepremičnine).

V tem primeru si nasprotujeta 2 ureditvi in sicer iz OZ in ZZZDR. ZZZDR pravi, da če je oseba stara od 15. do 18. let sklenila pravni posel brez soglasja staršev, ta pravni posel ne velja in ne ustvarja nobenih posledic za mladoletnika in 3. osebo. OZ pa pravi, da dokler pomembnejši pravni posli niso avtorizirani, so **izpodbojni** – izpodbija jih lahko mladoletnik. Mladoletnik ima potem, ko je dopolnil 18. let še 3 mesece časa, da izpodbija pravni posel, ki ga je sklenil kot mladoletnik. Pomembnejši pravni posel, ki ga sklene omejeno poslovno sposobna oseba ne velja, če ni avtoriziran. Po avtorizaciji pa pravni posel velja, kot da bi bil veljaven že od dneva sklenitve (ex tunc).

Sopogodbenik ima pravico zahtevati od mladoletnikovih staršev, naj se izjavijo, ali bodo posel avtorizirali ali ne, če se v 30 dneh od tega poziva ne izrečejo, ali odobravajo pogodbo ali ne, se šteje, da so odobritev zavrnili. Sopogodbenik mladoletnika, ki ni vedel za njegovo poslovno nesposobnost, lahko odstopi od pogodbe, ki jo je sklenil z njo brez dovoljenja njenega zakonitega zastopnika.

Sopogodbenik mladoletnika, ki je vedel, da je mladoletna oseba poslovno nesposobna, pa ga je ta prevarala, češ da ima dovoljenje od njenega zakonitega zastopnika lahko odstopi od pogodbe. Pravica odstopiti od pogodbe ugasne v 30 dneh potem, ko sopogodbenik zve za poslovno omejeno sposobnost druge stranke oziroma za to, da nima dovoljenja zakonitega zastopnika. Če starši ali skrbnik odobrijo pogodbo preden se izteče ta rok, sopogodbenik ne more odstopiti od pogodbe.

Poslovno omejeno sposobna oseba sme brez dovoljenja svojega zakonitega zastopnika sklepati samo tiste pravne posle, katere ji dovoljuje sklepati zakon:

- ⇒ sklepa pravne posle glede zaslužka in razpolaga s svojim zaslužkom,
- ⇒ sklene delovno razmerje in pogodbo o delu,
- ⇒ razpolaga z avtorskimi in iznajditeljskimi pravicami,
- ⇒ razpolaga z osebnimi pravicami,
- ⇒ pridobivanje pravice in ne prevzemanje dolžnosti,
- ⇒ prosto razpolaganje s štipendijo,
- ⇒ umetna prekinitev nosečnosti (velja le za razsodne mladoletnice),
- ⇒ opravlja v vsakdanjem življenju običajen pravni promet (velja tudi za otroka, ki še ni dopolnil 15 let).

Omejeno poslovno sposobna je tudi oseba, ki ji je bila poslovna sposobnost delno odvzeta (s podaljšanjem roditeljske pravice ali z odvzgom poslovne sposobnosti v nepravdnem postopku). Take osebe imajo enak položaj, kot mladoletniki od 15. do 18. leta – vendar to ni čisto res, take osebe za sklenitev vseh pravnih poslov potrebujejo soglasje skrbnika. CSD lahko tako odločbo sodišča koregira in jim dovoli opravljati nekatere pravne posle, pri tem pa mora upoštevati vzrok, zaradi katerega jim je bila delno odvzeta poslovna sposobnost.

c) Popolna poslovna sposobnost (od 18. leta naprej)

Popolno poslovno sposobnost se praviloma pridobi s polnoletnostjo. Izjemoma se lahko pridobi že prej in sicer s **sklenitvijo zakonske zveze** (mladoletna oseba, ki želi skleniti zakonsko zvezo, mora za to pridobiti dovoljenje CSD in mora biti stara najmanj 15 let) ali **rojstvom potomca** (če obstajajo pomembni razlogi za pridobitev poslovne sposobnosti – gre za spregled mladoletnosti, *venia aetatis*)

Odvzem poslovne sposobnosti

Poslovna sposobnost se odvzame osebi, če ta ni sposobna skrbeti zase, za svoje pravice in koristi. Poznamo 2 stopnji odvzema poslovne sposobnosti in sicer **delni** ter **popolni odvzem poslovne sposobnosti**. Razlogi za odvzem so:

- **napake razuma, volje in značaja** kot posledice duševnih bolezni ali duševne zaostalosti, trajnega ali pretiranega uživanja alkohola, živčnih plinov ali hude telesne prizadetosti (čeprav se praviloma poslovna sposobnost zaradi telesne prizadetosti ne odvzame)

- **zapravljivost:** če neka oseba trajno in nesmiselno brez razloga zapravlja denar in s tem spravlja v nevarnost svoje bližnje
- **tožbarjenje (kverulant):** ljudem, ki neprestano vlagajo tožbe, se lahko poslovna sposobnost odvzame v celoti

Vrsta in intenzivnost teh vzrokov vplivata na to, kakšen bo odvzem poslovne sposobnosti. Oseba, ki ji je poslovna sposobnost odvzeta popolno je izenačena z mladoletnikom mlajšim od 15 let. Oseba, ki ji je poslovna sposobnost odvzeta delno, je izenačena z mladoletnikom, ki je že dopolnil 15 let, ne pa še 18 let (vendar to ne drži popolnoma, saj oseba, ki ji je bila delno odvzeta poslovna sposobnost za vse pravne posle potrebuje skrbnika).

Postopek za odvzem in vrnitev poslovne sposobnosti

Ureja ga Zakon o nepravdnem Postopku (44. do 56. člen). Uvedbo postopka za odvzem poslovne sposobnosti lahko predlagajo:

- zakonec,
- zunajzakonski partner,
- sorodnik v ravni črti in v stranski črti do drugega kolena,
- prizadeta oseba sama v obdobju svetlega trenutka,
- CSD,
- državni tožilec.

Sodišče nato odloči na podlagi dokazov in pričanj izvedencev (najbolj upošteva mnenje izvedenca sodnopsihiatrične stroke), ali bo osebi odvzelo poslovno sposobnost ali ne, in če ja, ali delno ali v celoti. Posel, ki ga sklene oseba, ki ji je v celoti odvzeta poslovna sposobnost, je **neveljaven**. Posel, ki ga sklene dejansko nerazsodna oseba, čeprav ji poslovna sposobnost ni bila odvzeta, je neveljaven. O **nerazsodni osebi** govorimo, ko oseba ni sposobna razumeti posledic svojih ravnanj in daljnosežnih posledic. Če je oseba nerazsodna, pa ima v času sklenitve pravnega posla svetle trenutke (lucidum intervallum), potem je pravni posel veljaven.

2. Deliktna sposobnost

Deliktna sposobnost je sposobnost prevzeti odgovornost za posledice prepovedanega dejanja. V civilnem pravu je deliktna sposobnost, sposobnost za škodno ravnanje in odškodninsko odgovornost. Za odškodninsko odgovornost so potrebni 4 pogoji:

- krivdna odgovornost,
- nedopustno škodno ravnanje,
- nastanek prepovedane posledice,
- vzročna zveza med nedopustnim ravnanjem in škodo.

Odškodninska odgovornost ima obrnjeno dokazno breme – toženec mora dokazati da ni ravnal škodno. Razsodnost (= prištevnost v kazenskem pravu) je pogoj za krivdno odgovornost v civilnopravnem pomenu.

???Kdor je nerazsoden zaradi ne odgovarja za škodo, ki jo povzroči drugemu. Kdor je v stanju prehodne nerazsodnosti, odgovarja za škodo, ki jo povzroči, razen če

dokaže, da ni po svoji krivdi prišel v tako stanje; če je prišel v tako stanje po tuji krivdi, odgovarja za škodo tisti, ki ga je v tako stanje spravil.

Deliktna sposobnost mladoletnika:

- mladoletnik do dopolnjenega 7. leta: deliktno nesposoben
- mladoletnik od dopolnjenega 7. leta do dopolnjenega 14. leta: pogojno deliktno sposoben, pogoj je, da se dokaže, da je bil zmožen razsojati,
- mladoletnik z dopolnjenimi 14. leti: deliktno sposoben (odgovornost po splošnih pravilih kazenskega prava).

Deliktna odgovornost mladoletnika:

- mladoletnik do dopolnjenega 7. leta: ne odgovarja za škodo, ki jo povzroči, odgovarjajo starši, ne glede na krivdo (so objektivno odgovorni), razen če so podani razlogi za izključitev odgovornosti,
- mladoletnik od dopolnjenega 7. leta do dopolnjenega 14. leta: ne odgovarja za škodo, razen če se dokaže, da je bil pri povzročitvi škode zmožen razsojati; starši odgovarjajo za škodo, razen če dokažejo, da je škoda nastala brez njihove krivde; dokazno breme je na strani staršev; če se dokaže, da je bil otrok ob povzročitvi škodljive posledice razsoden, odgovarja solidarno poleg staršev,
- mladoletnik z dopolnjenimi 14. leti: odgovarja po splošnih pravilih odgovornosti za škodo, starši odgovarjajo subsidiarno; če je škodo povzročil za razsojanje zmožen mladoletnik, ki pa je ne more povrniti, sme sodišče, naložiti staršem, da v celoti ali deloma povrnejo škodo, čeprav zanjo ne odgovarjajo.

OSEBNO STANJE (STATUS) IN EVIDENCA OSEBNEGA STANJA

Vsak človek ima svojo osebnost, po kateri se loči od drugih, je nosilec 3 statusov:

- status familiae: pripadnost družini
- status personae: osebni položaj
- status civitatis: pripadnost državi

Lastnosti človeka so prirojene ali pridobljene. Osebno stanje ali osebni status je celota človekovih lastnosti, na katere pravo veže določene pravne posledice. Evidenca osebnega stanja se vodi v matičnih knjigah (rojstna, poročna in mrliška matična knjiga)

V rojstno matično knjigo se vpiše rojstvo in tudi druge okoliščine: priznanje očetovstva in materinstva, dejstvo posvojitve, skrbništvo, spremembe osebnega imena, sprememba državljanstva, itd.

Osebno ime

Po Zakonu o osebnem imenu ima vsak človek osebno ime, ki ga sestavljata ime in priimek. Osebno ime je edini reprezentativni znak fizične osebe, po imenu se posamezna fizična oseba loči od ostalih. Pomen osebnega imena:

- razlikovanje in ohranjanje reda v družbi (priimki dajejo podobo o medsebojni povezanosti),
- povezanost osebe z določenim geografskim okoljem,
- kaže na spol posameznika.

Dovoljeno je imeti največ 2 imeni in 2 priimka in sicer zaradi varnosti pravnega prometa. Če ima oseba več imen, si mora izbrati ime, s katerim bo nastopala v pravnem prometu.

Pridobitev osebnega imena:

- ob rojstvu (starši sporazumno določijo ime),
- s spremembo:
 - ⇒ na zahtevo,
 - ⇒ s sklenitvijo zakonske zveze,
 - ⇒ s posvojitvijo.

Velja obveznostna pravica glede osebnega imena. To pomeni, da je oseba dolžna uporabljati svoje ime v pravnem prometu.

Psevdonim uživa enako pravno varstvo kot osebno ime, vendar mora biti znan in se ga mora uporabljati. Uporablja se poleg osebnega imena, ne sme pa se uporabljati psevdonima, ki ga že ima določena znana oseba (gre za nedopustno korist).

Otrokovo ime

Starši niso upravičeni dati otroku kakršnegakoli imena, ime mora biti primerno – to je v interesu normalne, sociološke in splošne podobe ter integritete. Ime ne sme biti:

- vulgarno,
- slogovno zaznamovano,
- ne sme vsebovati nižjega izraza ali
- imeti žaljive vsebine

Primernost imena presoja matičar, če je ime neprimerno, ga ne vpiše v matično knjigo – iz tega lahko izhaja spor.

PRAVNO VARSTVO OSEBNEGA STANJA

1. Zahtevki

- **opustitveni zahtevak:** uporabi se, kadar pride do neupravičene uporabe osebnega imena, ker je prepovedano, da imata 2 osebi enako osebno ime, razen če tako dovoljuje zakon ali s privolitvijo prizadete osebe,
- **odstranitveni zahtevak:** poseg mora biti izvršen in dokončen, da ni nevarnosti ponovitve (npr. odstranitev plakatov),
- **odškodninski zahtevak:** uporablja se po povzročitvi duševnih bolečin, zahteva se povračilo škode zaradi materialne izgube in duševnih bolečin (npr. če pade ugled določene osebe),
- **ugotovitveni zahtevak:** ugotavlja se pravica osebnega imena in pravni interes, zahteva se povračilo škode za morebitne premoženjske izgube ter za morebitne duševne bolečine (če se npr. neupravičeno prepove uporaba osebnega imena).

2. Posmrtna zaščita osebnosti

Po smrti se ne varujejo osebne pravice posameznika, ker prenehajo, varuje pa se posameznikovo dostojanstvo. Za časa **življenja** se varujejo življenje, zdravje in svoboda gibanja. Po **smrti** se varujejo dostojanstvo, čast in dobro ime in življenjska podoba.

Svojci dajejo soglasje za objavo fotografije še 10 let. Ustrezna zaščita osebe traja, dokler je

še živ spomin na pokojnika (lahko tudi 100 in več let). Zahtevo za zaščito dajo svojci in ne dediči (dediči so nasledniki premoženjskih interesov):

- otroci in zakonec,
- starši (le če ni otrok in zakonca).

Pri transplantaciji je možna uporaba organov umrle osebe, razen če je umrli temu izrecno nasprotoval ali temu izrecno nasprotujejo svojci, ki izhajajo iz domnevne volje umrlega. V primeru spora mora sodnik pretehtati interes javnosti in hkrati varovati pieteto umrlega.

3. Posebno družbeno varstvo otroka

Otrok ne more povedati, da so njegove pravice kršene, zato ga je treba posebej varovati:

- prepoved diskriminacije: gre za vprašanje dolžnosti sprejema priimka očeta pri izbiri osebnega imena otroku, če imata starša sklenjeno zakonsko zvezo, po našem pravu ni nujno potrebno prevzeti očetovega priimka,
- najdencu da ime CSD, če pa oče pripozna očetovstvo, najdenec dobi očetov priimek.

PRAVNA OSEBA

Zaradi razvoja gospodarstva so se pojavile težnje po močnejši povezanosti – začnejo se oblikovati pravne osebe. Pravne osebe so umetno, s pravnimi akti ustvarjeni pravni subjekti. Pravna oseba je skupek fizičnih oseb, ki so se združili za doseganje skupnih ciljev in zato da lažje skupno nastopajo v pravnem prometu – pravni red jim podeli lastnost pravne osebe. Vendar ni vsaka tvorba posameznikov, ki je ustvarjena za doseganje nekih ciljev tudi pravna oseba. Na področju pravnih oseb obstajajo stroga kogentna pravila. Da lahko ugotovimo, če pravna oseba sploh obstaja, obstajajo posebni registri.

Definicija: Pravna oseba je družbena tvorba, ki ji pravo prizna lastnosti subjekta (pravno subjektiviteto), ima določen namen in deluje kot celota ter ima določeno premoženje.

SOCIETAS – PREDSTOPNJA PRAVNE OSEBE

Societas je ustanovljena z namenom doseganja določenega premoženjskega cilja, ki ga družbeniki kot posamezniki ne bi mogli doseči oz. bi ga dosegli zelo težko. Z družbeno pogodbo ne nastane pravna oseba, ni sposobna biti nosilec pravic in dolžnosti. Pravice in dolžnosti družbeniki sprejemajo posamezno ali skupno, odvisno od notranjega razmerja

Zanjo je značilna avtonomija strank – družbeniki avtonomno uredijo medsebojna razmerja.

Odgovornost za obveznosti lahko uveljavlja vsak družbenik z *actio pro socio*, s katero:

- uveljavlja obveznosti iz družbene pogodbe nasproti ostalim družbenikom,
- zahteva vplačilo prispevkov, dobička in izgube,
- terjaja povrnitev stroškov in plačilo škode.

Primer za societas: Trije kmetje skupaj kupijo stroj, pri tem ne nastane pravna oseba, tvorba, ki nastane, ni sposobna biti nosilec pravic in dolžnosti, v pravnem prometu v razmerju do tretjih oseb, še naprej nastopa vsak kmet zase, družbena pogodba samo ureja njihova notranja razmerja glede uporabe stroja in prispevka k nakupu. Danes so tipični primeri družbenih pogodb glasbene skupine.

DRUŽBENA POGODBA (990. do 1002. člen OZ)

Z družbeno pogodbo se dve ali več oseb zaveže, da si bodo s svojimi prispevki prizadevale doseči z zakonom dopustni skupni namen, tako kot je določeno s pogodbo.

Prispevki

- (1) Vsak družbenik je dolžan v družbo prispevati to, kar je določeno s pogodbo (prispevek).
- (2) Prispevek je lahko denar, stvar, pravica, terjatev, lahko pa tudi storitev, dopustitev ali opustitev, ki ima premoženjsko vrednost.
- (3) Če s pogodbo ni drugače določeno, so prispevki družbenikov enaki.
- (4) Premoženje se lahko da kot prispevek družbi tudi samo v uporabo ali uživanje.
- (5) Ne gre za družbeno pogodbo, če je kakšnemu družbeniku zagotovljena samo korist brez dolžnosti, da bi zagotovil prispevek.
- (6) Če je to potrebno za ohranitev premoženja v družbi ali za to, da se odvrne škoda, je vsak družbenik poleg prispevka, ki je določen s pogodbo, dolžan prispevati sorazmeren del tega, kar je potrebno za ohranitev premoženja ali preprečitev škode.
- (7) Za pravne in stvarne napake prispevka odgovarja družbenik tako kot prodajalec oziroma zakupodajalec.

Odločanje in poslovodstvo

- (1) Vsak družbenik ima en glas. Pogodba pa lahko določi za družbenike različno število glasov.
- (2) Družbeniki odločajo o zadevah družbe soglasno; tako odločajo družbeniki zlasti o uporabi dobička in drugih koristi, o načinu, kako se pokrije izguba, vstopu novega družbenika in o izključitvi dosedanjega, o zahtevkih zoper kakšnega družbenika za poravnavo škode družbi, o preklicu poslovodstva, o prenehanju pogodbe in o drugih vprašanjih, ki presegajo poslovodstvo.
- (3) Pogodba lahko določi, da družbeniki o zadevah iz prejšnjega odstavka odločajo z večino glasov. V takem primeru sta za odločitev potrebni najmanj dvetretjini glasov vseh družbenikov.
- (4) Družbeniki opravljajo poslovodstvo skupno in enakopravno.

(5) S pogodbo se lahko določi, da opravlja poslovodstvo vsak družbenik samostojno ali ga opravljajo le nekateri družbeniki skupno ali samostojno, le eden med njimi ali ena ali več drugih oseb, ki jih imenujejo družbeniki soglasno.

(6) Družbeniki lahko iz utemeljenih razlogov prekličejo poslovodstvo kateremu od družbenikov.

(7) Za poslovodje se smiselno uporabljajo določbe tega zakonika o pogodbi o naročilu.

(8) Poslovodja ima pravico do plačila za svoj trud, če je tako določeno s pogodbo.

(9) Vsak družbenik ima pravico biti obveščen o poslih in zadevah družbe.

Izvrševanje pravic in obveznosti v družbi

(1) Vsak družbenik mora posle družbe opravljati s tako skrbnostjo in se z njimi ukvarjati tako kot s svojimi lastnimi posli.

(2) Če je namen družbe povezan z dejavnostjo ali poklicem družbenikov, so ti dolžni ravnati s skrbnostjo dobrega gospodarstvenika oziroma strokovnjaka.

(3) Družbenik ne sme storiti nič takega, kar bi zmanjšalo možnosti za dosego skupnega namena.

Koristi in izguba

(1) Vsak družbenik je upravičen do dela koristi, ki se doseže v družbi, razen če pogodba določa drugače.

(2) Vsak družbenik je dolžan nositi del izgube, ki nastane z delovanjem družbe.

(3) Če s pogodbo ni določeno drugače, so družbeniki pri koristih in izgubi udeleženi v enakih delih kot s prispevki.

Nastopanje nasproti tretjim osebam

(1) Če družbenik ali poslovodja nasproti tretjim osebam nastopa v svojem imenu in na račun družbe, pridobi v razmerju s tretjo osebo pravice in obveznosti sam.

(2) Če družbenik ali poslovodja nastopa v imenu družbe ali družbenikov, se uporabljajo določbe tega zakonika o zastopanju nasploh.

(3) V primeru iz drugega odstavka tega člena postanejo vsi družbeniki solidarni upniki oziroma dolžniki in se uporabljajo določbe tega zakonika o solidarnih obveznostih; drugačen dogovor med družbeniki nima pravnega učinka nasproti tretjim osebam.

(4) Obveznosti družbenikov po tem členu nasproti tretjim osebam ne prenehajo s prenehanjem družbe.

Premoženje v družbi

Na premoženju družbe, ki nastane s prispevki družbenikov ali s poslovanjem družbe, imajo družbeniki enake solastninske ali drugačne soimetniške deleže, če pogodba ne določi drugače.

Razmerja med družbeniki

(1) Če se stroški in obveznosti nasproti tretjim osebam ne poravnajo iz premoženja družbe, so dolžni to storiti družbeniki po enakih delih; pogodba lahko določi tudi drugačne dele.

(2) Družbenik, ki je za izvrševanje pogodbe poravnal kak strošek ali kakšno obveznost družbe ali drugih družbenikov nasproti tretjim osebam več kot je dolžan s pogodbo, ima pravico zahtevati povračilo sorazmernega dela od drugih družbenikov.

Sprememba družbenikov

(1) Če pogodba to dopušča, lahko v družbo vstopi novi družbenik.

(2) Če pogodba ne določa drugače, je družbenik, ki na novo vstopi v družbo, dolžan dati enak prispevek kot drugi družbeniki in je upravičen do koristi, ki nastanejo po njegovem vstopu v družbo.

(3) Nasproti tretjim osebam odgovarja novi družbenik le za obveznosti, ki so nastale po dnevu, ko je postal družbenik.

(4) Družbenik ne more svojega položaja prenesti na tretjo osebo, na drugega družbenika pa le, če to dopušča pogodba in ob pogojih, ki jih določa pogodba.

Izključitev družbenika

(1) Zaradi utemeljenih razlogov lahko družbeniki s tožbo zahtevajo izključitev družbenika. Pogodba pa lahko določi, da o izključitvi odločijo tudi družbeniki sami. V takem primeru sme prizadeti družbenik s tožbo zahtevati razveljavitev sklepa, če meni, da ta ni bil utemeljen.

(2) Izključeni družbenik ima pravico do vračila tržne vrednosti svojega deleža v času izključitve.

(3) Drugi družbeniki mu morajo to vrednost izplačati najkasneje v treh letih od izključitve.

(4) Če drugi družbeniki od izključenega družbenika zahtevajo odškodnino, smejo vračilo vrednosti deleža izključenemu družbeniku zadržati do pravnomočnosti sodbe ali do sporazuma z izključenim družbenikom.

Prenehanje družbe

(1) Družba preneha:

1. ko poteče čas, za katerega je ustanovljena;

2. ko je dosežen namen, zaradi katerega je ustanovljena ali kot postane dosega tega namena nemogoča;

3. če tako sklenejo družbeniki;

4. če je družbenik umrl ali izgubil poslovno sposobnost ali se je proti njemu kot samostojnemu podjetniku posamezniku začel postopek stečaja ali prisilne poravnave;

5. če je družbenik kot pravna oseba prenehal obstajati zaradi statusnih sprememb ali se je začel zoper njega postopek stečaja, likvidacije ali prisilne poravnave;

6. če je družbenikov delež po izvršbi pridobila kakšna tretja oseba;

7. če je družbeniku z aktom državnega organa prepovedano opravljanje dejavnosti, ki je nujna za doseganje namena družbene pogodbe;

8. če je družbenik odpovedal pogodbo.

(2) Če družbeniki tudi po poteku časa iz 1. točke prejšnjega odstavka izvršujejo družbeno pogodbo, se šteje, da je sklenjena za nedoločen čas.

(3) Če pogodba tako določa, velja družbena pogodba za preostale družbenike tudi še po tem, ko posamezni družbenik ni več udeležen v družbi zaradi katerega od razlogov iz četrte do vključno osme točke prvega odstavka.

Odpoved pogodbe

(1) Družbenik lahko odpove pogodbo, če je tako določeno v pogodbi.

(2) Ne glede na prejšnji odstavek lahko družbenik odpove pogodbo, ki je sklenjena za nedoločen čas; za odpoved velja v tem primeru trimesečni odpovedni rok.

(3) Družbenik sme iz utemeljenih razlogov s tožbo zahtevati odpoved pogodbe, ki je sklenjena za določen čas, že pred potekom tega časa in brez odpovednega roka.

Likvidacija

(1) Če družba preneha, so dolžni družbeniki opraviti likvidacijo zlasti tako, da poravnajo obveznosti nasproti tretjim osebam, nadomestijo družbenikom stroške in izplačila, ki presegajo to, kar so dolžni s pogodbo, ostanek premoženja pa razdelijo med družbenike po enakih delih kot veljajo za prispevke; pogodba lahko določi drugačne dele.

(2) Če sredstva družbe ne zadostujejo za pokritje stroškov in obveznosti, morajo manjkajoči znesek pokriti družbeniki v razmerju, ki velja za njihove prispevke.

TEORIJE O NARAVI PRAVNE OSEBE

1. Teorija fikcije (von Savigny)

Ta teorija trdi, da pravna oseba v resnici sploh ne obstaja. Gre za umetno tvorbo, ki na podlagi pravnega reda uživa pravno subjektiviteto. Na pravno osebo moramo gledati kot na poslovno nesposobno fizično osebo, ki pravne posle sklepa po zastopniku – resnični nosilci pravic in dolžnosti so lahko samo ljudje. Danes je ta teorija bolj ali manj opuščena.

2. Teorija zanikanja (negacije) pravne osebnosti (Jhering)

Ta teorija pravi, da pravne osebe obstajajo le kot pravna abstrakcija, ki na zunaj nastopa kot pravni subjekt. Pravna oseba je le lupina, bistvo pravne osebe pa so njeni člani (pri korporaciji) oz. destinatorji (pri ustanovi). Bistveni namen pravne osebe je osamosvojitve premoženja.

3. Teorija o realnosti pravnih oseb (Otto von Gürke)

Ta teorija trdi da je pravna oseba nek socialni organizem, da je resnična, da ni namišljena. Je neke vrste družbena realnost, ki ima svojo voljo in položaj v pravnem prometu kot samostojen nosilec pravic in dolžnosti. Odločitve se sprejemajo na prej dogovorjen način. Po sposobnosti jo izenačujemo s fizično osebo.

4. Pragmatična teorija

Ta teorija trdi, da je pravna oseba to, kar določi zakonodajalec.

DELITEV PRAVNIH OSEB

Pravne osebe se delijo na pravne osebe javnega in pravne osebe zasebnega prava. Razlika med njimi je v:

- aktu nastanka (zakon, pravni posel) in
- cilju, ga zasledujejo (javni interes, zasebni interes).

1. Pravne osebe javnega prava

Ustanovljene so z oblastvenim aktom – Republika Slovenija pravna oseba (ustava). Take pravne osebe se financirajo iz proračuna. Lahko nastopajo tudi kot subjekti civilnega prava.

2. Pravne osebe zasebnega prava

Pravne osebe zasebnega nastanejo na podlagi pravnega posla – enostranskega ali pogodbe. Pravne osebe zasebnega prava se financirajo iz zasebnih virov. Obstajata 2 vrsti pravnih oseb zasebnega prava:

- pravne osebe gospodarskega prava: gospodarske družbe (d.n.o., d.o.o., d.d.)
- pravne osebe civilnega prava: društva in ustanove

SPOSOBNOST PRAVNIH OSEB

Pravna sposobnost pravnih oseb

V evropskem pravu veljata 2 temeljna sistema:

1. Sistem popolne (splošne) pravne sposobnosti: Pravna oseba je lahko nosilec vseh poslov in subjekt vseh pravic in dolžnosti, razen tistih, ki so po naravi takšne, da jih imajo lahko le fizične osebe. Pravnim osebam se lahko pripoznajo določene osebnostne pravice npr. pravica do časti in dobrega imena, svoboda izražanja.

2. Sistem omejene (specialne) pravne sposobnosti: Izhaja iz temeljne opredelitve pravne osebe kot tvorbe, ustanovljene za doseg določenega cilja, zato ima pravno sposobnost le na področju, za katerega je bila ustanovljena.

Pri nas glede pravne sposobnosti pravnih oseb velja sistem popolne pravne sposobnosti. Pravna sposobnost pravnih oseb je enaka pravni sposobnosti fizičnih oseb, vendar pa pravna oseba ne more biti nosilec določenih pravic, ki so po naravi takšne, da jih imajo lahko le fizične osebe:

- nekatere osebnostne pravice (npr. pravice do osebne integritete) in
- pravice družinskega prava (ne more skleniti zakonske zveze).

Pravna sposobnost pravne osebe je funkcionalno opredeljena: pravna oseba lahko pridobiva pravice in prevzema obveznosti, ki so vezane na namen, za katerega je ustanovljena oz. področje njenega delovanja. Po anglosaški **teoriji ultra vires** so nični pravni posli, ki jih sklene pravna oseba preko meja svojih registriranih dejavnosti. Podobno določilo vsebuje tudi 4. člen ZGD-1 (družbe smejo opravljati posle v okviru dejavnosti, ki je vpisana v sodni register). To načelo pa »negira« 6/V. člen ZGD-1 (pravni posli s 3. osebami, sklenjeni izven vpisane dejavnosti so veljavni, razen če je 3. oseba vedela ali bi morala vedeti za prekoračitev).

Pridobitev lastnosti pravne osebe

Poznamo 3 sisteme:

- **sistem svobodnega združevanja,**
- **sistem koncesije** in
- **sistem normativnega akta oz. registracije.**

Pravne osebe javnega prava postanejo pravne osebe z dnem, ko začne veljati akt, ki jih je ustanovil. Pravne osebe zasebnega prava nastanejo v trenutku vpisa v ustrezen register (sodni register, register društev, ustanov). Pri nas velja **sistem normativnega akta** – registracijski organ mora v register vpisati osebo, ki izpolnjuje z zakonom določene pogoje, presojuje se le formalni pogoji, vsebinski ne (sicer bi šlo za koncesijski sistem). Postopek registracije je pri gospodarskih družbah sodni, pri društvih in ustanovah pa upravni. Velja načelo numerus clausus načinov ustanovitve pravnih oseb – pravne osebe se lahko ustanovijo le na načine, ki so določeni v zakonu.

VOLJNA SPOSOBNOST PRAVNIH OSEB

1. Poslovna sposobnost pravnih oseb

Poslovna sposobnost pravne osebe je sposobnost voljnega oblikovanja za doseganje pravnih učinkov. Ker pravna oseba ni sposobna oblikovati volje, je oblikovanje volje vezano na fizične osebe, ki opravljajo funkcijo njenih organov. Organe določa notranja organizacija družbe. Organi nastopajo v imenu družbe in za račun družbe. Poslovna sposobnost pravne osebe se presoja po poslovni sposobnosti posameznikov, ki so pooblaščenici za zastopanje in upravljanje pravne osebe. Za svoje delovanje potrebuje družba:

- upravljanje: nanaša se na medsebojna razmerja med pravno osebo in pooblaščenimi za upravljanje in
- poslovođenje: nanaša se na medsebojna razmerja med pravno osebo in 3. osebami.

2. Deliktna sposobnost pravnih oseb

Pravne osebe same niso deliktne sposobne, vendar pa odgovarjajo za ravnanje oseb, ko te delajo v okviru njene dejavnosti ter za izpolnjevanje svojih pogodbenih obveznosti (147. in 148. člen OZ).

Odgovornost delodajalcev (147. člen)

(1) Za škodo, ki jo povzroči delavec pri delu ali v zvezi z delom tretji osebi, odgovarja pravna ali fizična oseba, pri kateri je delavec delal takrat, ko je bila škoda povzročena, razen če dokaže, da je delavec v danih okoliščinah ravnal tako, kot je bilo treba.

(2) Oškodovanec ima pravico zahtevati povrnitev škode tudi neposredno od delavca, če je ta škodo povzročil namenoma.

(3) Kdor je oškodovancu povrnil škodo, ki jo je povzročil delavec namenoma ali iz hude malomarnosti, ima pravico zahtevati od delavca povrnitev plačanega zneska.

(4) Ta pravica zastara v šestih mesecih od dneva, ko je bila odškodnina plačana.

(5) Določba prvega odstavka tega člena ne posega v pravila o odgovornosti za škodo, ki izvira od nevarne stvari ali nevarne dejavnosti.

Odgovornost pravne osebe za škodo, ki jo povzroči njen organ (148. člen)

(1) Pravna oseba odgovarja za škodo, ki jo njen organ povzroči tretji osebi pri opravljanju ali v zvezi z opravljanjem svojih funkcij.

(2) Če za posamezni primer zakon ne določa kaj drugega, ima pravna oseba pravico zahtevati povrnitev plačanega zneska od tistega, ki je škodo povzročil namenoma ali iz hude malomarnosti.

(3) Ta pravica zastara v šestih mesecih od dneva, ko je bila odškodnina plačana.

3. Odgovornost za obveznosti

Za obveznosti odgovarja primarno pravna oseba z vsem svojim premoženjem. Pri določenih pravnih osebah je določena tudi odgovornost njenih članov.

Identifikacijski elementi pravnih oseb:

- **Ime oz. firma:** Vsaka pravna oseba ima ime, pod katerim nastopa v pravnem prometu. V pravu pravnih oseb velja princip, da načeloma ni možno, da bi enako ime uporabljalo več pravnih oseb.
- **Sedež:** Velja načelo proste izbire sedeža.
- **Matična številka:** Ima enak pomen kot EMŠO pri fizični osebi.

1. KORPORACIJE

Korporacija je zdrženje članov z namenom doseganja skupnega cilja. Za korporacijo je značilno članstvo. Člani odločajo o zadevah, ki so vezane na delovanje korporacije. Članstvo v korporaciji je lahko abstraktno, ni nujno da je individualno članstvo. Danes korporacije prevladujejo – d.d. in d.o.o. sta čisti korporaciji, medtem ko d.n.o. ni čista korporacija.

1.1. DRUŠTVO

V ureditvi društva se prepletajo civilnopravni in upravnopravni elementi. **Društvo** je samostojno in nepridobitno zdrženje, ki ga ustanovitelji, skladno z zakonom, ustanovijo zaradi uresničevanja skupnih interesov. Deluje v interesu članov. Delovanje društva je javno.

Društvo je korporacija, ampak nima gospodarskega značaja. Nastane s sprejemom ustanovitvenega akta, lastnost pravne osebe pa pridobi z vpisom v register društev. Društvo lahko ustanovijo najmanj tri poslovno sposobne fizične osebe oz. pravne osebe. Ima sposobnost nastopanja v pravnem prometu. Društvo ima omejeno pravno sposobnost – ne sme opravljati gospodarskih dejavnosti. Lahko sicer opravlja nekatere dejavnosti z znaki gospodarske dejavnosti, vendar mora biti takšna dejavnost v skladu z interesi društva (primer: športno društvo lahko prodaja članom športno opremo, ne sme pa odpreti okrepčevalnice). Lahko nastopa kot delodajalec (primer: športno društvo ima zaposlene športnike). Imeti mora svoje organe – to so skupščina ali občni zbor članov društva. Večja društva imajo tudi upravni odbor – v tem primeru društvo predstavlja predsednik upravnega odbora.

Premoženje društva je premoženje pravne osebe in ne njenih članov. Velja prepoved delitve premoženja društva med njegovimi člani in popolna ločenost premoženja društva in premoženja članov. To je najbolj očitno ob prenehanju društva – ob likvidaciji društva se preostalo premoženje prenese na društvo, ki opravlja podobno dejavnost, in se ne razdeli med člane. Za ustanovitev društva ni potreben ustanovitveni kapital.

2. USTANOVA

Ustanova je na določen namen vezano premoženje, premoženje odrejeno za poseben namen. Namen ustanove mora biti:

- splošno koristen (če je ustanova ustanovljena za namene na področjih znanosti, kulture, športa, vzgoje in izobraževanja, zdravstva, otroškega, invalidskega in socialnega varstva) ali
- dobrodelen (če je ustanova ustanovljena z namenom pomagati osebam, ki so pomoči potrebne) in
- razmeroma trajen.

Ustanovo lahko ustanovi domača ali tuja fizična ali pravna oseba. Lahko se ustanovi s pravnim poslom med živimi ali pravnim poslom za primer smrti. Ustanova postane pravna oseba, ko organ, pristojen za ustanove, izda soglasje k aktu o ustanovitvi. Akt o ustanovitvi mora vsebovati:

- ime in sedež oziroma prebivališče ustanovitelja,
- ime in sedež ustanove,
- navedbo ustanovitvenega premoženja in njegove vrednosti,
- namen ustanove,
- način in postopek imenovanja članov uprave,
- poimenske člane prve uprave.

Akt o ustanovitvi kot pravni posel med živimi se sestavi v obliki notarskega zapisa. Ustanova se vpiše v evidenco ustanov. Ustanovo upravlja uprava, ki jo sestavljajo najmanj 3 člani. Uprava skrbi za izvajanje namena ustanove, zastopa ustanovo in opravlja druge naloge. Uprava ima predsednika uprave, ki ga izvolijo člani izmed sebe, predsednik predstavlja in zastopa ustanovo. Člani uprave ne morejo biti:

- osebe, ki niso polnoletne ali ki niso poslovno sposobne,
- osebe, zaposlene v ustanovi,
- osebe, ki opravljajo nadzor nad ustanovo.

Prihodki ustanove se ustvarjajo z gospodarjenjem z ustanovitvenim premoženjem, darili, drugimi naklonitvami, prihodki od opravljanja dejavnosti in na druge načine. Uporabljajo se le za izvajanje namena ustanove in za poslovanje ustanove. V ustanovo lahko naklonijo premoženje domače ali tuje fizične ali pravne osebe (donatorji).

Ustanovitveno premoženje se lahko zmanjša, če je to predvideno v aktu o ustanovitvi ali če tako zaradi izjemnega položaja odloči uprava. Odločitev uprave je veljavna, ko da k njej soglasje organ, pristojen za ustanove. Ustanova lahko razpolaga z nepremičnino, če da soglasje organ, pristojen za ustanove.

Ustanova preneha:

- če premoženje ne zadošča za nadaljnja izpolnjevanja namena ustanove,
- če namen ustanove postane nemogoč,
- v drugih primerih, ko organ, pristojen za ustanove, ugotovi, da ni pogojev za nadaljnji obstoj ustanove,
- če je izpolnjen namen, zaradi katerega je bila ustanova ustanovljena.

SKUPNOST (1003. do 1011. člen OZ)

Če pripada kakšna pravica več osebam skupaj, se uporabljajo določbe tega poglavja, če zakon ne določa drugače.

Deleži

- (1) Na pravici, ki je predmet skupnosti, ima v dvomu vsak udeleženec enak delež.
- (2) Vsak udeleženec lahko prosto razpolaga s svojim deležem.
- (3) Če udeleženec prenese svoj delež na drugo osebo, veljajo zanjo tudi sklepi in obveznosti, ki so veljali za prvega udeleženca pred prenosom.
- (4) S predmetom skupnosti kot celoto razpolagajo vsi udeleženci soglasno.

Dolžnost udeležencev

- (1) Udeleženci uporabljajo in uživajo predmet skupnosti in odločajo o skupnih zadevah tako, kot ustreza naravi in namenu predmeta skupnosti in rednemu upravljanju.
- (2) Če udeleženci ne ravnajo v skladu s prvim odstavkom ali se ne morejo sporazumeti o skupnih zadevah, lahko vsak udeleženec zahteva, da sodišče v nepravdnem postopku imenuje upravitelja, ki odloča o skupnih zadevah.

Uporaba in uživanje

- (1) Če je predmet skupnosti razdeljen v naravi, uporablja in uživa vsak udeleženec svoj del, vendar tako, da ne prizadene drugih udeležencev in predmeta kot celote.
- (2) Predmet skupnosti, ki v naravi ni razdeljen in je namenjen vsem udeležencem, uporablja in uživa vsak udeleženec v skladu z namenom predmeta ter tako, da ne škodi sočasni uporabi drugih udeležencev in predmetu kot celoti.
- (3) Pravic udeleženca po prvem in drugem odstavku ni mogoče omejiti brez njegovega soglasja.

Odločanje o skupnih zadevah

- (1) Vsakemu udeležencu pripada tako število glasov, kot ustreza njegovemu deležu.
- (2) Udeleženci skupnosti odločajo z večino glasov o rednem upravljanju, uporabi in uživanju predmeta skupnosti.
- (3) Udeleženci z dvotretjinsko večino lahko odločijo o izboljšanju predmeta skupnosti, o njegovi boljši uporabi ali o ukrepih, ki pomembno povečajo vrednost predmeta. Če bi taka odločitev omejila pravice kakšnega udeleženca ali bi bili stroški za udeležence zelo visoki, se lahko odločitev sprejme le soglasno.

(4) Udeleženci skupnosti se lahko dogovorijo, da bo o zadevah iz drugega odstavka odločal le eden od udeležencev, le nekateri udeleženci ali tretje osebe. Ti udeleženci ali tretje osebe se izvolijo z večino glasov.

(5) Ne glede na drugi odstavek lahko vsak udeleženec opravi, kar je nujno potrebno za to, da se odvrne neposredno grozeča večja škoda na predmetu skupnosti, če takih ukrepov ne storijo udeleženci ali tretje osebe po drugem in četrtem odstavku.

(6) Udeleženci ne morejo zahtevati bistvene spremembe predmeta skupnosti ali o njej odločiti. Taka zahteva ali odločitev se šteje kot zahteva ali odločitev o prenehanju skupnosti.

Stroški skupnosti

(1) Vsak udeleženec je dolžan v sorazmerju s svojim deležem nositi stroške predmeta skupnosti, zlasti stroške vzdrževanja, upravljanja in skupne uporabe.

(2) Vsak udeleženec je dolžan nositi sorazmeren del stroškov, ki nastanejo zaradi odločitve o izboljšanju predmeta skupnosti, o njegovi boljši uporabi ali o ukrepih, ki pomembno povečajo vrednost predmeta.

Zahteva za prenehanje

(1) Vsak udeleženec lahko kadarkoli zahteva, da skupnost preneha. Ta udeleženčeva pravica ne more zastarati.

(2) Udeleženci lahko pravico zahtevati prenehanje skupnosti s sporazumom trajno ali za določen čas izključijo ali določijo odpovedni rok.

(3) Tudi v primerih iz drugega odstavka tega člena je mogoče zahtevati prenehanje skupnosti, če za to obstaja utemeljen razlog.

(4) Prenehanje skupnosti po prvem in tretjem odstavku lahko zahteva tudi upravitelj, ki ga je imenovalo sodišče.

(5) Ne glede na drugi odstavek lahko udeleženci kadarkoli soglasno odločijo, da skupnost preneha.

(6) Skupnost preneha tudi, če udeleženci odsvojijo predmet skupnosti kot celoto ali če predmet skupnosti več ne obstaja.

(7) Z dogovorom ni mogoče omejiti pravice udeleženca ali upravitelje po prvem, tretjem in četrtem odstavku.

Posledice prenehanja

(1) Če je to mogoče, ne da bi bila prizadeta vrednost predmeta skupnosti, se ob prenehanju opravi delitev v naravi.

(2) Če delitev v naravi ni mogoča, se predmet skupnosti proda. Iz izkupička se najprej poravnajo skupne obveznosti nasproti tretjim osebam in udeležencem, ki so take obveznosti poravnali na račun drugih udeležencev. Preostali izkupiček se razdeli med udeležence skupnosti glede na njihove deleže.

(3) Če je predmet skupnosti nepremičnina, se ta proda na javni dražbi.

(4) Pri nakupu po drugem in tretjem odstavku imajo ob enakih pogojih kot tretje osebe prednost eden ali več dosedanjih udeležencev.

(5) Drugi odstavek se smiselno uporablja tudi, če pride do prenehanja skupnosti, ker so udeleženci odsvojili predmet skupnosti kot celoto ali če predmet skupnosti več ne obstaja.

(6) Če prodaja ne uspe skupnost ne preneha.

Ustanovitev družbe

(1) Če to ne nasprotuje zakonu, lahko skupnost preneha tudi tako, da udeleženci sklenejo družbeno pogodbo po določbah tega zakona ali po določbah zakona, ki ureja gospodarske družbe.

(2) Če skupnost preneha po prvem odstavku tega člena, se razdelitev ne opravi, če se vloži v družbo celoten predmet skupnosti.

(3) Udeleženci skupnosti tudi po ustanovitvi družbe odgovarjajo tretjim osebam tako kot pred ustanovitvijo. Z družbeno pogodbo pa lahko drugače uredijo medsebojne obveznosti, ki so nastale v času, ko je obstajala skupnost.

PRAVNI POSLI

Pravni posel je osnovni pojem splošnega dela civilnega prava. Pojavlja se v vseh civilnopravnih panogah, vendar v specifičnih oblikah (oporoka, pogodba, itd.). Na vseh področjih pa veljajo neka splošna določila o pravnem poslu. Glavna značilnost je, da pravni posel nastane na podlagi avtonomne volje strank – z avtonomnim voljnim ravnanjem lahko posameznik oblikuje svoj pravni položaj do tiste meje, ki mu jo kogentne norme še dopuščajo.

S pravnim poslom praviloma ne moremo vplivati na premoženje drugih, niti ne moremo za druge pridobivati pravic in jim nalagati dolžnosti. Izjema je le na področju dednega prava, ko zapustnik poseže v premoženjsko sfero dediča.

Pravni posel je voljno dejanje z namenom ustvariti ali ukiniti pravno razmerje. Bistvo civilnopravnih razmerij je, da gre za razmerja med prirejenimi subjekti, ki svojo voljo lahko usklajujejo. Pogodbeno pravo skuša doseči, da bi stranke upoštevale tudi interese drugih strank pri uveljavljanju svoje volje. Pogodbe pri nas ureja Obligacijski zakonik. Določbe o pogodbah se smiselno uporabljajo za druge pravne posle.

ZGODOVINSKI RAZVOJ CIVILNEGA PRAVA

Najprej se je civilno pravo razvijalo kot običajno pravo, potem pa se je začelo uzakonjati v sistemskih kodifikacijah kot so ODZ, CC, BGB...V času Avstro-ogrske monarhije je na območju Slovenije veljal ODZ. Po 1. svetovni vojni smo v državo SHS prenesli avstrijski ODZ, ki se je uporabljal do leta 1941 – obstajale so sicer težnje po lastni civilni zakonodaji, vendar so druga področja prišla prej na vrsto. Po 2. svetovni vojni je nastala Jugoslavija, ki je vzpostavila načelo diskontinuitete, sprejeli so zakon, s katerim so razveljavili vse predpise, ki so na območju Jugoslavije veljali pred letom 1941, s tem so razveljavili tudi ODZ. Vendar pa zakonu dopuščal uporabo ODZ kot pravnih pravil, če sta bila izpolnjena 2 pogoja:

- če materija ni bila urejena z novimi zakoni,
- če predpis ni bil v nasprotju z novo ureditvijo v Jugoslaviji.

V Jugoslaviji pa je kljub temu ostala ambicija zgraditi svojo civilnopravno zakonodajo - tako je leta 1971 začel veljati Zakon o združenem delu. Leta 1974 je začela veljati nova Ustava, s katero je prišlo do decentralizacije, tako da je velik del zadev, ki jih je prej urejala federacija prešel v zakonodajno pristojnost republik – to velja predvsem za družinsko in dedno pravo, ki sta bolj vezana na nacionalno identiteto in kulturo, ostala področja pa so bila bolj mešana. Obligacijsko in stvarno pravo je še vedno urejala federacija. Tako smo na federalni ravni leta 1978 dobili ZOR in ZTLR. ZOR je urejal tudi splošni del civilnega prava, med drugim tudi pogodbo, kot najbolj pogost pravni posel, pa tudi nekatere materije, ki niso temeljne, ni pa urejal družbene in darilne pogodbe – glede teh pravnih poslov se je pri nas še do leta 2001 uporabljal ODZ.

Po osamosvojitvi Slovenije je bil sprejet predpis, ki je dovoljeval uporabo starih pravnih norm. Poudarili so načelo pravne kontinuitete, saj so se zavedali, da družbi ni mogoče vsiliti novih pravnih norm, ker so norme v družbi vsajene, tradicionalne in ker se pravo počasi razvija, preko sodne prakse. Za vprašanja, ki niso bila urejena z zakonodajo nove države, so se uporabljali stari republiški predpisi. Posvojili smo jugoslovansko zakonodajo in določili datum, do katerega veljajo stari zakoni. Delovna skupina za civilno pravo je sprejela načelno izhodišče, da bo sledila tradiciji ZOR, ker je bil to dober zakon, kompromis med germansko in romansko tradicijo, prijel se je v praksi in ni bil ideološko obarvan. Zato smo obdržali osnovo ZOR in spremenili tisto, kar sta kritizirali teorija in praksa, dodali so, kar je manjkalo. Leta 2001 je bil sprejet OZ, ki temelji na ZOR in ureja večino vprašanj splošnega dela civilnega prava. Leta 2003 je bil prejet SPZ, ki je obsežnejši od ZTLR in ima več sprememb. Danes civilno pravo urejajo SPZ, OZ in stari predpisi družinskega in dednega prava, nimamo pa enotnega civilnega zakonika, ki bi urejal vprašanja splošnega dela civilnega prava.

SESTAVINE PRAVNIH POSLOV

Bistvene sestavine (essentialia negotii): To so tiste sestavine, ki jih mora vsak pravni posel določene vrste vsebovati, da sploh nastane. Gre za predpostavke pravnega posla, pogodba je sklenjena ko se stranki sporazumeta o bistvenih sestavinah.

Naravne sestavine (naturalia negotii): To so sestavine, ki jih pravni posel določene vrste redno vsebuje, ponavadi jih določa kar pravni red in so lahko dispozitivne ali pa kogentne narave. Če so dispozitivne jih stranki lahko z izrecnim dogovorom izključita (npr. jamčevanje za napake).

Slučajne sestavine (accidentalia negotii): To so sestavine, ki veljajo za konkretni pravni posel, za katerega so dogovorjene, ne veljajo na splošno in ne smejo nasprotovati bistvenim sestavinam. Avtonomija namreč daje strankam pravico, da se sporazumeta o slučajnih sestavinah pravnega posla (npr. ara pri prodajni pogodbi, pogoj, rok).

DELITEV PRAVNIH POSLOV

1. GLEDE NA ŠTEVILO UDELEŽENIH STRANK

Odločilno je, koliko izjav volj je potrebno, da bi nastal pravni posel.

Enostranski pravni posli

Pri enostranskih pravnih poslih za nastanek pravnega posla zadošča izjava volje ene same stranke. Volja je lahko izjavljena tudi konkludentno. Primeri enostranskih pravnih poslov so:

- v dednem pravu: oporoka
- v stvarnem pravu: derelikcija (nekdo zavrže stvar), prilastitev
- v obligacijskem pravu: javna obljuba (obljuba nagrade), odstopno upravičenje pri kršitvah obveznosti, izpodbojno upravičenje (napake pri pravnih poslih, ki se izpodbijajo s tožbo)

Pri enostranskih pravnih poslih je zelo pomembno vprašanje obličnosti. Stroga obličnost je določena za:

- menico: menična zaveza je abstraktna, velja četudi ni nobenega razloga,
- oporoko: sestavljena mora biti v eni izmed predpisanih oblik, najenostavnejša oblika je lastnoročna oporoka.

Dvostranski ali večstranski pravni posli

Za nastanek in učinkovanje pravnega posla sta potrebni izjavi volj dveh strank. Izjavi se morata pokrivati – potrebno je soglasje, konsenz volj. Dvostranske pravne posle imenujemo pogodbe.

2. GLEDE NA ČAS IN UČINKE

Pravni posli inter vivos

Ustvarjajo pravne učinke, ki naj se uresničijo, dokler stranke živijo. Določeni pravni posli inter vivos imajo lahko pravne posledice tudi za dediče.

Pravni posli mortis causa

Hočejo zagotoviti pravne učinke, ki naj nastopijo šele po smrti stranke. Oporoka je veljavna že za časa življenja, vendar učinkuje šele po smrti.

3. GLEDE NA PODROČJE UVELJAVLJANJA

Dednopravni so pravni posli, ki urejajo prehod premoženja po zapustnikovi smrti (razpolaganja za primer smrti). Enostranski dednopravni posel je oporoka, večstranski dednopravni posel pa so dednopravne pogodbe. Vse oblike dednopravnih poslov so nujno oblične. Možna so le takšna razpolaganja za primer smrti, kot jih pozna zakon (izjema so volila).

Stvarnopravni so pravni posli ki se nanašajo na ustanovitev, spremembo, prenos ali prenehanje stvarne pravice. Tipičen stvarnopravni posel je tradicija ali izročitev - tradicija ni samostojen pravni posel, vendar velja kot pogoj za pridobitev lastninske pravice. Tradicija sama po sebi ni razlog za prenos lastninske pravice (npr. kupec postane lastnik, ker je bila nanj prenešana lastninska pravica, za kar sta potrebna dva pogoja - titulus: pravni naslov (veljavna pogodba) in animus acquirendi: volja za pridobitev lastninske pravice, ustrezen pridobitveni način).

Obligacijskopravni so pravni posli, ki so usmerjeni na ustanovitev, spremembo, prenos ali prenehanje pogodbenega razmerja. Najbolj tipični obligacijskopravni posli so pogodbe. Učinkujejo samo med dvema strankama, med upnikom in dolžnikom – upnik je samo od dolžnika upravičen zahtevati izpolnitev pogodbe.

Družinskopravni so osebnostni pravni posli, ki se nanašajo na spremembo družinskega položaja. Sklenitev zakonske zveze je tipičen družinskopravni posel (to je strogo obličen pravni posel – obličnost ima funkcijo varovanja javnih interesov in funkcijo varovanja ljudi pred nepremišljeno sklenitvijo zakonske zveze). Oblikovanje družinskopravnih poslov ni predmet dispozitivnosti strank. Ni jih možno sklepati pod pogojem in pogosto celo ne po zastopniku, ker so ponavadi strogo osebno posli. Zelo pomembno je upoštevati načelo enakopravnosti.

4. GLEDE NA PODLAGO

Abstraktni pravni posli

Abstraktni so pravni posli, iz katerih ni razvidna njihova podlaga oz. podlaga ni bistvena. Ob morebitni neuspešnosti abstraktnega pravnega posla se ni možno sklicevati na to, da se njegova podlaga ni uresničila, uresničitev podlage je brez pomena. Primer abstraktnega pravnega posla je pooblastitev – podlage za njo so lahko različne, sama pooblastitev pa je neodvisna od podlage.

Kavzalni pravni posli

Kavzalni so pravni posli, iz katerih je razviden njihov namen oz. je namen bistven, relevanten. Pri morebitni neuspešnosti pravnega posla se je možno sklicevati na to, da se njegov namen ni uresničil. Pri kavzalnih pravnih poslih je podlaga pravnega posla pravno relevantna. Ugovore glede podlage je potrebno upoštevati (primer: prodajalec ne sme zahtevati kupnine, če je pravni posel neveljaven). Primer kavzalnega pravnega posla je tradicija, njen namen je pogodba. Če je pogodba neveljavna, se tradicija ne izvrši.

5. GLEDE NA OBLIKO

Oblični ali formalni pravni posli

Oblični so pravni posli, ki se lahko sklenejo le v določeni predpisani ali dogovorjeni obliki. Pogodbe morajo biti oblične, če:

- tako določa zakon ali
- se stranki posebej dogovorita.

Zakon lahko določa pisno obliko ali celo obliko notarskega zapisa. Primeri strogo obličnih pravnih poslov so: oporoka, menica, sklenitev zakonske zveze, itd.

Funkcije obličnosti:

- obličnost je lahko pogoj za veljavnost pravnega posla (forma ad solemnitatem) – v tem primeru je pravni posel ničen, če je sklenjen v brezoblični obliki,
- obličnost je potrebna za lažje dokazovanje veljavnosti pravnega posla (forma ad probationem) – v tem primeru pravni posel ni neveljaven, če je sklenjen v brezoblični obliki, samo težje ga je dokazati.

Brezoblični ali neformalni pravni posli

Brezoblični so pravni posli, ki niso vezani na nobeno obliko. Večina pravnih poslov je brezobličnih. Ponavadi je pogoj za veljavnost pogodb konsenzualnost, soglasje volj

in ne obličnost. Pogodbe so načeloma brezoblične, razen če zakon določa drugače ali če se stranki posebej dogovorita. Če se stranki dogovorita, da bosta pri sicer brezoblični pogodbi izjavili svojo voljo oblično, je pogodba veljavna samo če je sklenjena v dogovorjeni obliki (zaradi načela pacta sunt servanda).

6. GLEDE NA VSEBINO IN PREDMET

Zavezovalni pravni posli

Z zavezovalnim pravnim poslom se stranka zaveže za določeno ravnanje. Zavezovalni pravni posli so relativne narave, učinkujejo med strankama in značilni za obligacijsko pravo. Ena stranka prevzame neko obveznost (zavezo), druga stranka pa ima neko terjatev. Terjatev je pravica, ki se na novo ustvari z zavezovalnim pravnim poslom. Terjatev ima za posledico nasprotno obveznost, ki je lahko enostranska ali dvostranska, odplačna ali neodplačna.

Razpolagalni pravni posli

Nanašajo se na neko že obstoječo pravico ali razmerje, s katerim upravičenec razpolaga (npr. nanaša se na lastninsko pravico, ki pomeni razpolaganje s stvarjo). Učinkujejo absolutno, zanje je potreba razpolagalna moč, oblast. Zavezujoči pravni posli se realizirajo z razpolagalnimi. Primer: Pri prodajni pogodbi se prodajalec zaveže, da bo določeno stvar prepustil kupcu, kupec pa s tem pridobi terjatev (zavezovalni pravni posel), poleg tega pa prodajalec, ki razpolaga s stvarjo izroči kupcu stvar v razpolaganje (razpolagalni pravni posel).

7. GLEDE NA ODPLAČNOST

Odplačni (onerozni) pravni posli

Odplačni so pravni posli, kjer lahko stranka za svoje ravnanje po splošnem pojmovanju pričakuje povračilno dajatev druge stranke. Pri nekaterih pravnih poslih je druga stranka upravičena pričakovati protidajatev.

Neodplačni (lukrativni) pravni posli

Neodplačni so pravni posli, pri katerih stranka za svoje ravnanje ne more pričakovati povračilne dajatve. Pravni posel je lahko neodplačen in kljub temu dvostransko zavezujoč.

8. OSTALE DELITVE

Akcesorni pravni posli so tisti pravni posli, ki so odvisni od glavnega pravnega posla in delijo njegovo usodo (npr. pogodba o ari).

Aleatorni pravni posli (kup nade) je pravni posel na srečo. Pri njih je izpolnitev ene ali obeh strank odvisna od nekega naključja. Ne glede na to, ali se to naključje uresniči ali ne, pravni posel velja. Primer: Kupim srečko športne loterije. Če s srečko nič ne zadanem, ne morem zahtevati, da mi prodajalec vrne vrednost srečke.

Komutativni pravni posli so pravni posli, pri katerih sta dajatvi strank znani in sigurni (npr. kupoprodajna pogodba).

IZJAVA VOLJE

Definicija: Volja za sklenitev pogodbe se lahko izjavi z besedami, običajnimi znaki ali s konkludentnimi dejanji (18/1). Izjava volje mora biti svobodna in resna (18/2).

Volja je notranji, psihološki pojav, ki učinkuje šele, ko je izjavljena navzven. Izjava volje je sredstvo s katerim naredimo svojo voljo navzven razvidno, pravno spoznavno in upoštevano. Podlaga za sklenitev pravnega posla je izjava volje, ki temelji na avtonomiji strank. Da bi pravni posel nastal, mora biti izjava volje učinkovita in ne sme imeti napak. Zaradi napak volje je pravni posel izpodbojen. Izjava volje je neučinkovita tudi, če pride do nesporazuma med strankama – pogodba ni sklenjena (16. člen OZ).

Pravo nekatera dejanja smatra kot izjavo volje in nanje veže pravne učinke – gre za t.i. **konkludentna dejanja**. Potrebno je vedeti, kaj določeno dejanje pomeni v nekem okolju (npr. v Bolgariji prikimavanje pomeni ne). Če pa nekdo izjavi, da z dejanjem, ki bi redoma pripeljala do določene pravne posledice, te posledice ni hotel, pride do kolizije domnevane in dejanske volje. Do nje pride največkrat pri t.i. dejanskih pogodbenih razmerjih, kjer se zahteva po volji izniči.

Za učinkovitost izjave je pomembna tudi njena **dospelost**. Ta praviloma ne predstavlja problema med prisotnima strankama, problem pa se pojavi, kdaj izjava volje začne učinkovati, če je dana na daljavo. Poznamo 4 teorije:

1. Oddajna teorija

Ta teorija pravi, da izjava volje učinkuje, ko je oddana na pošto (mailbox rule). Ščiti akceptanta. Značilna je za anglosaški sistem.

2. Prejemna teorija

Ta teorija pravi, da izjava volje učinkuje, ko nasprotna stranka izjavo prejme (ko akcept pride do oferenta). To teorijo sprejema tudi OZ (21. člen).

3. Informacijska teorija

Ta teorija pravi, da izjava volje učinkuje, ko se nasprotna stranka z njo seznanila.

4. Kreacijska teorija

Ta teorija pravi, da je soglasje na daljavo doseženo, ko se je naslovnik strinjal s ponudbo (to dejstvo pa je težko dognati).

Glavna razlika med oddajno in prejemno teorijo je razlika v riziku poštnega teka. Po oddajni teoriji je stranka zavezana, čeprav nasprotna stranka pisma nikoli ne dobi, pri prejemni teoriji pa pravni posel ni sklenjen, če pismo ne prispe.

Izjava volje lahko učinkuje tudi takoj, ko je objavljena, npr. pri javni obljubi nagrade. Pri njej nekdo prek medija izjavi voljo, da bo za neko prosti storitev dal nagrado. Izjava volje pa je lahko nekaj časa tudi brez učinka. Tako je izjava volje v oporoki veljavna šele z oporočnikovo smrtjo.

Pri izjavljanju volje lahko pride tudi do **nesporazuma** (disensa). **Disens** je pomanjkanje soglasja dveh za izjavo volje o sklenitvi pogodbe glede bistvenih elementov pogodbe. Potrebno ga je ločiti od zmote.

Kadar sta stranki prepričani, da se strinjata, dejansko pa je med njima nesporazum o

- **naravi pogodbe** (ali gre za prodajno ali darilno pogodbo) ali
- **podlagi** (ali gre za odplačni ali neodplačni pravni posel) ali
- **predmetu obveznosti** (napačna označba parcelne ali vložne številke pri prometu z nepremičnino), se šteje, da pogodba ni bila sklenjena (16. člen OZ).

Ločimo:

- **prikriti disens**: pri njem gre za to, da ena stranka izjavi in misli eno, druga stranka pa to razume drugače, in
- **odkriti (odprti) disens**.

RAZLAGA IZJAVE VOLJE

Vsako izjavo volje je potrebno razlagati, vrednotiti. Glede razlage volje velja načelo: v jasnih primerih razlaga ni potrebna, če je razlaga enopomenska, potem ni potrebna (in claris non fit interpretatio). Kadar pa izjava volje ni enopomenska, lahko pride do neskladja med izjavo in voljo. Naloga civilnega prava je izravnati ta neskladja. Neskladje se presoja po kriteriju dobre vere in poštenja. Neskladnosti med izjavo in voljo se rešujejo na naslednje načine:

1. Teorija volje

Ta teorija pravi, da je volja gibalo pravnega posla, zato je samo volja relevantna ne glede na to, kaj je stranka izjavila. Tisti, ki trdi, da izjava ni izraz resnične volje, mora to dokazati. Če je dokazano, da izjava ni izraz resnične volje, izjava ne ustvarja nameravanega učinka. Na to načelo se ne more sklicevati stranka, ki zavestno izjavi nekaj, česar noče (mentalna rezervacija).

2. Teorija izjave

Ta teorija pravi, da je volja je sicer bistvena za nastanek pravnega posla, vendar je relevantna samo takrat kadar je izjavljena. Treba je upoštevati samo tisto, kar izjavitelj izjavi. Ni mogoče upoštevati, da izjavitelj v resnici hoče kaj drugega, kot je izjavil – treba je varovati tudi interes prejemnika, ki je sprejel izjavo izjavitelja, misleč, da gre za resnično voljo. Za oblične pravne posle velja teorija izjave.

3. Teorija zaupanja

Izraz resnične volje so tiste strankine izjave, ki jih nasprotna stranka sprejme ali bi jih lahko sprejela za izraz resnične volje, čeprav morda v resnici ne izražajo resnične volje.

Razlaga izjave volje ima 2 funkciji in sicer:

- **način emanacije (razširjanja) volje** (je sredstvo s katerim se navzven spoznavno pokaže izjaviteljeva volja) ter
- **interpretacija volje** s stališča tistega, ki jo izjavi (uravnoteži konfliktnost razmerij med udeleženci pravnega posla).

Objektivizacija razlage (normativna razlaga)

Če je izjaviteljevo in prejemnikovo razumevanje izjave volje različno, je treba izjavi volje dati nek objektivni pomen, tak pomen, kot ga ima običajno, normalno. Treba je upoštevati kaj je izjavil izjavitelj, kaj je razumel prejemnik in kakšna je objektivna razlaga. Pri objektivizaciji razlage moramo upoštevati:

- načelo skrbnosti ter dobre vere in poštenja: prejemnik se ne sme zanesti samo na besedni pomen izjave, ampak mora poskusiti ugotoviti, kaj je izjavitelj želel izjaviti, tudi izjavitelj se mora vprašati kako bi prejemnik razumel njegovo izjavo – neskrbnost stranke povzroči odškodninsko odgovornost
- načelo enakopravnosti: če je pogodba sklenjena pod splošnimi pogoji poslovanja je treba nejasne določbe razlagati v korist šibkejše stranke
- načelo ekvivalence: nejasna določila o neodplačnih poslih so v korist dolžnika, nejasna določila o odplačnih poslih so v korist upnika
- splošni jezikovni pomen: kaj pomeni izjava po jezikovni razlagi, kakšen je besedni pomen
- poslovni in prometni običaji: izjava mora biti v skladu z običaji, ki veljajo na določenem pravnem področju
- kako bi izjavo razumel povprečen prejemnik: izjava mora biti takšna, da jo razume povprečen človek, do nesporazuma lahko pride, ker stranki prihajata iz strokovnih krogov
- določene rizike pripišemo eni od strank: nekatere stranke nosijo riziko, čeprav so bile skrbne (nekdo zamenja jedilne liste v gostilni, cene so občutno nižje, gostilničar nosi riziko čeprav ni bil neskrben)
- okoliščine v katerih je bila izjava dana: v določenih okoliščinah imajo nekatere izjave poseben pomen (mahanje na dražbi pomeni izjavo volje, mahanje prijatelju na dražbi pa ne)
- komu je bila izjava namenjena: ali je izjava naslovljena na eno ali več oseb, na določen ali nedoločen krog oseb
- za kakšno vrsto pravnega posla je bila dana izjava: v različnih pravnih poslih imajo izjave različne pomene

Če iz vseh navedenih kriterijev izjavi ne moremo pripisati pomena, pravni posel ne nastane.

Materialna razlaga

O materialni razlagi govorimo, kadar pomen izjave volje določa pravni red. Včasih zakon določa kako se razume izjava volje. Zakon določa, da se v posebnih okoliščinah volja izraža drugače (razstavljanje blaga z označitvijo cene se šteje za ponudbo). Izjava volje mora biti svobodna in resna, izrazi z besedami, običajnimi znaki in konkludentnimi dejanji.

Dopolnilna razlaga

To je zakonska razlaga nekaterih vprašanj, na katere stranki pri sklepanju pravnega posla ne mislita in morajo biti urejena (npr. stranki se nista ničesar dogovorili za primer zamude, zato se uporabijo določila iz OZ). Uporabi pa se tudi v primeru, če

stranki dispozitivno določena zakonska pravila s pogodbo (pravilno) črtata, pa je prišlo do nesporazuma – razlaga se zopet opre na sam zakon.

NEZAVESTNA (NEZAVEDNA) IZJAVA VOLJE

Pri nezavestni izjavi volje se stranka ne zaveda da izjavlja voljo, niti ni imela namena izjaviti volje. Postavlja se vprašanje ali je nezavestna izjava volje upoštevana - praviloma se mora izjavitelj zavedati smisla in pomena svojega ravnanja. Vendar pa pravna posledica nastopi tudi, če prejemnik razume izjaviteljevo ravnanje kot njemu namenjena izjavo. Izjavitelju se pripisuje zavestnost ravnanja, kadar bi ob zadostni skrbnosti mogel spoznati, da lahko drugi njegovo ravnanje razume kot izjavo volje (v tem primeru ima izjavitelj možnost izpodbijanja zaradi zmote).

MOLK KOT IZJAVA VOLJE

Vprašanje je ali na molk kot izjavo volje interpretirano kot strinjanje ali kot nestrinjanje? V rimskem pravu je obstajalo pravilo: kdor molči, ko bi mogel in moral govoriti, se zdi, da pritrjuje (qui tacet, ubi loqui potuit et debuit, consentire videtur) – to načelo danes ne velja več.

Vprašanje molka je urejeno tudi OZ – 30.člen: če naslovnik molči, to ne pomeni, da sprejema ponudbo (lahko celo pomeni, da se ne strinja). Molk naslovnika ali kakšna njegova druga opustitev ne more veljati za sprejem ponudbe (če dobimo na dom ponudbo in nanjo ne odgovorimo, ponudnik ne more uveljavljati molka kot sprejem ponudbe – obstajajo pa izjeme).

Izjema: če je naslovnik glede določenega blaga v stalni poslovni zvezi s ponudnikom, se šteje, da je sprejel ponudbo, ki se nanaša na takšno blago, če je ni takoj ali v danem roku zavrnil (naročniki dela so prejeli obvestilo, da so naročeni tudi na Nedelo, če ponudbe ne zavrnejo – zaradi stalne poslovne zveze naročništva).

Molk torej sam po sebi ni konsenz in ne šteje za soglasje, razen v izjemnih okoliščinah in pogojih. Poznamo t.i. **normirani molk** – zakon določi da molk pomeni določeno ravnanje. Primer: Od tistega, ki je upravičen izpodbijati pogodbo se lahko zahteva, da naj se v določenem roku izjavi, ali bo izpodbijal ali ne – ker izpodbojnost pomeni negotovost za nasprotno stranko. Če tisti, ki je upravičen izpodbijati v določene roku ne izjavi o izpodbijanju, če molči, je pogodba razveljavljena.

Od molka, kjer je subjekt popolnoma pasiven, je potrebno ločiti **konkludentna dejanja**, kjer oseba ravna v določeni smeri. Pri konkludentnih dejanjih ni izjave volje, ampak je ravnanje takšno, da je mogoče iz njega zanesljivo sklepati o izjavi volje, o tem da je volja svobodna in resna (bankomat – izjava volje za dvig denarja). V takem primeru se konkludentnim dejanjem pripiše izjava volje (čeprav dejansko ni bila izjavljena). Pri njih je treba ravnati v dobri veri in poštenju.

NEDOLOČNA IZJAVA VOLJE

Včasih se zgodi, da z nobeno od razlag ne moremo pripisati nikakršnega pomena izjavi – taka izjava je nedoločna izjava volje in ji ne pripisujemo nikakršnega pomena, vsebine. Taka izjava volje nima pravnih učinkov, posledica pa je, da pravni posel ne nastane, ker ni soglasja med strankama.

PREDPOSTAVKE ZA VELJAVNOST PRAVNIH POSLOV

Če hočemo, da je pogodba veljavna, morajo biti izpolnjene nekatere predpostavke vse predpostavke nimajo enakega pomena ali teže – to se kaže v sankcijah (ali pogodba postane nična ali izpodbojna). Predpostavke veljavnosti pravnih poslov:

1. poslovna sposobnost,
2. svobodna in resna volja,
3. dopusten in možen predmet,
4. dopustna in možna podlaga (causa),
5. obličnost.

SVOBODNA IN RESNA VOLJA

Za veljavnost pravnega posla mora biti izjavljena ustrezna volja, ki mora biti svobodna in resna (18. člen OZ). Pri izjavljanju volje lahko pride do napak volje:

- nezavestno (nezavedno) nesoglasje: zmota, sila ali grožnja, strah in prevara,
- zavestno nesoglasje: mentalna rezervacija, izjavi v šali, igri, na gledališčem odru, pri pouku postavljeni primeri in simulirani pravni posli.

NEZAVESTNO NESOGLASJE IZJAVE IN VOLJE

1. Zmota

Zmota je osrednja napake volje. **Zmota** je napačna predstava o določeni okoliščini, ki jo ima stranka, pa ne ustreza resničnosti. Zaradi te napačne predstave, stranka sklene pravni posel (sicer ga ne bi). Zaradi zmote stranka izjavi nekaj, česar noče. Zmota postane pravno relevantna, ko stranka uveljavi svojo voljo na podlagi napačne predstave.

Stranka, ki je v zmoti lahko zahteva razveljavitev pogodbe (izpodbojnost). Če uspe razveljaviti pravni posel, ta preneha veljati ex tunc. OZ določa, da je pravno relevantna in izpodbojna samo tista zmota, ki je **bistvena** in **opravičljiva**. Zmota je **opravičljiva** takrat, ko se stranki ne more očitati nikakršna malomarnost, da je prišla v zmoto. Zmota je **bistvena**, če se nanaša na:

- bistvene lastnosti predmeta (**zmota v objektu**),
- osebo, s katero se sklepa pogodba (**zmota v osebi, zmota o identiteti osebe, zmota o lastnostih osebe**),
- okoliščine, ki se po običajih v prometu ali po namenu strank štejejo za odločilne, ker sicer stranka, ki je v zmoti, take pogodbe ne bi sklenila (**zmota o okoliščinah, zmota o podlagi pravnega posla**).

Zmota o pravnih posledicah ni bistvena in ni pravno relevantna. **Zmota v nagibu** je zmota o razlogu, ki je navedel stranko, da sklene pravni posel, pa ta razlog (po volji strank ali glede na naravo pogodbe) ni hkrati element pogodbenega razmerja. Je

izjema od pravila bistvene zmote: pri **neodplačni pogodbi** se šteje za bistveno zmoto tudi zmota v nagibu, ki je bil odločilen za prevzem obveznosti (47. člen OZ).

Kriterij (ne)opravičljivosti zmote:

- zmota je neopravičljiva, če bi stranka morala ali mogla vedeti, da je v zmoti,
- stranka, ki je v zmoti, ne more zahtevati razveljavitve pogodbe, če pri njeni sklenitvi ni ravnala s skrbnostjo, ki se zahteva v pravnem prometu (skrbnost je ravnanje, ki ga pričakujemo od normalnega, povprečnega človeka).

Če je pogodba zaradi zmote razveljavljena, ima druga stranka pravico zahtevati povrnitev škode, ki ji je zaradi razveljavitve nastala, ne glede na to, da stranka, ki je bila v zmoti, za svojo zmoto ni kriva (s tem določilom se uveljavlja objektivna odškodninska odgovornost).

Stranka, ki je v zmoti, se ne more nanjo sklicevati, če je druga stranka pripravljena izpolniti pogodbo tako, kot da zmote ni bilo – težimo k tem, da pravni posel ostane v veljavi, če je le mogoče (favor contracti) – načelo afirmacije pravnega posla.

2. Sila ali grožnja (vis ac metus)

Stranka sklene pravni posel zaradi strahu, ki ga je povzročil sopogodbenu ali tretja oseba s silo ali grožnjo. Stranka, ki sklene pogodbo pod vplivom sile ali grožnje, lahko zahteva razveljavitve pogodbe (**izpodbojnost**).

Izpolnjena morata biti 2 elementa:

- utemeljen strah in
- nedopustna grožnja.

Če gre za uporabo absolutne sile, stranka s svojo voljo sploh ne more sodelovati (ena stranka drugi s silo vodi roko pri podpisu pogodbe) – v takšnem primeru je pravni posel ničn, ker volje sploh ni bilo (OZ tega ne ureja).

Problem nastane, če stranka pod vplivom sile oblikuje svojo voljo in jo izrazi – v tem primeru gre za napako volje (volja ni svobodna – 18.člen OZ). **Strah je utemeljen**, če grozi resna nevarnost življenju, telesni ali drugi pomembni dobrini pogodbene stranke ali koga drugega. Merilo za utemeljen strah je objektivno, vendar je treba upoštevati konkretno situacijo (komu je zagroženo, trdni ali šibki osebi, na kakšen način je bilo zagroženo, itd.). **Grožnja** mora biti **protipravna**, sama grožnja kot taka ni nedopustna. **Nedopustno** je grožnjo uporabiti kot:

- sredstvo za sklenitev pravnega posla,
- sredstvo prisile,
- nedopustna je grožnja, ki povzroči strah.

Grožnje, ki so usmerjene v pravnoposlovne situacije ali v uveljavitev neke pravice so dopustne (npr. grožnja s tožbo). Vendar pa more biti med tem sredstvom in ciljem notranja povezava (npr. A želi nazaj od B-ja svojo stvar, in mu zagrozi, da če mu ne bo vrnil stvari, da ga bo prijavil zaradi utaje davkov – grožnja je sicer v skladu s pravom, ni pa notranje povezave; zagroziti bi mu moral npr. s tožbo).

3. Prevara (fraus)

Prevara pomeni, da ena stranka povzroči zmoto pri drugi stranki ali jo drži v zmoti z namenom, da bi jo tako napeljala k sklenitvi pogodbe – ni nujno, da je zmota bistvena. Prevara je aktivno (povzročitev zmote) ali pasivno ravnanje (držanje v zmoti, molk). Če druga stranka zaradi prevare sklene pravni posel, ima pravico zahtevati razveljavitev pogodbe (izpodbojnost). Stranka, ki je v prevari sklenila pogodbo, ima pravico zahtevati povrnitev nastale škode. Prevara, ki jo stori tretja oseba vpliva na pogodbo samo, če je druga pogodbeni stranka ob sklenitvi pogodbe zanj vedela ali bi morala vedeti. Neodplačna pogodba pa se lahko razveljavi tudi, če je prevaro storil kdo tretji, ne glede na to, ali je druga pogodbeni stranka ob sklenitvi pogodbe zanj vedela ali bi bila morala vedeti.

Pri prevari gre za zmoto, ki je nastala zaradi naklepnega ravnanja (ne gre za prevaro, če je do nje prišlo zaradi malomarnosti) sopogodbjenika ali tretje osebe.

Prevara predstavlja ravnanje, s katerim se nekoga spravi v zmoto, da bi ta sklenil pravni posel. Med naklepnim ravnanjem stranke in zmoto mora biti podana vzročna zveza. Ker do nje pride s krivdnim ravnanjem, se strožje obravnava. Ni razlike med bistveno in nebistveno zmoto, upošteva se vsaka zmota, ker je povzročena krivdno. Ker predstavlja prevara nedopustno krivdno ravnanje, stranka ob takem ravnanju odgovarja tudi za povračilo škode.

ZAVESTNO NESOGLASJE IZJAVE IN VOLJE

1. Simulirani (navidezni) pravni posli (50. člen OZ)

Obe stranki izjavita, da hočeta skleniti pravni posel, vendar v resnici tega pravnega posla nočeta skleniti. Obe stranki se zavedata, da s svojima izjavama ne izražata resnične volje. Ponavadi se pod simuliranim pravnim poslom se skriva drug, prikrit (disimuliran) pravni posel, ki ga stranki hočeta skleniti, vendar zanj ne izjavita potrebne poslovne volje. Primer: A daruje B-ju nepremičnino, sklene pa se prodajna pogodba – gre za izogibanje davčnim obveznostim.

Simulirani pravni posli nimajo pravnega učinka med strankama (so **nični**). Če simulirana pogodba prikriva kakšno drugo pogodbo, velja ta pogodba, če so izpolnjeni pogoji za njeno veljavnost.

2. Mentalna rezervacija (miselni pridržek)

Stranka zavestno izjavi nekaj drugega, kot zares hoče, ne da bi to povedala drugi stranki (npr. nekdo izjavi: stvar ti bom vrnil – zraven pa si misli: ob svetem nikoli). Mentalna rezervacija ne more biti pravno upoštevana (stvar mora vrniti), upošteva se izjava, kot da rezervacije sploh ne bi bilo.

3. Izjave v šali, v igri, na gledališkem odru ter pri pouku postavljeni primeri

Volja izjavljena v šali, v igri na gledališkem odru, pri pouku ne ustvarja rednih pravnih učinkov. Stranka bi morala ali mogla spoznati, da taka izjava ni bila resno mišljena, saj je to splošno znano. Take izjave je treba razlagati v kontekstu celote in

dejanskega stanja. Če stranka brez svoje krivde ne spozna šale, pravni posel kljub temu ne velja, vendar lahko stranka, ki je izjavo prejela, zahteva odškodnino od stranke, ki je izjavo podala.

NEZMOŽNOST IZPLONITVE

Osnovno načelo pogodbenega razmerja in tudi prava nasploh je *pacta sunt servanda*. Če pogodbe ni mogoče izpolniti iz objektivnih razlogov, **obveznost ugasne**, če pa je obveznost nemogoče izpolniti po krivdi ene stranke, postane ta stranka **odškodninsko odgovorna**.

Možne pa so tudi situacije, ko je pogodbo sicer možno izpolniti, vendar pa je nastala bistvena neekvivalenca ali pa izpolnitev nima več prvotnega smisla. Splošne uzance so sprejele **klavzulo o spremenjenih razmerah (rebus sic stantibus)**, ki jo je upošteval tudi ZOR, sedaj pa jo upošteva tudi OZ (112. člen): Če nastanejo po sklenitvi pogodbe okoliščine, ki otežujejo izpolnitev obveznosti ene stranke, ali če se zaradi njih ne da doseči namena pogodbe, v obeh primerih pa v tolikšni meri, da pogodba očitno ne ustreza več pričakovanjem pogodbenih strank in bi bilo po splošnem mnenju nepravilno ohraniti jo v veljavi takšno, kakršna je, lahko stranka, ki ji je izpolnitev obveznosti otežena, oziroma stranka, ki zaradi spremenjenih okoliščin ne more uresničiti namena pogodbe, zahteva **razvezo pogodbe**.

MOŽNOST IN DOPUSTNOST PREDMETA IN PODLAGE

Predmet

Predmet obveznosti je v tem, da nekdo nekaj da, stori, opusti ali trpi. Predmet mora biti:

- mogoč: lahko je na začetku nemogoč in kasneje postane mogoč,
- dopusten: v skladu z ustavo, prisilnimi predpisi in moralnimi načeli,
- določen ali določljiv: predmet obveznosti je določljiv, če vsebuje pogodba podatke, s katerimi ga je mogoče določiti ali če sta stranki preustili nekemu tretjemu, naj ga določi.

Pogodba je **nična**, če je predmet obveznosti nemogoč, nedopusten, nedoločen ali nedoločljiv

Podlaga (causa)

Causa (namen, smoter) je razlog, zaradi katerega se je stranka odločila za pravni posel, je pogodbeni temelj. Domneva se, da ima obveznost *causa*, čeprav ta ni izražena. Ko stranki sklepata pogodbo morata poznati *causa*. *Causa* mora biti:

- mogoča: mora obstajati
- dopustna: v skladu z ustavo, s prisilnimi predpisi in moralnimi načeli

Pogodba je **nična** če *causa* ni ali nedopustna. Pri *causi* se moramo vprašati zakaj se je stranka zavezala (po ekonomski teoriji je razlog za zavezo nasprotna zaveza). *Causa* nam pomaga razumeti pogodbo v končni, izpolnitveni fazi.

Včasih jo je težko ločiti od nagiba (razlika med njima je, da je *causa* pravno upoštevna nagib pa ne, razen izjemoma). Zaradi varnosti pravnega prometa se nagib ne upošteva in ne vpliva na nastanek pravnega posla – izjema je, če je nagib

postavljen kot pogoj, potem je pravni posel sklenjen pod določenim nagibom. Glej tudi 40. člen OZ.

MOŽNOST PREDMETA IN PODLAGE

Nemožen je lahko predmet ali causa. Temeljno pravilo glede možnosti je, da nemogoč pravni posel ne ustvarja nobenih učinkov (impossibilium nulla obligatio est – posledica nemožnosti je ničnost).

Kako sankcionirati stranko, ki ve, da se zavezuje za nekaj, kar je nemogoče izpolniti? Takšna stranka odškodninsko odgovarja drugi stranki za škodo, ki je nastala zaradi neizpolnitve pogodbe.

Pogodba je nična, če je nemožnost trajna, če je nemogoče da bi predmet ali podlaga postala naknadno možna. Pogodba je nična, če je *nemožnost absolutna*, to pomeni, da obveznosti ne more izpolniti nihče, če je *nemožnost relativna pogodba ni nična*, ker obveznosti ne more izpolniti samo stranka, ki se je zanjo zavezala. Pogodba je nična, če je nemožnost začetna, naknadna nemožnost ne šteje kot razlog za neobstoj pogodbe. Primer: Veljavna je oporoka, katere predmet dedovanja postane naknadno nemogoč – hiša se podre zaradi naravne nesreče.

Če pogodbeni stranka povzroči nemožnost predmeta ali podlage, je obveznost vseeno dolžna izpolniti. Če obveznosti ni možno izpolniti, je stranka dolžna povrniti škodo – glede tega sta 2 možnosti:

- pogodba *ostane v veljavi* in se plača denarno nadomestilo,
- pogodba *ne ostane v veljavi*, povrne se nastala škoda.

Če ima prizadeta stranka interes, da pogodba ostane v veljavi, lahko izbere tisto možnost, ki ji ustreza.

DOPUSTNOST PREDMETA IN PODLAGE

Nedopusten je lahko predmet ali causa. Nedopustno je tisto, kar je v nasprotju z ustavo, prisilnimi predpisi ali moralnimi načeli. Civilno pravo nedopustnost pojmuje širše kot ostale panoge – nedopustno ni samo tisto, kar je izrecno prepovedano, ampak je nedopustno tudi ravnanje, ki nasprotuje javnemu redu, pravnemu redu ali morali.

Pravni posli v nasprotju z moralo

Morala je sistem vrednot, ki jih vzpostavi neka družba in jih člani sprejemajo. Morala in pravo se v veliki meri prekrivata – kar je moralno je pravno oz. kar je nemoralno je protipravno. Pravo lahko vpliva na moralna pojmovanja ljudi, ne more pa vsiliti morale članom družbe. Pojmovanje morale se v času in prostoru spreminja, kar vpliva tudi na pravo. Posledice kršitve morale so ničnost in druge sankcije.

OBLIČNOST

Obličnost je predpostavka pravnega posla samo izjemoma:

- če tako *določa zakon*,

- če se stranki tako dogovorita – dogovor je enako zavezujoč kot zakon (v takem primeru pogodba mora biti sklenjena v dogovorjeni ali predpisani obliki, sicer je pravni posel **ničen**).

OZ poudarja **načelo konsenzualnosti**, ki pravi, da je pogodba sklenjena, ko se pogodbeni stranki sporazumeta o njenih bistvenih sestavinah (to pomeni, da pravni posli načeloma učinkujejo s konsenzom, zato se ne zahteva obličnosti). Posebna oblika je ponavadi namenjena samo lažjemu dokazovanju (forma ad probationem) – če obličnosti pri posameznih pravnih poslih ni, je dokazovanje težje, vendar odsotnost oblike ne vpliva na veljavnost.

Oblike za sklepanje posameznih pravnih poslov:

- dogovorna oblika: pogodba je sklenjena v taki obliki, kot se dogovorita pogodbeni stranki,
- realna pogodba: posel je sklenjen, ko vsaj ena stranka izpolni svojo obveznost, nastanejo z izpolnitvijo (darilna pogodba, pogodba o ari, nadomestna pogodba – takih pogodb je vedno manj),
- pisna pogodba: pogodba mora biti sklenjena v pisni obliki, če je to izrecno določeno zaradi lažjega dokazovanja,
- notarska pogodba: pri sklepanju pogodbe sodeluje notar, obličnost je zagotovljena v obliki notarskega zapisa.

Koga ščiti obličnost in kakšna je sankcija:

- ščiti javni interes: v tem primeru sankcija za kršitev obličnosti izhaja iz zakona, ex lege – sankcija je ničnost
- ščiti interes strank: v tem primeru sankcija za kršitev obličnosti ni posebej določena, sankcijo ugotavljamo z analizo primera – sankcija je izpodbojnost

Pri uporabi obličnosti je pomembno razlikovanje med abstraktnimi in kavzalnimi pravnimi posli:

- pri abstraktnih pravnih poslih se zavezanec ne more sklicevati na nobeno podlago, zato je obličnost predpisana kot dodatna varovalka (primer: vrednostni papir pri menici),
- pri kavzalnih pravnih poslih imamo podlago, zato ne potrebujemo dodatnih varovalk.

TEORIJA REALIZACIJE

Ta teorija je zajeta v 58. členu OZ: pogodba, za katero se zahteva pisna oblika je veljavna, čeprav ni bila sklenjena v tej obliki, če sta pogodbeni stranki v celoti ali pretežno izpolnili obveznosti, ki so iz nje nastale, razen če iz namena, za katerega je bila pisna oblika predpisana, očitno ne izhaja kaj drugega.

Ta določba korigira togost določbe 55. člena, ki pravi, da je pogodba nična če ni sklenjena v predpisani ali dogovorjeni obliki – ugotovili so, da toge norme lahko pripeljejo do nepravilnosti.

Primer: Prodajalec je s kupcem sklenil pogodbo o prodaji nepremičnine, ki je bila nična. Po določenem času je prodajalec tožil kupca – kupec je moral vrniti nepremičnino, prodajalec pa kupnino – problem je bil, ker se je to dogajalo v času velike inflacije in je kupnina bistveno izgubila na vrednosti, zato so ljudje začeli to izrabljati – sodišče je po zakonu moralo ugoditi zahtevkom, zato so začelo razmišljati, kako ta trend preprečiti.

Najprej so uporabljali ODZ, ki je določal, da so pravni posli, ki kršijo obličnostna pravila (niso sklenjeni v predpisani obliki) naturalno veljavni (to pomeni da takega pravnega posla ni mogoče iztožiti), potem pa so se začeli sklicevati na načela dobre vere in poštenja in razvila se je teorija realizacije.

NEVELJAVNI PRAVNI POSLI (CIVILNOPRAVNE SANKCIJE)

Pri nas je uzakonjena dihotomija sankcij za neveljavne pravne posle (to pomeni, da poznamo dve vrsti sankcij za neveljavne pravne posle):

- **izpodbojnost**: sankcija za varstvo interesov strank,
- **ničnost**: sankcija za varstvo javnih interesov.

Velja pravilo, da naj bo sankcija, ki povzroči neveljavnost pravnih poslov ultima ratio (skrajno sredstvo).

Vprašanje neobstoječih pravnih poslov

V teoriji se pojavlja zahteva o trodelbi pravnih poslov:

- nični pravni posli,
- izpodbojni pravni posli,
- neobstoječi pravni posli.

Neobstoječi so pravni posli, pri katerih ne pride do pravno relevantne izjave volje, zato pravni posel ne nastane. Tudi v našem zakonu se pojavljajo razlike v formulaciji zakonskega besedila – pojavljajo se različni izrazi (ničnost, izpodbojnost, neobstoj), ampak večinoma gre za nedoslednost zakonodajalca – neobstoj dejansko pomeni ničnost. Naša zakonodaja ne obravnava neobstoječih pravnih poslov, ker po tem ni potrebe. Bistvenih razlik med neobstoječimi in ničnimi pravnimi posli namreč ni.

Problem pa je pri razlikovanju neobstoječih in izpodbojnih pravnih poslov. Kaj se zgodi, če poslovno nesposobna oseba sklene pogodbo – gre za hudo napako pravnega posla. Praksa pravi da gre v tem primeru za ničnost, teorija pa pravi, da ne gre za ničnost, ampak da gre za neobstoječ pravni posel. Z vprašanjem pravnih poslov, ki jih sklene poslovno nesposobna oseba se je ukvarjalo Vrhovno sodišče, ki je sledilo teoriji – pravni posel, ki ga sklene poslovno nesposobna oseba, sploh ne nastane, je neobstoječ. Pravni posel ni ničen niti izpodbojen, ampak je neobstoječ, ker ni soglasja, ki je podlaga za nastanek pravnega posla – soglasja ni, ker poslovno nesposobna oseba ni sposobna izraziti ustrezne, pravno relevantne volje. Zato je počasi tudi praksa začela priznavati neobstoječe pravne posle, predvsem pri poslovno nesposobnih osebah, čeprav formalno neobstoječi pravni posli niso nikjer opredeljeni. Pri presoji neobstoječih pogodb je odločilno dejansko stanje.

NIČNOST

1. Teorije glede uporabe ničnosti

Po **klasični teoriji** je pravni posel ničen takoj, brez ugotavljanja, ko je v nasprotju s kogentnimi predpisi; to je neživljenjsko, ker so kogentni predpisi lahko bolj ali manj pomembni. Razvoj je začel zanikati tak avtomatizem, ugotovili so da prihaja do prelivanja in prehajanja, zato je treba vsak primer vrednotiti posebej – razvile so se teorije in načela glede uporabe civilnopravnih sankcij in sicer:

- **teorija o stopnjevanju sankcij**, po kateri je treba s teleološko interpretacijo ugotoviti kakšen je namen kršene norme in potem glede na namen kršenega predpisa presoditi katera sankcija naj se uporabi,
- **teorija o afirmaciji pogodb**, ko kateri je treba storiti vse, da bi pogodba ostala v veljavi (*favor contracti*), ker ima ničnost vedno negativne učinke, tudi za tretje osebe in vpliva na varnost pravnega prometa, ničnost naj bo samo skrajno sredstvo za pravne posle, ki so v nasprotju s kogentnimi predpisi.

2. Značilnosti ničnih pravnih poslov

Pogodba, ki nasprotuje ustavi, prisilnim predpisom ali moralnim načelom, je **nična** če namen kršenega pravila ne odkazuje na drugo sankcijo ali zakon v posameznem primeru ne predpisuje kaj drugega.

Ničen pravni posel nima nobenih učinkov, je negacija pravne eksistence pravnega posla (pravni posel je mrtvorojen). Ničnost nastopi po samem zakonu (*ex lege*), neodvisno od volje pogodbenikov. Pogodba je nična ne glede na to, ali jo sodišče ugotovi ali ne. Sodišče mora na ničnost paziti po uradni dolžnosti. Sodišče izda ugotovitveno sodbo s katero ugotovi, da je pogodba nična.

Nična pogodba ne postane veljavna, če prepoved ali kakšen drug vzrok ničnosti pozneje preneha – nična pogodba ne more konvalidirati (*quid ab initio vitiosum est, non potest tractu temporis convalescere*). Na ničnost se lahko sklicuje vsaka zainteresirana oseba. Pravica do uveljavljanja ničnosti ne ugasne (glede nje ni prekluzije).

Če je pogodba nična, mora vsaka pogodbeni stranka vrniti drugi vse, kar je prejela na podlagi take pogodbe. Klasična teorija je glede ničnosti zagovarja avtomatizem – pravni posel je bil ničen takoj, ko je bil v nasprotju s kogentnimi predpisi – OZ se odmika od klasične teorije z nekaterimi izjemami. Razvoj nas je pripeljal do odstopanja od ničnosti. Tudi ničnim pravnim poslom so začeli priznavati določene posledice (glej izjeme glede ničnosti). Ničnost je *ultima ratio* (skrajno sredstvo) – velja načelo afirmacije.

Condictio ob turpem causam (87/2 člen OZ)

Če pa je pogodba nična zato, ker po svoji vsebini ali namenu nasprotuje temeljnim moralnim načelom, lahko sodišče v celoti ali deloma zavrne zahtevek nepoštene stranke za vrnitev tistega, kar je dala drugi stranki (npr. plačilo, ki ga je dala za naročen umor). Pri odločanju upošteva sodišče poštenost ene oziroma obeh strank, ter pomen ogroženih interesov.

3. Izjeme glede ničnosti:

3.1. Delna ničnost (88. člen OZ)

Zaradi ničnosti kakšnega pogodbenega določila ni nična tudi sama pogodba, če lahko obstaja tudi brez ničnega določila in to določilo ni bilo pogodbeni pogoj ali odločilen nagib, zaradi katerega je bila pogodba sklenjena – pri delni ničnosti je »okužen« le del pravnega posla, zato ne bi bilo smiselno, da bi bil cel ničen.

3.2. Konverzija (89. člen OZ)

Kadar nična pogodba izpolnjuje pogoje za veljavnost kakšne druge pogodbe, velja med sopogodbenikoma ta druga pogodba, če sta izpolnjena 2 pogoja in sicer če:

- je to v skladu z namenom, ki sta ga sopogodbenika imela pred očmi ob sklenitvi pogodbe in
- se lahko šteje, da bi bila sklenila to pogodbo, ko bi bila vedela za ničnost svoje pogodbe.

Konverzija pogodbe je sprememba nične pogodbe v drugo, veljavno pogodbo. Najprej je potrebno ugotoviti absolutno ničnost pogodbe, ki so jo stranke sklenile, kajti glede relativne ničnosti je možna konvalidacija, ki ima dejansko enak pomen kot konverzija, čeprav sta to dva popolnoma različna instituta. V taki pogodbi izražena volja mora imeti pomen pravno relevantne volje, kar pomeni, da ne more biti govora o konverziji, če so stranke vedele za ničnost ali če gre za pravni posel, ki je po svoji vsebini ali namenu nezakonit in nemoralen.

3.3. Naknadna konvalidacija v primeru prepovedi manjšega pomena (90/2 člen OZ):

Če je prepoved manjšega pomena in če je pogodba že izpolnjena, se ničnosti ne more uveljavljati – prepoved manjšega pomena je pravni standard, ki se nanaša na vsebino ravnanja strank, okoliščine primera in celotnega konteksta.

Odškodninska odgovornost (91. člen OZ)

Tudi tu gre za odstop od klasične teorije. Pogodbenik, ki je kriv za sklenitev nične pogodbe, odgovarja svojemu sopogodbeniku za škodo, ki mu nastane zaradi ničnosti, če ta ni vedel in ni bil dolžan vedeti za vzrok ničnosti.

Pogoji, da oškodovani pogodbenik zahteva odškodnino so da:

- je eden izmed pogodbenikov **kriv** za sklenitev nične pogodbe,
- obstaja **vzročna zveza** med škodo in sklenitvijo nične pogodbe in
- je oškodovani pogodbenik **dobroveren**, to pa je, če ni vedel ali ni bil dolžan vedeti za vzrok ničnosti.

IZPODBOJNOST

Izpodbojnost je pravica zahtevati razveljavitev izpodbojne pogodbe. Pravni posel je izpodbojen v primerih:

- če je pravni posel sklenila stranka, ki je omejeno poslovno sposobna,
- če so bile pri sklenitvi pravnega posla napake glede volje strank,
- če zakon določa, da je pravni posel izpodbojen.

Izpodbojnost je blažja sankcija, za manj intenzivne napake. Izpodbojnosti je stanje, ko pogodba še vedno velja, vendar obstaja nevarnost, da bo postala neveljavna. Pravni posel živi, dokler in če ni izpodbit. Pogodba se razveljavi, če tako zahteva stranka, v katere interesu je določena izpodbojnost. Stranki, katere interese ščitimo, moramo dopustiti, da se sama odloči ali bo pogodba obveljala ali ne. Izjemoma lahko zahteva razveljavitev pogodbe tudi tretja oseba, če je bil s pogodbo prizadet njen interes.

Druga stranka lahko zahteva, naj se stranka v določenem roku (ki ne sme biti krajši kot 30 dni) izreče ali bo izpodbijala pogodbo ali ne – če se ne izjavi, se šteje, da je pogodba razveljavljena. Izpodbijanje je časovno omejeno, pogodba zaživi polno pravno življenje, če v določenem roku ni izpodbijana. Če pogodba ni izpodbijana konvalidira v celoti, kakor da ni bila nikoli obremenjena z napakami.

Pri nas pravica zahtevati razveljavitev izpodbojne pogodbe preneha s pretekom 1 leta od dneva, ko je upravičenec izvedel za razlog izpodbojnosti oz. 1 leta od prenehanja sile, v vsakem primeru preneha s pretekom 3 let od dneva, ko je bila pogodba sklenjena (99. člen OZ).

Če je pogodba izpodbijana, je razveljavljena, vsaka pogodbeni stranka mora drugi vrniti vse, kar je prejela na podlagi pogodbe, če to ni mogoče, mora dati ustrezno denarno nadomestilo. Pogodbenik, pri katerem je vzrok izpodbojnosti, odgovarja za škodo.

Kako izvršujemo izpodbojnost:

- v nemškem in švicarskem sistemu je dovolj enostranska izjava, ki ima za posledico razveljavitev, izjava stranke je konstitutivna (izpodbojna pravica kot opcija),
- v francoskem, italijanskem in avstrijskem sistemu je potrebna sodna intervencija – najprej je potrebno tožiti na razveljavitev, nato je pogodba razveljavljena s sodno odločbo,
- pri nas je tako kot v slednjem primeru (ODZ → ZOR → OZ): najprej se z oblikovalno tožbo izpodbija pogodbo, nato pa se z dajatveno tožbo zahteva dajatev nazaj – v knjigi piše da gre za opcijo – to ni res!

Čezmerno prikrajšanje (laesio enormis) - Očitno nesorazmerje vzajemnih dajatev (118. člen OZ)

(1) Če je bilo ob sklenitvi dvostranske pogodbe med obveznostmi pogodbenih strank očitno nesorazmerje, lahko oškodovana stranka zahteva razveljavitev pogodbe, če za pravo vrednost tedaj ni vedela in ni bila dolžna vedeti.

(2) Pravica zahtevati razveljavitev pogodbe preneha po enem letu od sklenitve pogodbe.

(3) Vnaprejšnja odpoved tej pravici nima pravnega učinka.

(4) Pogodba ostane v veljavi, če druga stranka ponudi dopolnitev do prave vrednosti.

(5) Zaradi tega nesorazmerja se ne more zahtevati razveljavitev pogodbe na srečo, pogodbe, sklenjene na podlagi javne dražbe in tudi ne pogodbe, pri kateri je bila za stvar dana višja cena iz posebne naklonjenosti.

Oderuška pogodba (119. člen OZ)

(1) Če kdo izkoristi stisko ali težko premoženjsko stanje drugega, njegovo nezadostno izkušnost, lahkomiselnost ali odvisnost in si izgovori zase ali za koga tretjega korist, ki je v očitnem nesorazmerju s tistim, kar je sam dal ali storil ali se zavezal dati ali storiti drugemu, je takšna **pogodba nična**.

(2) Za oderuško pogodbo se smiselno uporabljajo določbe tega zakonika o posledicah ničnosti in o delni ničnosti pogodb.

(3) Če oškodovani zahteva, da se njegova obveznost zmanjša na pravičen znesek, ugotovi sodišče takemu zahtevku, če je to mogoče; v tem primeru ostane pogodba z ustrežno spremembo v veljavi.

(4) Oškodovani lahko vložijo zahtevek za zmanjšanje obveznosti na pravičen znesek v petih letih od sklenitve pogodbe.

Bistveni elementi oderuške pogodbe so:

- med obveznostmi strank mora biti v času sklepanja pogodbe očitno nesorazmerje,
- ena pogodbenih strank izkoristi neprimeren položaj, nezadovoljivo izkušnjo, lahkomiselnost ali odvisnost druge stranke, in je iz tega prišlo do nesorazmerja medsebojnih vzajemnih dajatev,
- stranka, ki izrabi stanje stiske itd. je vedela ali bi morala vedeti, da se druga stranka nahaja v takem položaju (breme dokazovanja je v tem primeru na strani oškodovanca).

RAZLAGA PRAVNIH POSLOV

Za civilno pravo je značilna avtonomija volje. V nekaterih primerih pa je treba to voljo strank razložiti oz. ugotoviti, kaj sta stranki imeli v mislih, ko sta sklepali pravni posel. Splošno pravilo je, da se določila pogodbe uporabljajo tako, kot se glasijo (**gramatikalna razlaga**). Izjema od te razlage se pojavi pri razlagi spornih določb. Tu se ni potrebno dobesedno držati besedila pogodbe, pač pa je potrebno ugotoviti namen, ki sta ga stranki imeli ob sklenitvi pravnega posla.

Vodilna maksima tu je torej volja, vendar pa jo moramo upoštevati skupaj s teorija izjave, kajti le na tak način smo lahko pravični do obeh strank – tiste, ki je voljo izjavila in tiste, ki je voljo sprejela.

Če pa volji strank ne moremo zadovoljivo ugotoviti na tak način, posežemo po objektivnih merilih, ki jih določa zakon:

- pri **formularnih pogodbah** se nejasne določbe razlagajo v škodo stranke, ki jo je sestavila,
- pri **neodplačnih pravnih poslih** se nejasnosti razlagajo tako, da se čim manj obremeni stranko, ki se je z pogodbo zavezala,
- pri **vzajemnih pogodbah** (odplačni pravni posli) se nejasna določila razrešijo po načelu vzajemnosti.

MODALITETE PRAVNIH POSLOV (POGOJ, ROK)

POGOJ

Pogodba je sklenjena pod pogojem, če sta njen nastanek in prenehanje odvisna od negotovega dejstva. **Pogoj** je bodoče, objektivno negotovo dejstvo, od čigar

uresničenja ali neuresničenja je odvisna učinkovitost pravnega posla. Dejstvo je lahko dejanje ali dogodek. Vrste pogojev:

- **pozitivni** ali **trdilni pogoj**: je tisti, pri katerem je pravni posel odvisen od uresničenja dejstva, postavljenega kot pogoj, gre za neko spremembo
- **negativni** ali **nikalni pogoj**: je tisti, pri katerem je pravni posel odvisen od neuresničenja dejstva, postavljenega kot pogoj, gre za ohranitev prejšnjega stanja
- **kavzalni pogoj**: je tisti, ki je od subjektive volje popolnoma neodvisen
- **potestativni pogoj**: je tisti, čigar uresničenje je popolnoma odvisno od subjektive volje
- **mešan pogoj**: je tisti, čigar uresničenje je odvisno od volje subjekta in od nastopa nekega dejstva, neodvisno od njegove volje

Odložni ali **suspenzivni pogoj** je pogoj, ki odlaga učinek pravnega posla, da se uresniči dejstvo, postavljenega kot pogoj. Če se odložni pogoj izpolni, učinkuje pogodba od trenutka sklenitve, učinkuje torej *ex tunc* (razen če ni določeno drugače). Ko postane gotovo, da se pogoj *ne bo izpolnil*, nastopi pravno stanje, kot da bi pravni posel nikoli ne bil sklenjen. Dokler odložni pogoj visi, pravni posel ne velja, vendar ima nekatere posledice.

Kdor izpolni obveznost, preden se pogoj izpolni, jo lahko zahteva nazaj. Trenutek sklenitve pravnega posla je odločilen za presojo veljavnosti pravnega posla, če se pogoj izpolni. Zadošča, da je stranka, ki pogojni pravni posel sklene, v tem trenutku poslovno sposobna - pravnemu poslu ne škoduje, če stranka izgubi sposobnost, preden se pogoj izpolni.

Šteje se, da je pogoj *uresničen*, če njegovo uresničenje v nasprotju z načelom vestnosti in poštenja prepreči stranka, v katere breme je bil določen. Šteje se, da pogoj *ni uresničen*, če njegovo uresničenje v nasprotju z načelom vestnosti in poštenja povzroči stranka, v katere korist je bil določen.

Če je pogodba sklenjena pod odložnim pogojem, sme upnik, čigar pravica je pogojena, zahtevati ustrezno *zavarovanje te pravice*, če je njena uveljavitev v nevarnosti (zavarovanje pogojne pravice).

Razvezni ali **resolutivni pogoj** je pogoj ki povzroči, da postane veljavni pravni posel neuspešen, ko se uresniči kot pogoj postavljeno dejstvo. Če je pogodba sklenjena pod razveznim pogojem, neha veljati, ko se pogoj izpolni.

Nedopustni pogoj je pogoj, ki je *v nasprotju z ustavo, prisilnimi predpisi ali moralnimi načeli*. **Nična** je pogodba, v kateri je postavljen odložni ali razvezni pogoj, ki je v nasprotju z ustavo, prisilnimi predpisi ali z moralnimi načeli.

Nemogoči pogoj je pogoj, ki se sploh ne more izpolniti, bodisi iz dejanskih ali pravnih razlogov. Velja, da:

- je *pogodba*, sklenjena pod *nemogočim odložnim pogojem nična*,
- se *nemogoč razvezen pogoj* šteje za *neobstoječega* (60. člen OZ).

ROK

Rok je (tako kot pogoj) sredstvo za omejevanje pravnega posla. Gre za določen potek časa ali za določen trenutek v času, na katerega se veže začetek delovanja ali prenehanja pravnega posla. Od pogoja, ki je objektivno negotovo dejstvo, se rok razlikuje po tem, da gre za bodoče gotovo dejstvo. Čas nastopa roka je lahko:

- nedoločen (ko bo prvič deževalo),
- določen (11. septembra) ali
- določljiv (zgodaj spomladi).

Kadar je negotovo, ali bo trenutek sploh nastopil (ko se boš poročil), je kljub časovni obliki taka omejitev pogoj.

Začetni rok je rok, pred katerim se ne uveljavljajo pravni učinki (ustreza odložnemu pogoju).

Končni rok je rok, ki zagotavlja, da trajajo pravni učinki do določenega trenutka (ustreza razveznemu pogoju). Kadar se učinek pogodbe začne od določenega časa, se smiselno uporabljajo pravila o odložnem pogoju, kadar pa pogodba neha veljati po izteku določenega roka, se smiselno uporabljajo pravila o razveznem pogoju.

ZASTOPANJE

Načeloma stranke same izjavljajo voljo v civilnopravnih razmerjih, vendar pa včasih stranka sploh ne more izjaviti volje (popolnoma poslovno nesposobna oseba, pravna oseba) ali je ne more izraziti zaradi določenih okoliščin (je zadržana, bolna,...). V tem primeru je stranki omogočeno, da izjavi svojo voljo preko zastopnika. Zastopanje pomeni nastopanje v pravnem prometu za drugega. Lahko je:

- **aktivno** zastopanje: dajanje izjav,
- **pasivno** zastopanje: sprejemanje izjav.

Zastopnika je treba ločiti od:

- predstavnika: predstavnik opravlja dejanska opravila, zastopnik pa pravna opravila,
- sla: sel le prenaša voljo drugega, nima moči odločanja, zastopnik pa izjavlja voljo za drugega, za sla ni potrebna poslovna sposobnost (zato gre npr. lahko 7-letni otrok kupit v trgovino kruh za starše),
- posrednika: posrednik stranki spravlja v stik in si prizadeva da bi sklenili pogodbo.

Vrste zastopanja glede na učinke:

- **direktno (neposredno) zastopanje**: pravni posel velja neposredno med zastopanim in tretjo osebo, sklene ga zastopnik v imenu zastopanega in na račun zastopanega, tretja oseba ve, da sklepa pravni posel z zastopanim (v tujem imenu na tuj račun),
- **indirektno (posredno) zastopanje**: pravni posel velja med zastopnikom in tretjo osebo, sklene ga zastopnik v svojem imenu in na račun zastopanega, zastopnik mora prenesti učinke pravnega posla na zastopanega (v svojem imenu na tuj račun).

Vrste direktnega zastopanja se ločijo glede na podlago, na kateri temelji zastopanje:

- **zakonito zastopanje:** zastopanje temelji na zakonu - zakoni, ki določajo zakonite zastopnike so:
 - ZZZDR: zakoniti zastopniki otrok so starši
 - ZGD-1: zakoniti zastopniki so določeni za vsako družbo posebej
 - ZD: zakoniti zastopniki so izvršitelj oporoke, upravitelj zapuščine, začasni oskrbnik zapuščine
 - Pomorski zakonik: zakoniti zastopnik ladje je kapitan
- **zastopanje na podlagi odločbe državnega organa:** gospodarsko družbo v postopku stečaja zastopa stečajni upravitelj, ki ga imenuje sodišče
- **statutarno zastopanje:** zastopanje temelji na aktu pristojnega organa, tako podlago za zastopanje imajo zastopniki gospodarskih družb, če so določeni v družbeni pogodbi ali statutu
- **pravno-poslovno zastopanje:** zastopanje temelji na pooblastilu zastopanega, na izjavi volje zastopanega

TEORIJE ZASTOPANJA

Teorija fikcije pravi:

- zastopani manifestira svojo lastno voljo prek zastopnika
- zastopnik le prenaša zastopančevo voljo
- teorija je pomanjkljiva, ker ne vključuje zakonitega zastopanja, pri katerem zastopani ne izjavlja volje, ker je ne more

Teorija volje pravi:

- zastopnik izjavlja svojo voljo, nato pa pravne učinke s takojšnjo cesijo prenese na zastopanega
- teorija je pomanjkljiva, ker se nanaša le na indirektno zastopanje, ne upošteva pa direktnega zastopanja

Teorija reprezentacije pravi:

- zastopnik izjavlja svojo lastno voljo, pri čemer nadomešča zastopančevo voljo, pravni učinki pa se v skladu z naravo zastopanja izražajo v zastopančevi pravni sferi
- v primeru napačne izjave volje nastane zmota pri zastopniku
- ta teorija je danes najbolj razširjena

Pogoji za učinkovito zastopanje (pri direktnem zastopanju):

- zastopnik mora biti pooblaščen: imeti mora pravno moč, ki jo pridobi z zakonom ali pa mu jo podeli zastopani z enostransko izjavo volje, da naj opravlja zanj posle v določenem obsegu
- zastopnikova volja mora biti usmerjena v ravnanje za drugega: pogodba, ki jo sklene zastopnik v imenu zastopanega in v mejah svojih pooblastil, zavezuje neposredno zastopanega in drugo pogodbeno stranko; za zastopnika ne nastanejo pravne posledice
- jasno mora biti, da zastopnik ne nastopa v svoji volji: zastopnik mora obvestiti drugo stranko, da nastopa v imenu zastopanega, pogodba ima pravni učinek tudi, kadar zastopnik tega ne stori, če je druga stranka vedela ali bi po okoliščinah lahko sklepala, da on nastopa kot zastopnik

- predpostavke za veljavnost pravnega posla, sklenjenega po zastopniku: izpolnjene morajo biti predpostavke kot pri navadnem pravnem poslu, zastopnik mora biti poslovno sposoben (to velja le za zakonitega zastopnika, pri pravno-poslovnem zastopanju pa ne, ker ni stranka pogodbe, poleg tega pa si zastopani sam pripiše, kakšnega zastopnika si je izbral), zastopani pa ne nujno
- prenos pooblastil: zastopnik ne more prenesti svojih pooblastil na drugega, razen če mu to dovoljuje zakon ali pogodba; izjemoma sme to storiti, če mu okoliščine onemogočajo opraviti posel osebno, interesi zastopanega pa terjajo, da se pravni posel nemudoma opravi

Prekoračitev pooblastil:

Če zastopnik prekorači pooblastilo, je zastopani zavezan le, če odobri prekoračitev. Če zastopani ne odobri prekoračitve v običajnem roku, se šteje, da je odobritev zavrnil. Če druga stranka ni vedela in ni bila dolžna vedeti za prekoračitev pooblastil, lahko takoj, ko zve za prekoračitev pooblastil, izjavi, da se ne čuti zavezana s pogodbo. Če zastopani noče odobriti pogodbe, sta zastopnik in zastopani solidarno odgovorna za škodo, ki jo je imela druga stranka, če ni vedela in ni bila dolžna vedeti za prekoračitev pooblastil

Falsus procurator (zastopnik brez pooblastil):

Pravni posel, ki ga sklene pooblaščenec v imenu drugega brez njegovega pooblastila, zavezuje neupravičeno zastopanega samo, če ga pozneje odobri. Stranka, s katero je pravni posel sklenjen, lahko zahteva od neupravičeno zastopanega, da se v primernem roku izreče, ali odobrava pogodbo ali ne. Če neupravičeno zastopani v danem roku ne odobri pravnega posla, se šteje, da pravni posel sploh ni bil sklenjen. V tem primeru lahko stranka, s katero je bil pravni posel sklenjen, zahteva povrnitev škode od neupravičenega pooblaščenca, če ob sklenitvi pogodbe ni vedela in ni mogla vedeti, da ni imel pooblastila.

Pooblastitev

Pooblastitev je enostranski pravni posel, s katerim zastopani podeli upravičenost za zastopanje. Pooblastitev se najlažje izvede z mandatno pogodbo, vendar potem postane zastopnik tudi zavezan. Če je pooblastitev navzven izjavljena, gre za pooblastilo.

Pooblastilo

Pooblastilo je akt, s katerim je navzven vidno, da je pooblaščen zastopnik. Pooblastilo je upravičenost za zastopanje, ki jo da pooblastitelj s pravnim poslom pooblaščenca. Abstraktnost pooblastila: obstoj in obseg pooblastila nista odvisna od pravnega razmerja, ki je bilo zanj podlaga. Pooblaščenec je lahko tudi pravna oseba.

Oblika, ki je z zakonom predpisana za določeno pogodbo ali kakšen drug pravni posel, velja tudi za pooblastilo. Torej če je za pogodbo predpisana pisna oblika, je pisna oblika predpisana tudi za pooblastilo.

Obsega pooblastila

Splošno (generalno) pooblastilo: pooblaščenca, ki ima splošno pooblastilo, so dovoljeni samo pravni poslu, ki spadajo v redno poslovanje. **Posebno (specialno) pooblastilo** je tako, s katerim pooblastitelj daje pooblastilo za opravljanje posebnih

pravnih poslov ali enega ali več določenih poslov. Pooblaščenec so dovoljeni samo tisti pravni posli, za katere je pooblaščen!

Pooblaščenec ne sme brez posebne pooblastitve za vsak posamezen primer:

- prevzeti menične obveznosti,
- skleniti pogodbe o poroštvu,
- skleniti pogodbe o poravnavi,
- skleniti pogodbe o odtujitvi ali obremenitvi nepremičnine,
- se spustiti v spor,
- skleniti arbitražni sporazum,
- se brez povračila odpovedati kakšni pravici.

Preklic in zožitev pooblastila

Pooblastitelj lahko po svoji volji zoži ali prekliče pooblastilo, četudi se je s pogodbo tej pravici odpovedal. Za preklic in zožitev pooblastila ni potrebna nobena posebna oblika. Če je s preklicem ali zožitvijo pooblastila kršena druga pogodba, ima pooblaščenec pravico do povrnitve škode.

ŠTETJE ČASA, ZASTARANJE IN PREKLIZIJA

1. ŠTETJE ČASA (62. člen OZ)

Rok, določen v dnevih, začne teči prvi dan po dogodku od katerega se računa, konča se z iztekom zadnjega dne. **Rok, določen v tednih, mesecih ali letih**, se konča tistega dne, ki se po imenu in številki ujema z dnevom nastanka dogodka, od katerega začne teči; če takšnega dneva v mesecu ni, pa se konča zadnji dan tega meseca. Če zadnji dan roka sovpada z dnem, ko se po zakonu ne dela, se za zadnji dan roka šteje naslednji delavnik.

Začetek meseca označuje prvi dan v mesecu, sredino meseca petnajsti, konec meseca pa zadnji dan v mesecu, če ne izhaja kaj drugega iz namena strank, iz narave pogodbenega razmerja ali iz običajev.

2. ZASTARANJE

Z **zastaranjem** preneha pravica zahtevati izpolnitev obveznosti. Civilnopravna obveznost spremeni v naturalno, kar ne pomeni, da obveznost preneha, samo spremeni se njena pravna narava – ni je več mogoče iztožiti. Zastaranje nastopi, ko preteče z zakonom določen čas, v katerem bi bil upnik lahko zahteval izpolnitev obveznosti. Zastaranje začne teči prvi dan po dnevu, ko je upnik imel pravico terjati izpolnitev obveznosti. Zastaranje nastopi, ko poteče zadnji dan z zakonom določenega časa. V zastaranje se všteje tudi čas, ki je potekel v prid dolžnikovim prednikom (vštevanje časa prednikov).

S pravnim poslom ni mogoče določiti daljšega ali krajšega zastaranja, kot je določeno v zakonu, niti ni mogoče določiti da zastaranje nekaj časa ne bo teklo (prepoved spremembe zastaralnega roka). Dolžnik se ne more zastaranju odpovedati prej, kakor poteče zanj določen čas. Sodišče se ne sme ozirati na zastaranje, če se dolžnik nanj ne sklicuje – zastaranje je tipična vrsta ugovora. Če je

dolžnik izpolni zastarano obveznost, nima pravice terjati nazaj tistega, kar je dal, tudi če je vedel, da je obveznost zastarana. Ko zastara glavna terjatev, zastara tudi stranska terjatev. Pravila o zastaranju se ne uporabljajo v primerih, ko je v zakonu določen rok, v katerem je treba vložiti tožbo ali opraviti določeno dejanje, ker bi bila sicer pravica izgubljena.

Določbe iz obligacijskega zakonika:

Splošno pravilo

(1) Z zastaranjem preneha pravica zahtevati izpolnitev obveznosti.

(2) Zastaranje nastopi, ko preteče z zakonom določeni čas, v katerem bi bil upnik lahko zahteval izpolnitev obveznosti.

(3) Sodišče se ne sme ozirati na zastaranje, če se dolžnik nanj ne sklicuje.

Kdaj začne zastaranje teči

(1) Zastaranje začne teči prvi dan po dnevu, ko je upnik imel pravico terjati izpolnitev obveznosti, če za posamezne primere ni z zakonom določeno kaj drugega.

(2) Če je obveznost v tem, da se kaj ne stori, kaj opusti ali kaj trpi, začne zastaranje teči prvi dan po dnevu, ko je dolžnik ravnal proti taki obveznosti.

Nastop zastaranja

Zastaranje nastopi, ko izteče zadnji dan z zakonom določenega časa.

Vštevanje časa prednikov

V zastaranje se všteje tudi čas, ki je pretekel v prid dolžnikovim prednikom.

Prepoved spremembe zastaralnega roka

(1) S pravnim poslom ni mogoče določiti daljšega ali krajšega zastaranja, kot je čas, ki ga določa zakon.

(2) S pravnim poslom ni mogoče določiti, da zastaranje nekaj časa ne bo teklo.

Odpoved zastaranja

Dolžnik se ne more odpovedati zastaranju prej, kakor preteče zanj določen čas.

Pisna pripoznava in zavarovanje zastarane obveznosti

(1) Pisna pripoznava zastarane obveznosti se šteje za odpoved zastaranju.

(2) Enak učinek ima tudi zastava ali kakšno drugo zavarovanje, dano za zastarano terjatev.

Učinek izpolnitve zastarane obveznosti

Če je dolžnik izpolnil zastarano obveznost, nima pravice terjati nazaj tistega, kar je dal, niti tedaj, če ni vedel, da je obveznost zastarana.

Upnik, čigar terjatev je zavarovana

(1) Ko preteče čas zastaranja, se upnik, čigar terjatev je zavarovana z zastavo ali s hipoteko, lahko poplača le iz obremenjene stvari, če jo ima v rokah ali če je njegova pravica vpisana v javni knjigi.

(2) Zastarane terjatve za obresti in druge občasne dajatve pa se ne morejo poplačati niti iz obremenjene stvari.

Stranske terjatve

Ko zastara glavna terjatev oziroma, ko bi zastarala glavna terjatev, če ne bi prenehala z izpolnitvijo, zastarajo tudi stranske terjatve, kot so terjatve za obresti, plodove, stroške, pogodbene kazni.

Kdaj se ne uporabljajo pravila o zastaranju

Pravila o zastaranju se ne uporabljajo v primerih, ko je v zakonu določen rok, v katerem je treba vložiti tožbo ali opraviti določeno dejanje, ker bi bila sicer pravica izgubljena.

2.1. ZASTARALNI ROKI ZA TERJATVE

Splošni zastaralni rok

Terjatve zastarajo v petih letih, če ni z zakonom določen za zastaranje drugačen rok.

Občasne terjatve

(1) Terjatve občasnih dajatev, ki dospevajo letno ali v določenih krajših časovnih presledkih (občasne terjatve), zastarajo v treh letih od zapadlosti vsake posamezne dajatve, bodisi da gre za stranske občasne terjatve, kot je terjatev obresti, ali pa za takšne občasne terjatve, s katerimi se črpa sama pravica, kot je terjatev preživljanja.

(2) Isto velja za anuitete, s katerimi se v enakih, vnaprej določenih občasnih zneskih odplačujejo glavnica in obresti, vendar ne velja za obročna odplačila in druge delne izpolnitve.

(3) Ne glede na prvi odstavek tega člena zastarajo obresti od terjatev, katerih zastaralni rok je krajši od treh let, v enakem roku kot glavna terjatev.

Zastaranje same pravice

(1) Pravica sama, iz katere izvirajo občasne terjatve, zastara v petih letih, odkar je zapadla najstarejša neizpolnjena terjatev, po kateri dolžnik ni izvršil nobene dajatve več.

(2) Če zastara pravica, iz katere izvirajo občasne terjatve, ne izgubi upnik le pravice zahtevati bodoče občasne dajatve, temveč tudi pravico terjati občasne dajatve, ki so zapadle pred tem zastaranjem.

(3) Pravica do preživljanja, ki gre komu po zakonu, ne more zastarati.

Terjatve iz gospodarskih pogodb

(1) Terjatve iz gospodarskih pogodb kot tudi terjatve za povrnitev izdatkov, nastalih v zvezi s temi pogodbami, zastarajo v treh letih.

(2) Zastaranje teče posebej za vsako dobavo blaga, opravljeno delo ali storitev.

Terjatve na izstavitev listine

Terjatev na izstavitev listine za vpis v zemljiško knjigo zastara v desetih letih.

Terjatev zakupnine

Terjatev zakupnine, najsi je določeno, da se plačuje občasno ali v enkratnem skupnem znesku, zastara v treh letih.

Odškodninske terjatve

- (1) Odškodninska terjatev za povzročeno škodo zastara v treh letih, odkar je oškodovanec zvedel za škodo in za tistega, ki jo je povzročil.
- (2) V vsakem primeru zastara ta terjatev v petih letih, odkar je škoda nastala.
- (3) Odškodninska terjatev za škodo, ki je nastala s prekršitvijo pogodbene obveznosti, zastara v času, določenem za zastaranje te obveznosti.
- (4) Odškodninska terjatev za škodo, povzročeno z dejanjem spolne zlorabe mladoletne osebe, zastara v petnajstih letih po polnoletnosti oškodovanca.

Odškodninska terjatev za škodo, povzročeno s kaznivim dejanjem

- (1) Če je bila škoda povzročena s kaznivim dejanjem, za kazenski pregon pa je predpisan daljši zastaralni rok, zastara odškodninski zahtevek proti odgovorni osebi, ko izteče čas, ki je določen za zastaranje kazenskega pregona.
- (2) Pretrganje zastaranja kazenskega pregona ima za posledico tudi pretrganje zastaranja odškodninskega zahtevka.
- (3) To velja tudi za zadržanje zastaranja.

Odškodninska terjatev zaradi korupcije

Če je bila škoda povzročena z dejanjem, na katerega je vplivalo neposredno ali posredno ponujanje, dajanje, sprejemanje ali zahtevanje podkupnine ali katerekoli druge koristi ali obljuba le-teh, ali z opustitvijo ravnanja, ki bi preprečilo dejanje korupcije, ali z drugim dejanjem, ki po zakonu ali mednarodni pogodbi pomeni korupcijo, zastara terjatev v petih letih, odkar je oškodovanec zvedel za škodo in za tistega, ki jo je povzročil, v vsakem primeru pa v petnajstih letih, odkar je bilo dejanje storjeno.

Enoletni zastaralni rok

- (1) V enem letu zastarajo:
 1. terjatve za dobavljeno električno in toplotno energijo, plin, vodo, za dimnikarske storitve in vzdrževanje snage, če je bila dobava oziroma storitev izvršena za potrebe gospodinjstva;
 2. terjatve radijske in televizijske postaje za sprejem programov;
 3. terjatve pošte, telegrafa in telefona za uporabo telefonov in poštnih predalov, kot tudi druge njihove terjatve, ki se plačujejo v trimesečnih ali krajših rokih;
 4. terjatve za naročnino na občasne publikacije, šteto od takrat, ko je iztekel čas, za katerega je bila publikacija naročena;
 5. terjatev za storitve zagotavljanja dostopa do medmrežja, za storitve zagotavljanja uporabe elektronske pošte in elektronskih poštnih predalov, za storitve vzdrževanja spletnih strani in za storitve, povezane z dostopom do kabelskih in satelitskih radijskih in televizijskih programov, ki se plačujejo v trimesečnih ali krajših rokih;
 6. terjatve upravnikov večstanovanjskih hiš za storitve upravljanja ter druge njihove terjatve, ki se plačujejo v trimesečnih ali krajših rokih.
- (2) Zastaranje začne teči po poteku leta, v katerem je terjatev dospela v plačilo.

(3) Zastaranje teče, čeprav se dobave ali storitve nadaljujejo.

Terjatve, ugotovljene pred sodiščem ali drugim pristojnim organom

(1) Vse terjatve, ki so bile ugotovljene s pravnomočno sodno odločbo ali z odločbo drugega pristojnega organa ali s poravnavo pred sodiščem ali drugim pristojnim organom, zastarajo v desetih letih, tudi tiste, za katere zakon sicer določa krajši zastaralni rok.

(2) Vse občasne terjatve, ki izvirajo iz takšnih odločb ali poravnav in zapadejo v bodoče, pa zastarajo v roku, določenem za zastaranje občasnih terjatev.

Zastaralni roki pri zavarovalnih pogodbah

(1) Terjatve zavarovalca oziroma tretje osebe iz pogodbe o življenjskem zavarovanju zastarajo v petih letih, terjatve iz drugih zavarovalnih pogodb pa v treh letih, šteto od prvega dne po preteku koledarskega leta, v katerem je terjatev nastala.

(2) Če zainteresirana oseba dokaže, da do dneva, ki je določen v prejšnjem odstavku, ni vedela, da je zavarovalni primer nastopil, začne zastaranje teči od dneva, ko je za to zvedela; v vsakem primeru pa je terjatev zastarana pri življenjskem zavarovanju v desetih, pri drugih zavarovanjih pa v petih letih od dneva, določenega v prejšnjem odstavku.

(3) Terjatve zavarovalnic iz zavarovalnih pogodb zastarajo v treh letih.

(4) Če zahteva pri zavarovanju pred odgovornostjo tretjega oškodovanec odškodnino od zavarovanca ali jo od njega dobi, začne teči zastaranje zavarovančevega zahtevka proti zavarovalnici od dneva, ko je oškodovanec sodno zahteval odškodnino od zavarovanca oziroma ko mu je zavarovanec škodo povrnil.

(5) Neposredni zahtevki tretjega oškodovanca proti zavarovalnici zastara v enakem času, v katerem zastara njegov zahtevki proti zavarovancu, ki je odgovoren za škodo.

(6) Zastaranje terjatve, ki jo ima zavarovalnica proti tretjemu, ki je odgovoren za nastanek zavarovalnega primera, začne teči takrat, ko začne teči proti temu zastaranje zavarovančeve terjatve, in se tudi konča v enakem roku.

2.2. ZADRŽANJE ZASTARANJA

Zadržanje zastaranje pomeni, da zastaranje v določenem času ne teče zaradi zakonsko predvidenih dogodkov. Razlogi za zadržanje zastaranja so:

1. Terjatve med določenimi osebami

Zastaranje ne teče:

1. med zakoncema;
2. med starši in otroki, dokler traja roditeljska pravica;
3. med varovancem in njegovim skrbnikom in tudi med skrbstvenim organom, dokler traja skrbništvo in dokler niso dani računi;
4. med osebama, ki živita v zunajzakonski skupnosti.

2. Terjatve določenih oseb

Zastaranje ne teče:

1. med mobilizacijo, neposredno vojno nevarnostjo, izrednim ali vojnim stanjem ter za terjatve oseb v vojaški službi;

2. za terjatve, ki jih imajo v tujem gospodinjstvu zaposlene osebe proti delodajalcu ali njegovim družinskim članom, ki živijo skupaj z njim, vse dokler traja to delovno razmerje.

3. Nepremagljive ovire

Zastaranje ne teče ves tisti čas, ko upnik zaradi nepremagljivih ovir ni mogel sodno zahtevati izpolnitve obveznosti.

Vpliv vzroka zadržanja na zastaranje

Če zastaranje ni moglo začeti teči zaradi kakšnega zakonitega vzroka, začne teči takrat, ko ta vzrok preneha. Če je zastaranje začelo teči, preden je nastal vzrok, ki ga je zadržal, se nadaljuje, ko ta vzrok preneha; čas, ki je pretekel pred zadržanjem, pa se všteje v zastaralni rok, ki ga določa zakon.

Terjatev poslovno nesposobnih oseb

(1) Zastaranje teče tudi proti mladoletnikom in drugim poslovno nesposobnim osebam, ne glede na to, ali imajo zakonitega zastopnika ali ne.

(2) Vendar pa zastaranje terjatve mladoletnika, ki nima zastopnika, in druge poslovno nesposobne osebe brez zastopnika ne more nastopiti, preden ne pretečeta dve leti, odkar je taka oseba postala poslovno popolnoma sposobna ali odkar je dobila zastopnika.

(3) Če je za zastaranje kakšne terjatve določeni čas krajši kot dve leti, upnik pa je mladoletnik, ki nima zastopnika, ali kakšna druga poslovno nesposobna oseba brez zastopnika, začne zastaranje te terjatve teči takrat, ko postane upnik poslovno sposoben ali ko dobi zastopnika.

Zastaranje terjatev osebe, ki služi vojaški rok

Zastaranje proti osebi, ki služi vojaški rok ali je na vojaških vajah ali opravlja nadomestno civilno službo ali se usposablja za opravljanje nalog v rezervni sestavi policije ne more nastopiti, dokler ne pretečejo trije meseci od odslužitve vojaškega roka ali od prenehanja vojaških vaj, opravljanja civilne službe ali usposabljanja v rezervni sestavi policije.

2.3. PRETRGANJE ZASTARANJA

Pretrganje zastaranja pomeni, da se zastaralni roki začnejo šteti znova. Zastaranje se pretrga:

1. S pripoznavo dolga

Zastaranje se pretrga, ko dolžnik pripozna dolg. Dolg lahko pripozna dolžnik ne le z upniku dano izjavo, temveč tudi posredno, npr. da kaj plača na račun, da plača obresti ali da zavarovanje.

2. Z vložitvijo tožbe

Zastaranje se pretrga z vložitvijo tožbe in z vsakim drugim upnikovim dejanjem zoper dolžnika pred sodiščem ali drugim pristojnim organom, da bi se ugotovila, zavarovala ali izterjala terjatev.

Umaknjena, zavržena ali zavrnjena tožba

Šteje se, da zastaranje ni bilo pretrgano z vložitvijo tožbe ali s kakšnim drugim upnikovim dejanjem zoper dolžnika pred sodiščem ali pred drugim pristojnim organom, storjenim z namenom, da bi se ugotovila, zavarovala ali izterjala terjatev, če upnik umakne tožbo ali odstopi od takega dejanja. Prav tako se šteje, da zastaranje ni bilo pretrgano, če je upnikova tožba ali zahteva zavržena ali zavrnjena ali če je izposlovani ali opravljeni ukrep za izvršbo ali zavarovanje razveljavljen.

Tožba, zavržena zaradi nepristojnosti

Če je bila tožba zoper dolžnika zavržena zaradi nepristojnosti sodišča ali iz kakšnega drugega vzroka, ki se ne tiče same stvari, pa vloži upnik novo tožbo v treh mesecih od pravnomočnosti odločbe, s katero je bila tožba zavržena, se šteje, da je bilo zastaranje pretrgano že s prvo tožbo. Isto velja v primeru imenovanja prednika in uveljavljanja pobota terjatev v pravdi, pa tudi, če sodišče ali drug organ napoti upnika, naj svojo prijavljeno terjatev uveljavlja v pravnem postopku.

Upnikova zahteva

Za pretrganje zastaranja ne zadostuje, da upnik pisno ali ustno zahteva od dolžnika, naj izpolni obveznost.

Zastaralni rok pri pretrganju

(1) Po pretrganju začne zastaranje znova teči in se čas, ki je pretekel pred pretrganjem, ne šteje v zastaralni rok, ki ga določa zakon.

(2) Zastaranje, pretrgano z dolžnikovo pripoznavo, začne teči znova od pripoznave.

(3) Če je bilo zastaranje pretrgano z vložitvijo tožbe ali s kakšnim drugim upnikovim dejanjem zoper dolžnika pred sodiščem ali drugim pristojnim organom, da bi se ugotovila, zavarovala ali izterjala terjatev ali z uveljavljanjem pobota terjatev v sporu oziroma s prigrasitvijo terjatve v kakšnem drugem postopku, začne znova teči od dneva, ko je spor končan ali kako drugače poravnano.

(4) Če je bilo zastaranje pretrgano s prigrasitvijo terjatve v stečajnem postopku, začne znova teči od dneva, ko je končan ta postopek.

(5) To velja tudi, če je bilo zastaranje pretrgano s predlogom za prisilno izvršbo ali zavarovanje.

(6) Zastaranje, ki začne po pretrganju znova teči, se dovrši, ko preteče toliko časa, kolikor ga določa zakon za zastaranje, ki je bilo pretrgano.

Zastaranje pri prenovitvi (novaciji)

Če je bilo zastaranje pretrgano z dolžnikovo pripoznavo dolga, upnik in dolžnik pa sta se sporazumela, da bosta spremenila podlago ali predmet obveznosti, zastara nova terjatev v času, ki je določen za njeno zastaranje.

3. PREKLUZIJA (UGASNITEV PRAVICE)

Določene pravice s potekom časa ugasnejo ali **prekludirajo**. Po preteku prekluzivnega roka ugasnejo same pravice. Tipičen primer prekluzivnega roka: rok za uveljavljanje izpodbojnosti pravnega posla. Prekluzijo sodišče upošteva po uradni dolžnosti. Prekluzivni rok pride v poštev le, če ga zakon izrecno določi z besedami »pravica ugasne«. V dvomu gre za zastaralni rok.

civilnopr. združevalna razmerja